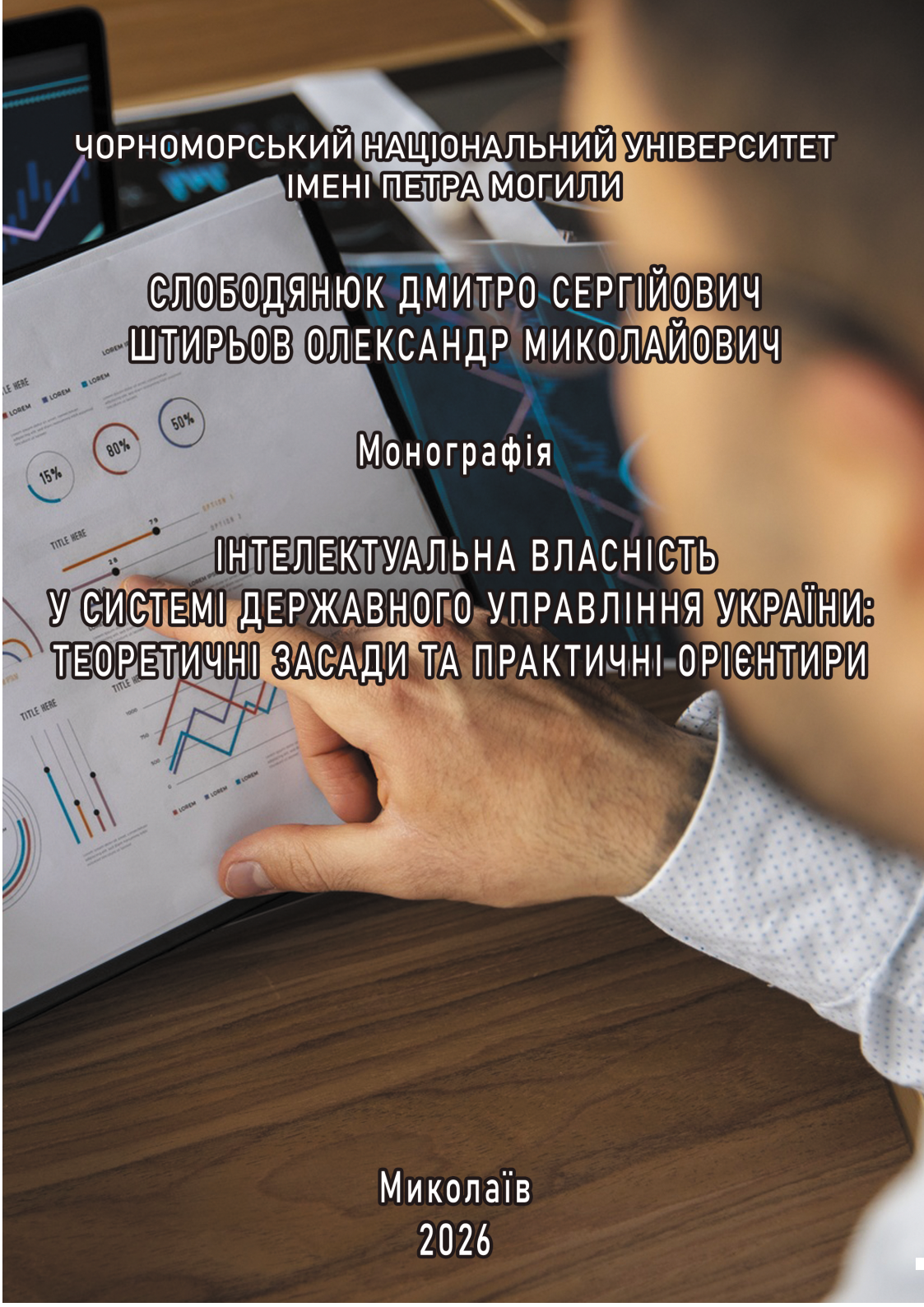

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

СЛОБОДЯНЮК ДМИТРО СЕРГІЙОВИЧ
ШТИРЬОВ ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

Монографія

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ ОРІЄНТИРИ

Миколаїв
2026

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

Електронне видання

УДК:351:347.77/.78(477)

СЛОБОДЯНЮК ДМИТРО СЕРГІЙОВИЧ

ШТИРЬОВ ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

Монографія

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ ОРІЄНТИРИ

МИКОЛАЇВ-2026

УДК 351:347.77/.78(477),
DOI 10.34132/ 978-617-95574-5-3

СЛОБОДЯНЮК Д.С., ШТИРЬОВ О.М. Інтелектуальна власність у системі державного управління України: теоретичні засади та практичні орієнтири – Миколаїв:, 2026. – 207 с.

Теоретичні та науково-практичні висновки та рекомендації монографії спрямовані на вирішення основного завдання дослідження щодо визначення сучасних підходів до формування та реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності, удосконалення механізмів державного управління у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності, а також забезпечення інноваційного розвитку України в умовах цифровізації, євроінтеграційних процесів та глобальних викликів сучасності.

У монографії обґрунтовано теоретичні засади функціонування системи інтелектуальної власності в державному управлінні, визначено практичні орієнтири підвищення ефективності діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері управління об'єктами інтелектуальної власності, розвитку інноваційної економіки та зміцнення національного науково-технологічного потенціалу.

Монографія призначається фахівцям у сфері публічного управління та адміністрування, права інтелектуальної власності, державної інноваційної політики, науковцям, експертам, працівникам органів державної влади та органів місцевого самоврядування, викладачам, аспірантам, студентам закладів вищої освіти, а також усім зацікавленим особам.

Рецензенти:

Івашова Людмила Миколаївна, доктор наук з державного управління, професор, університету митної справи та фінансів, м. Дніпро.

Драган Іван Олександрович доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри політико-правових дисциплін та європейських студій Державного університету «Житомирська політехніка», м.Житомир.

Мороз Світлана Анатоліївна, доктор наук з державного управління, доцент, професор завідувач кафедри соціології і публічного управління Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», м. Харків.

Друкується за рішенням Вченої ради Чорноморського національного університету імені Петра Могили, Протокол № 5, від 24.04.2026 р.

ISBN 978-617-95574-5-3

ЗМІСТ

ВСТУП.....4

РОЗДІЛ 1 ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ В УКРАЇНІ
1.1. Теоретичне осмислення основних понять у сфері державного управління інтелектуальною власністю.....9
1.2. Сутність та специфіка системи державного управління в сфері інтелектуальної власності.....26
1.3. Механізми державного регулювання у сфері інтелектуальної власності: концептуальний вимір.....43

РОЗДІЛ 2 СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ В УКРАЇНІ: ЗАБЕЗПЕЧУВАЛЬНІ КОМПОНЕНТИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ
2.1. Система нормативно-правового забезпечення державного управління інтелектуальною власністю.....60
2.2. Органи державного управління інтелектуальною власністю в Ук раїні.....77
2.3. Функціональна складова системи державного управління інтелектуальною власністю.....91

РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ В УКРАЇНІ
3.1. Інструменти реалізації стимулюючого впливу державної політики у сфері інтелектуальної власності.....106
3.2. Сучасні напрями реформування системи державного управління у сфері інтелектуальної власності.....127
3.3. Концепт інституційної трансформації державного управління у сфері захисту інтелектуальної власності.....146

ВИСНОВКИ.....167

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....172

ДОДАТКИ.....195

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімким зростанням ролі знань, інформації, цифрових технологій та інновацій у забезпеченні економічного розвитку держави. У цих умовах особливого значення набуває інтелектуальна власність як результат інтелектуальної, творчої та інноваційної діяльності людини. Саме об'єкти інтелектуальної власності формують основу інноваційної економіки, сприяють розвитку високотехнологічних виробництв, стимулюють науково-технічний прогрес, забезпечують конкурентоспроможність держави на міжнародному рівні та створюють передумови для інтеграції у світовий економічний простір.

Інвестиції у створення новітніх технологій, розвиток науки, освіти, культури, цифрової економіки та інтелектуально інтенсивних галузей втрачають своє економічне значення у випадку відсутності належних умов для здійснення інноваційної діяльності та ефективної системи правової охорони й захисту прав інтелектуальної власності. За таких умов суб'єкти творчої діяльності, винахідники, науковці, підприємці та інвестори не мають достатніх гарантій щодо збереження результатів своєї праці, що негативно впливає на мотивацію до створення нових об'єктів інтелектуальної власності та впровадження інновацій.

Вказане зумовлює особливу значимість удосконалення механізмів державного управління інтелектуальною власністю як для кожного автора, винахідника чи раціоналізатора, так і для суспільства та держави в цілому. Ефективна система державного управління у сфері інтелектуальної власності має забезпечувати не лише належний рівень правової охорони та захисту прав суб'єктів інтелектуальної власності, а й створювати сприятливі умови для розвитку інноваційного середовища, стимулювання творчої діяльності, комерціалізації результатів наукових досліджень та підвищення рівня інвестиційної привабливості держави.

Для України удосконалення механізмів державного управління інтелектуальною власністю є важливою передумовою

інтеграції до європейського та світового співтовариства. У процесі євроінтеграції особливого значення набуває гармонізація національного законодавства із законодавством Європейського Союзу, адаптація механізмів державного управління до міжнародних стандартів та забезпечення ефективного функціонування інституційної системи у сфері інтелектуальної власності. Крім того, високий рівень охорони прав інтелектуальної власності є одним із критеріїв оцінювання держави міжнародними організаціями та інвесторами, а також важливим чинником формування позитивного міжнародного іміджу країни.

Рівень правової охорони та можливості ефективного захисту прав інтелектуальної власності безпосередньо впливають на інвестиційну привабливість держави, її позиції у міжнародній торговельній системі, конкурентоспроможність національної економіки та рівень розвитку інтелектуального потенціалу. Держави, які забезпечують належні гарантії захисту прав інтелектуальної власності, мають більше можливостей для залучення іноземних інвестицій, розвитку високотехнологічних виробництв, міжнародного науково-технічного співробітництва та створення інноваційних кластерів.

Разом із тим в Україні механізми державного управління інтелектуальною власністю залишаються недостатньо ефективними. Система правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності характеризується фрагментарністю, нестабільністю та недостатнім рівнем інституційної спроможності. Постійні процеси реформування та оптимізації органів державного управління у сфері інтелектуальної власності нерідко супроводжуються відсутністю чіткої стратегії розвитку галузі, що негативно позначається на ефективності реалізації державної політики.

Фактично відсутні дієві стимули для розроблення та впровадження інноваційних рішень, комерціалізації результатів наукових досліджень та підтримки інноваційного підприємництва. Недосконалість механізмів державного управління призводить до зниження рівня довіри до системи

правової охорони інтелектуальної власності, збільшення кількості порушень прав суб'єктів інтелектуальної власності, поширення контрафактної продукції та цифрового піратства.

Показовим прикладом недосконалості механізмів державного управління у сфері інтелектуальної власності є високий рівень поширення контрафактної продукції та цифрового піратства в Україні. Незважаючи на наявність нормативно-правової бази, механізми виявлення та припинення порушень прав інтелектуальної власності залишаються недостатньо ефективними, що негативно впливає на розвиток креативних індустрій, IT-сектору та інноваційного підприємництва. У результаті суб'єкти господарювання часто не мають достатніх гарантій захисту результатів своєї інтелектуальної та творчої діяльності, що знижує рівень інноваційної активності в державі.

Водночас однією з ключових проблем залишається недостатній рівень комерціалізації результатів наукових досліджень, створених у закладах вищої освіти та наукових установах України. Значна кількість перспективних винаходів, технологій та наукових розробок не доходить до стадії практичного впровадження через відсутність ефективних механізмів державної підтримки, належного фінансування та дієвої системи трансферу технологій. Це, у свою чергу, стримує розвиток інноваційної економіки та зменшує конкурентоспроможність національного наукового потенціалу.

Наслідком зазначених проблем стає також відтік українських IT-фахівців, винахідників та розробників інноваційних продуктів за кордон. Багато стартапів і технологічних компаній змушені реєструвати об'єкти інтелектуальної власності в інших юрисдикціях через більш сприятливі умови правового захисту, податкового стимулювання та державної підтримки інноваційної діяльності. Така ситуація призводить до втрати частини інтелектуального потенціалу держави та послаблення позицій України на міжнародному інноваційному ринку.

Крім того, негативною тенденцією є низький рівень патентної активності в Україні порівняно з розвиненими

державами світу. Відсутність достатніх економічних стимулів для винахідників, складність процедур реєстрації та недостатній рівень популяризації правової охорони інтелектуальної власності знижують зацікавленість суб'єктів господарювання у патентуванні результатів своєї діяльності. Унаслідок цього значна частина перспективних розробок не отримує належного правового захисту та не використовується як інструмент економічного розвитку.

Поряд із цим важливою проблемою залишається недостатній рівень цифровізації державних послуг у сфері інтелектуальної власності. Попри поступове впровадження електронних сервісів, значна частина процедур залишається бюрократизованою та потребує значного часу для оформлення прав на об'єкти інтелектуальної власності. Це ускладнює доступ суб'єктів господарювання до ефективного правового захисту та створює додаткові бар'єри для розвитку інноваційної діяльності.

У свою чергу, недостатня ефективність механізмів державного управління проявляється і в обмеженій взаємодії між державними органами, бізнесом та науковою спільнотою у сфері інтелектуальної власності. Відсутність належної координації та єдиної державної стратегії розвитку інноваційної сфери стримує формування сучасної екосистеми інтелектуальної власності та знижує результативність реалізації державної політики у цій сфері.

Крім того, низький рівень правової культури у сфері інтелектуальної власності та недостатня обізнаність суб'єктів господарювання щодо переваг правової охорони результатів творчої діяльності також негативно впливають на розвиток інноваційного середовища.

Ситуація додатково ускладнюється умовами триваючої війни, що супроводжується погіршенням фінансового становища суб'єктів господарської діяльності, руйнуванням виробничої та наукової інфраструктури, порушенням усталених економічних зв'язків як у межах держави, так і з іноземними партнерами. Військові дії створюють серйозні виклики для всіх галузей економіки, у тому числі й для сфери

інтелектуальної власності, оскільки значна частина ресурсів держави спрямовується на забезпечення обороноздатності країни.

Водночас саме в умовах післявоєнного відновлення та модернізації економіки інтелектуальна власність може стати одним із ключових чинників економічного зростання, розвитку інноваційного підприємництва, цифрової трансформації та підвищення конкурентоспроможності держави. Саме тому виникає необхідність у формуванні ефективних механізмів державного управління інтелектуальною власністю, які б відповідали сучасним викликам, міжнародним стандартам та стратегічним цілям розвитку України.

Вищенаведене обумовлює необхідність впровадження комплексних заходів для подолання наявних проблем та вдосконалення механізмів державного управління інтелектуальною власністю. Це сприятиме створенню сприятливого інноваційного середовища, забезпеченню належного рівня правової охорони й захисту прав інтелектуальної власності, активізації інноваційної діяльності, залученню інвестицій та розвитку національного інтелектуального потенціалу. Розвязання зазначених проблем стане важливою передумовою сталого соціально-економічного розвитку України та її успішної інтеграції до європейського і світового співтовариства.

РОЗДІЛ 1

ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ В УКРАЇНІ

1.1. Теоретичне осмислення основних понять у сфері державного управління інтелектуальною власністю

Інтелектуальна власність стає все важливішим аспектом суспільних відносин у сьогоднішньому світі і проявляється на різних рівнях: на державному, у взаємодії між суб'єктами економічної сфери та в повсякденному житті кожної особи. Сучасний контекст визначає формування нового суспільного устрою – так званої меритократії, де інтелектуальний потенціал та здатність створювати нові знання великою мірою визначають соціальний статус людини. В даному аспекті державний захист інтелектуальної власності повинен еволюціонувати паралельно з швидким розвитком цієї галузі.

Згідно методології та теорії дослідження управління в сфері інтелектуальної власності виявляється розрив та протиставлення різних підходів до її визначення. Підтримуючи філософський підхід до категорії інтелектуальної власності, варто використовувати дедуктивний підхід, котрий дозволяє вивести її з об'єкта, опираючись на поняття інтелекту та теорії інформаційного, інтелектуального суспільства, а також економіки знань.

Правовий підхід, натомість, обмежується характеристикою конкретних об'єктів інтелектуальної власності, обмежуючи при цьому їх коло лише правовим захистом. Натомість, економічна теорія, використовуючи дедуктивний підхід, розглядає інтелектуальну власність як одну з форм власності загалом. Сучасна інституціональна теорія спрямовує свою увагу на правах власності, міксується з підходом правових наук використовуючи індуктивний метод [1, с. 266].

Ці розбіжності виникають з різниці в трактуванні можливостей та границь захисту інтелектуального продукту.

З філософської точки зору захист інтелектуальної власності неможливий, тоді як правовий підхід акцентує увагу на пошуку ймовірних інструментів та способів захисту. В економічній теорії загального застосування здобули ідеї про те, що інтелектуальні продукти можна, хоча й обмежено (у часі та просторі), захистити, проте основне питання полягає у визначенні необхідності та ефективності цього захисту. Теорія управління, враховуючи зростання трансакційних витрат, дотримується проміжної позиції посеред правових та економічних підходів, розглядаючи відносини інтелектуальної власності як обмін конкретними правами власності при повному їх захисті [2, с. 114].

Інтелектуальна власність – це поняття, котре дає загальний опис технологій, винаходів, ідей, творів мистецтва та музики, а також літературу, які утворюються як нематеріальні одиниці на початковому етапі їх існування, але з часом набувають матеріальної цінності, як і будь-який інший продукт. Практично, інтелектуальна власність – це комерційне використання творчої думки для вирішення технічних або художніх завдань. Вона не сама є продуктом, але представляє собою конкретну ідею, яка стоїть за певним продуктом, чи спосіб, яким така ідея виражена, чи неповторний характер того, як продукт названий та охарактеризований.

Логічна послідовність визначення феномена інтелектуальної власності може бути організована наступним чином (рис. 1.1):

1) Інтелект: Розглядається як процесуальна цілісність, що складається з трьох основних компонентів: інформації, знань і творчості.

2) Інтелектуальна діяльність: Вивчається в контексті внутрішньої структури інтелекту, яка визначає особливості процесу діяльності.

3) Інтелектуальний продукт: Аналізується результат інтелектуальної діяльності, який може бути виражений у формі інновацій, винаходів чи інших творчих витворів.

4) Інтелектуальна власність: Досліджується інституціональне оформлення специфіки внутрішньої структури

інтелекту в категорії правового захисту для забезпечення власників інтелектуальних продуктів.

Така лінія послідовності дозволяє систематично розглядати різні аспекти інтелектуальної власності, виходячи з його кореневих елементів - інтелекту та інтелектуальної діяльності, і завершуючи правовим захистом у формі інтелектуальної власності.

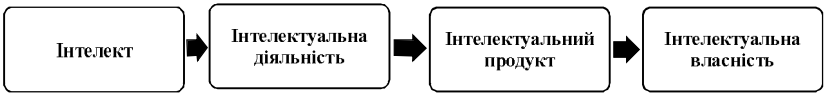

Рис. 1.1. Логічна послідовність визначення феномена інтелектуальної власності

Джерело: [3, с. 402].

Категорія «власність» використовується з метою надання опису цінності, яку мають винаходи, твори та найменування, до яких певна людина або група людей претендують на право власності. Володіння правом інтелектуальної власності є важливим, тому що, як світовий досвід свідчить, з цим пов'язане можливе економічне зростання для авторів або інших осіб [4, с. 74].

Також важливо відмітити, що інтелектуальна власність, як правило, є результатом інтелектуальної (інноваційної) діяльності, котру засновано на наявних знаннях, творчих удосконаленнях того, що успішно використовувалося раніше, або використання нових творчих форм відображення ідей та концепцій [5, с. 998].

Категорія «інтелектуальна власність» в Україні не так давно стала об'єктом уваги з боку держави і суспільства та іноді викликає суперечки й непорозуміння. Можна знайти наукові праці та публіцистичні статті, де йдеться про сучасні тенденції в сфері інтелектуальної власності. Певні автори критикують інтелектуальну власність, називаючи її негативним фактором, який гальмує процес загальнолюдського розвитку, або несуттєвістю питання для країн, які повільно розвиваються.

Інші вважають, що вона може бути гальмом для творчої діяльності. Подібні погляди стають іноді популярними тенденціями, які впливають на розвиток культури [6, с. 113].

Ця ситуація виникає через те, що для великої частини міжнародного співтовариства інтелектуальна власність ще не є повністю зрозумілою або звичною концепцією. Нові технології і творчі надбання пронизують сучасне суспільство, але лише окремі люди по-справжньому розуміють, що їхнє щоденне життя оточене результатами інтелектуальної діяльності та об'єктами інтелектуальної власності, котрі регулюються різними правами, включаючи їх власні.

Інтелектуальна власність виступає як конкурентна перевага та стратегічний ресурс як для окремого підприємства, так і взагалі для держави. Ефективне та продуктивне використання інтелектуальної власності допомагає впровадженню інновацій, підвищує конкурентоспроможність результатів виробництва, робіт і послуг. Також воно «сприяє ефективному та продуктивному залученню усіх факторів виробництва і збереженню природних ресурсів, а також допомагає вирішувати соціально-економічні проблеми суспільства» [7, с. 94].

Інтелектуальна власність є конкурентною перевагою, стратегічним ресурсом підприємства та держави загалом. Ефективне використання інтелектуальної власності сприяє впровадженню інновацій; збільшенню конкурентоспроможності продукції, робіт та послуг; ефективному, раціональному використанню факторів виробництва та збереженню природних ресурсів; вирішенню соціально-економічних проблем суспільства.

Важливо відзначити, що в господарській діяльності інтелектуальна власність розглядається як нематеріальний актив, що може бути внесеним до статутного капіталу будь-якої організації або підприємства. При цьому наявність інтелектуальної власності у статутному капіталі надає низку переваг:

1) формування значного статутного капіталу без грошових витрат. Це дозволяє компанії створити великий статутний капітал без необхідності привертати грошові ресурси. Майнові

права на об'єкти інтелектуальної власності можуть служити заставою при отриманні банківських кредитів та інвестицій;

2) участь власників прав у заснуванні юридичних осіб. Власники прав на інтелектуальну власність можуть брати участь як засновники або виступати власниками юридичних осіб, що розширює можливості їхньої участі в різних галузях економіки;

3) включення амортизаційних відрахувань в собівартість продукції. Витрати на амортизацію об'єктів інтелектуальної власності можна включити в собівартість продукції як амортизаційні відрахування. Це дозволяє компанії законно зменшувати податкове навантаження та враховувати вартість інтелектуальних активів [8].

У самому широкому розумінні, інтелектуальна власність характеризується як система відносин, пов'язаних із винятковими правами на інтелектуальні продукти, що виникають в результаті інтелектуальної діяльності. Винятковість, характерна для інтелектуальної власності, має два ключові аспекти, які визнаються управлінською теорією та є визначальними перевагами приватного правового режиму.

По-перше, винятковість права передбачає, що всі позитивні та негативні результати інтелектуальної (інноваційної) діяльності концентруються власником, виключно на нього покладається відповідальність за прийняття рішень. Це стимулює його до максимальної уваги та дбайливого розгляду при прийнятті рішень. Цей економічний стимул є ключовим фактором, котрий забезпечує ефективність прийнятих управлінських рішень та сприяє підвищенню рівня загального добробуту суспільства. Чим чіткіше приватні права власності, тим тісніше зв'язок між благополуччям індивіда та соціально-економічними результатами його рішень.

По-друге, винятковість інтелектуальної власності передбачає, той факт, що під час обміну інтелектуальний продукт передається тому економічному агентові, котрий пропонує вищу ціну за нього (тобто для кого він має максимальну цінність), забезпечуючи при цьому ефективне використання інтелектуальних ресурсів [9, с. 26].

Спеціалісти наголошують на тому факті, що там, де високо цінують культуру, науку та мистецтво, спостерігається покращення якості життя, оскільки досягнення інтелектуальної діяльності обумовлюють рівень виробництва, розвитку культури, освіти та інших сфер. Ці досягнення слугують не лише засобом, але й способом реалізації досягнень науки, культури та техніки.

Немає сумніву, що наукові досягнення мають пріоритетний статус та можуть бути застосовані у будь-якій галузі людської діяльності. Досягнення у науково-технічному плані обумовлюють рівень та характер економічного розвитку суспільства. Інтелектуальні досягнення у галузі культури, мистецтва та художньої літератури загалом визначають моральні основи суспільства, його орієнтацію, а також ставлення до оточуючого середовища та його бачення [10, с. 24].

Тобто ці основи, які зазвичай розуміються як людські цінності і які формують духовний світ суспільства загалом та окремої людини. На рівні із будь-якими суспільними досягненнями, результати інтелектуальної діяльності вимагають захисту та охорони.

Охорона інтелектуальної власності як один з напрямків діяльності держави по забезпеченню прав та інтересів громадян сприяє використанню і наступному розвитку винахідництва в крайні, підтримці творчих талантів з метою отримання більших досягнень.

У наукових дослідженнях та нормативно-правовій базі існують прогалини у визначенні «відкриття» та «винахід». Розмежування наукових відкриттів та винаходів за традиційним критерієм визначається так: наукові відкриття відображають існуючу дійсність, невідому раніше, у той час як винаходи створюють нові речі, процеси, продукти, нові застосунки чи пристрої, включаючи штучно виведені біологічні види, сполуки, способи вироблення, рослинні культури та результати схрещення й модифікації тварин.

Навіть у випадку клонування, за переконанням Н. Когут, це не є об’єктом інтелектуальної діяльності, оскільки виступає частиною вже існуючої реальності, але сам

процес культивування рослин або схрещення тварин може бути предметом винахідництва. Законодавство більшості країн світу визнає винаходи в основному у технічній та технологічній сферах, але міжнародне законодавство не включає до винаходів та відкриттів результати досліджень гуманітарних наук, таких як політика, психологія, економіка, право, з огляду на відмежування особистості та суспільства від природи. Важливо враховувати, що людина та суспільство є невід'ємними складовими природи, натомість різноманітні досягнення наукової думки, такі як розподіл гілок державної влади, механізми подолання кризових явищ, подолання корупції, розробка справедливих судових систем, винаходи для забезпечення соціально-економічної справедливості у державі, успішні та продуктивні методики проведення навчання, а також психологічні тренінги для подолання людських проблем та згубних схильностей людини, по своїй суті є також не менш вагомими для людства винаходами, ніж технічні нововведення, такі як пральні та посудомийні машини [11, с. 209-210].

Інтелектуальна власність зберігає та підтримує потенціал держави у сфері інтелектуальної власності, дає змогу залучати інвестиції, при цьому стабілізуючи економічне становище. При такому становищі як українські, так і закордонні інвестори повинні мати впевненість, що їхні права будуть знаходитись під захистом держави та поважатимуться у суспільстві. Створення подібної системи має велике значення для країни із великим інтелектуальним та науково-технічним потенціалом [12].

Інтелектуальна власність є загальнопоширеним терміном у сучасному світі, проте її зміст і значення варіюють залежно від підходу та контексту розгляду. Категорія «інтелектуальна власність» має історичну еволюцію та представляє собою узагальнену концепцію, віддзеркалюючи особливі соціальні відносини, що пов'язані з особистими правами різних суб'єктів (як матеріальними, так і нематеріальними) на результати їх інтелектуальних зусиль та творчої діяльності *(див. Додаток А)*.

Такі результати, відомі як «інтелектуальні продукти», виступають об'єктами інтелектуальної власності. Основними суб'єктами інтелектуальної власності виступають автори інтелектуальних продуктів – фізичні особи. Вторинні суб'єкти можуть включати як фізичні, так і юридичні особи, які набувають особливі права інтелектуальної власності відповідно до законодавства [13, с. 107].

Суміжною до інтелектуальної власності є категорії «ноу-хау» та «комерційна таємниця», котрі можуть супроводжувати всю сукупність етапів створення та просування об'єкта інтелектуальної власності.

В законодавстві Європейського Союзу термін «ноу-хау» трактується як сукупність практичної інформації, що є незапатентованою та отриманої в результаті випробувань або іншої практичної діяльності, котра є таємною – тобто не відомою або доступною загальній публіці, і має значення – тобто є корисною і важливою для організації виробництва товарів за умови, що вона чітко визначена і достатньо повно описана так, щоб підтвердити відповідність критеріям секретності та значущості [14].

Міжнародна асоціація з охорони промислової власності [15] визначає ноу-хау як практичний досвід або знання, котрі мають управлінський, комерційний, технічний або інший важливий характер, котрі можуть мати конкретне використання на виробництві або в умовах організації професійної діяльності.

Фахівці з юридичних наук Ю. Свядоч та М. Богуславський стверджують, що «ноу-хау має особливий статус, в якому забезпечується захист прав його власника. Це інформаційний об'єкт, який не підпадає під охорону та не наділяє творця виключним правом, при цьому існує тільки фактична монополія, що обумовлена відсутністю інформації у інших людей. Загалом, категорія «ноу-хау» є калькою з англійського виразу «know how» і означає «знаю, як зробити». Поширення цього терміну в світовій практиці почалося після рішення судової справи «Дізенд проти Брауна» в США у 1916 році. В 1997 році в Україні було офіційно визнано Державною

податковою адміністрацією, що «ноу-хоу» не має чіткого законодавчого визначення, але практично розглядається як сукупність комерційних, технічних або інших вагомих знань, оформлених у формі технічної документації та підкріплюються практичними навичками і виробничим досвідом, котрі є необхідними для організації певного виду виробництва. При цьому така інформація й досвід не запатентована» [16, с. 101-102].

Залежно від призначення, виділяють декілька видів ноу-хау:

1) науково-технічне;
2) комерційне;
3) управлінське;
4) фінансове тощо.

Всі ці види знаходять практичне застосування у виробництві та професійній діяльності. Об'єктами нематеріальних прав на ноу-хау, наприклад, можуть виступати:

1) конкретні матеріальні носії інформації стосовно конкретного ноу-хау, включаючи оригінальні носії, створені авторами, у вигляді документів або натуральних зразків виробів, що рідко зустрічається і розглядається як небажаний, а також копії (тиражі) первинних носіїв інформації;

2) матеріальна продукція, котру виготовлено за конкретним ноу-хау [16, с. 102-103].

Таким чином, об'єкти нематеріальних прав на ноу-хау можуть бути схожими як з об'єктами авторського, так і патентного права. Важливо відзначити, що до ноу-хау не належать «торговельні секрети», які стосуються собівартості товарів, фінансової стійкості підприємств, даних бухгалтерського обліку, умов торговельних угод, контенту реклами до її оприлюднення і інше. Нерідко ноу-хау порівнюють з службовою чи комерційною таємницею, проте в законодавстві різних країн поняття «ноу-хау» та «комерційна таємниця» можуть мати різне значення. Наприклад, ноу-хау може містити навіть несекретну інформацію, котра, як правило, виступає передавачем інформації, а не її акумулятором [17, с. 147].

Окрім того, це право захищає самий зміст інформації, конкретне «ноу-хау», а не лише форму вираження документації, де ця інформація міститься. Таким чином, комерційна таємниця становить специфічний об'єкт інтелектуальної власності, відмінний від звичайних об'єктів.

У контексті ст. 505 Цивільного кодексу України, де зазначено, що комерційною таємницею може виступати будь-яка інформація комерційного та організаційного характеру, а не лише технічного та виробничого, можна визначити, що право інтелектуальної власності у певній мірі захищає розробки в галузі гуманітарних наук, а не лише технічні. У такому розрізі ноу-хау може виступати не лише складовою комерційної таємниці, а й раціоналізаторською пропозицією або поточними обговореннями роботи [18, с. 209; 19].

Комерційна таємниця, як об'єкт інтелектуальної власності, відрізняється специфічними особливостями, і одна з них - універсальність. Це визначається тим, що комерційною таємницею у більшості випадків може виступати будь-яка важлива інформація, пов'язана з особливостями виробництва, технологій, управління, фінансів, інновацій та іншої діяльності підприємства, що дарує підприємству конкурентні переваги.

Серед таких відомостей можуть бути й ті, для яких отримання патентних прав вважається недоцільним з різних причин. Юридично значущими ознаками, які є необхідними, а також достатніми для того, щоб бути визнаними у якості комерційної таємниці конкретного підприємства або фірми, вважаються:

1) реальна чи принаймні потенційна фінансова цінність для конкретної особи через її невідомість іншим фізичним або юридичним особам;

2) повна закритість інформації або відсутність вільного доступу до неї;

3) застосування суб'єктом господарювання заходів для запобігання розголошенню таємності [20, с. 40-41].

Ознаки, що визначають комерційну таємницю, можна класифікувати за кількома параметрами:

1) Атрибути нематеріального об'єкту:

- відсутність фізичної амортизації: застосування не включає фізичного зносу.

- вирогідність одночасного застосування значним колом осіб: інформація може бути використана одночасно кількома особами.

2) Сутність та зміст нематеріального об'єкту:

- вагомість інформації самої по собі: сприймається сутність та зміст інформації як комерційної таємниці, а не її зовнішнє представлення.

3) Результат інтелектуальної діяльності:

- творчий характер не є обов'язковим: відсутність обов'язкової вимоги до творчого характеру для інформації, що виступає об'єктом комерційної таємниці.

4) Конфіденційність інформації:

- тип конфіденційності: інформація є конфіденційною, тобто захищена від доступу громадськості.

- тип інформації: комерційна таємниця включає в себе різновиди конфіденційної інформації.

5) Особливості об'єкту:

- відсутність необхідності реєстрації об'єкта: відсутність потреби у формальній реєстрації об'єкта.

- відсутність загальнодоступності та загальновідомості: інформація не є загальнодоступною чи загальновідомою.

- оборотоздатність: інформація може бути використана в обігу [21, с. 381-382].

Такі ознаки, котрі є характерними для комерційної таємниці, формують специфічні умови і наділяють об'єкт відповідною правовою охороною.

Вперше дефініція «інтелектуальна власність» з'явилася в Конвенції про створення Всесвітньої організації інтелектуальної власності, що була прийнята у Стокгольмі у 1967 році. Визначаючи законом захищені права, які виникають внаслідок інтелектуальної творчості в науковій, промисловій, художній та літературній сферах [22]. В Україні законодавство з інтелектуальної власності є комплексним та багатогранним, і його основу складають положення Конституції України. Ці положення:

1) гарантують право кожної людини вільно володіти, користуватися та розпоряджатися результатами власної інтелектуальної творчості;

2) забезпечують громадянам свободу будь-якої творчості, а також захист авторських прав, прав на інтелектуальну власність, матеріальних та моральних інтересів особи, котрі виникають як результат різних видів інтелектуальної діяльності [23].

Відповідно до положень Цивільного кодексу України, визначено інтелектуальну власність як «право людини на результат своєї інтелектуальної творчості чи на інший об'єкт своєї інтелектуальної власності [19; 24]. Це право визначає особисті майнові, а також немайнові права на власність інтелектуального характеру. При цьому їх формування визначається діючою нормативно-правовою базою окремо для різних об'єктів інтелектуальної власності.

Предметом вивчення для вчених є категорія «інтелектуальна власність». В економічних дослідженнях часто використовується термін «інтелектуальна власність», однак при цьому складова цього терміну – «власність» – розглядається не тільки в юридичному контексті, але й пов'язується із виробничими ресурсами або активами.

Базуючись на цій точці зору О. Васильєв розглядає інтелектуальну власність «як вкрай складне і специфічне явище, що включає в себе результати розумової діяльності людини в різних сферах, таких як наука, мистецтво, виробництво, та пов'язані з цими сферами майнові та особисті права» [25, с. 54].

Згідно з позицією В. Семенової, «інтелектуальна власність є відображенням взаємовідносин економічного та правового характеру, що пов'язані із створенням, використанням та комерціалізацією результатів особистої творчої діяльності» [26, с. 75].

Найбільш прийнятним в контексті дослідження є визначення інтелектуальної власності згідно з позицією Н. Фесенко, котра розглядає її як «сукупність законодавчо забезпечених прав на продукти розумової діяльності людини

в різних галузях, таких як промисловість, виробництво, наука, мистецтво тощо. Ці права на результати інтелектуальної діяльності фактично виступають нематеріальною цінністю, а також належать їх творцям і можуть бути використаними іншими особами за наявності згоди з боку автора» [27, с. 2].

Інтелектуальна власність, що є необхідною складовою інтелектуального капіталу, виявляється через право на цей капітал під час його використання у процесах створення і забезпечення комерціалізаційної привабливості інноваційної продукції. Автор звертає увагу, що створення інтелектуального капіталу пов'язане з розвитком інтелектуального потенціалу, який включає знання, вміння та творчі здібності осіб. Філософський погляд на інтелектуальний капітал може враховувати його як здатність до мислення та пізнання, а також як систему мислення для операцій, удосконалення та пошуку нового.

В наукових дослідженнях інтелектуальний капітал, розглядається як вид капіталу, котрий характеризується своїми унікальними особливостями. Капітал, включаючи інтелектуальний, має обертатись та приносити майбутні економічні вигоди, представляючи систему економічних відносин. Якщо звернутись до інтелектуального капіталу, він визначається як система економічних відносин, спрямованих на використання знань для досягнення прибутку [28, с. 265].

Сутність інтелектуального капіталу полягає в його залученні до колообігу, де відбувається створення, виробниче споживання і інвестування для отримання додаткової вартості. У порівнянні з іншими формами капіталу, інтелектуальний капітал володіє значними ризиками та вищим рівнем розвитку, орієнтованим на задоволення потреб суспільства. Також слід відзначити, що йому притаманні юридичні права, відсутність фізичної субстанції, яка свідчить про його особливий характер.

Щодо компонентів інтелектуального капіталу, більшість дослідників погоджуються, що він включає клієнтський, людський і організаційний капітал, останній з яких включає як інноваційний капітал, так і процесний. У сучасних дослідженнях інтелектуальний капітал розуміють як сукупність окремих інтелектуальних активів, які включають:

1) ринкові активи на основі зв'язків з ринковими операціями;

2) інтелектуальну власність у якості основоположного активу;

3) людські активи, що охоплюють колективні знання співробітників, їх творчі здібності та лідерські якості;

4) активи інфраструктури, до яких слід відносити технології, процеси та методи, що забезпечують функціонування підприємства [29, с. 33].

За Л. Братчуком, «інтелектуальний капітал може розглядатися як капіталізація знань, де знання виступають у якості об'єкту інтелектуальної власності та становлять основу для формування інтелектуального капіталу. У вузькому розумінні інтелектуальний капітал – це сукупність здібностей та знань, котрі сприяють виникненню нових ідей, технологій, інновацій та приносять економічну вигоду організації» [28, с. 267].

Інтелектуальний капітал взаємопов'язаний із продуктивним та виваженим використанням інтелектуальних ресурсів з одного боку, та людського капіталу – з іншого. При цьому включаючи знання, навички, творчі обдарування, інформацію, нематеріальні активи та інтелектуальну власність. Відносно людського капіталу, то він визначається результатами попередньої творчої діяльності особи, розвитком інноваційних інтелектуальних здібностей, а також оцінкою їхньої вартості в процесі вироблення інтелектуального продукту. Структуру інтелектуального капіталу та місце інтелектуальної власності в ньому зображено на рис. 1.2.

В наукових працях зустрічаються різні підходи до тлумачення терміну «управління інтелектуальною власністю». За словами М. Вачевського, «це включає в себе комплекс соціальних, психологічних і ідеологічних заходів, спрямованих на активізацію творчої діяльності авторів та винахідників і пошук резервів для підвищення ефективності цієї діяльності» [30, с. 63].

На думку Т. Павленко, це представляє собою «сукупність взаємопов'язаних складових елементів, спрямованих на

досягнення цілей управління через створення та ефективне впровадження у життя результатів науково-технічної діяльності, повноцінної реалізації інтелектуального потенціалу творчих особистостей» [30, с. 64].

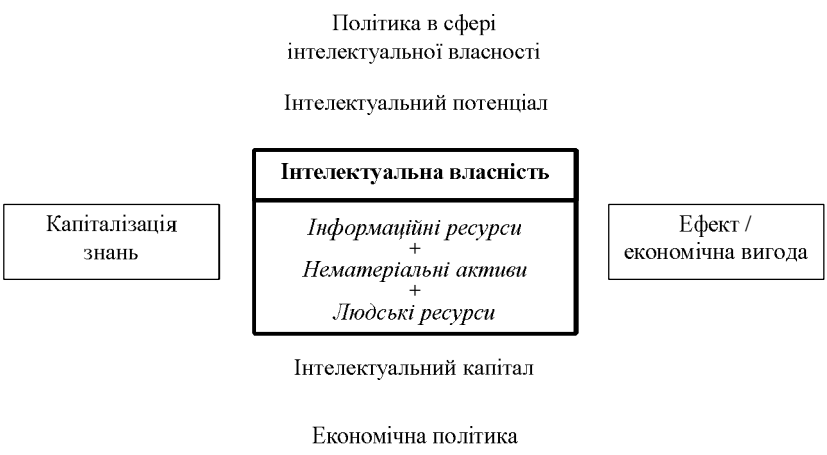

Рис. 1.2. Структура інтелектуального капіталу
Джерело: [28, с. 267].

За словами Л. Морозова, це «сукупність стратегічно узгоджених засобів та методів управління, спрямованих на підвищення результативності та ефективності як інтелектуального капіталу, так і сфери інтелектуальної власності зокрема» [31, с. 803].

Інші вчені вказують на той факт, що процес управління інтелектуальною власністю представляє собою вид активної діяльності, котра спрямована на досягнення позитивного результату або іншої користі через реалізацію процесів формування і залучення об'єктів інтелектуальної власності серед різних сфер економічної діяльності [32, с. 27]. Також існує інше тлумачення управління інтелектуальною власністю, котре розуміється як «комплекс стратегічних дій, котрі пов'язані з об'єктами інтелектуальної власності та спрямовані на ефективний розвиток інновацій» [32, с. 28].

На думку В. Семенової, «управління інтелектуальною власністю – це важлива діяльність, що має на меті забезпечення

взаємодії, координації та узгодженості дій на різних рівнях із залученням різних елементів управління під час створення та реалізації об'єктів права інтелектуальної власності задля підвищення ефективності» [33, с. 162].

Важливо відзначити, що управління інтелектуальною власністю по своїй суті є складною та багатогранною системою, яка включає в себе комплекс взаємодіючих компонентів, спрямованих на ефективне управління процесами. Тому також ключовим є визначення основних компонентів системи управління та їхньої суті.

В управлінні інтелектуальною власністю виділяються такі компоненти:

1) управління на рівні оперування результатами науково-технічної діяльності;

2) управління на рівні об'єктів інтелектуальної власності;

3) управління на рівні творчих особистостей, які є рушійною силою створення об'єктів інтелектуальної власності;

4) управління на рівні організацій, що ініціюють, розробляють, володіють та використовують об'єкти інтелектуальної власності;

5) управління на рівні державної системи інтелектуальної власності [34, с. 131].

Основними складовими управління інтелектуальною власністю в свою чергу є:

1) безпосередній розвиток інтелектуальної власності;

2) організація та проведення аналізу ринку;

3) захист особистих прав інтелектуальної власності;

4) обмін об'єктами інтелектуальної власності [35, с. 419].

В контексті визначення теоретичних основ державного управління інтелектуальною власністю слід відмітити значущість людського капіталу, як одного із базових елементів. Людський капітал не лише охоплює здатність до збору і акумулювання інформації, але й включає в себе уміння перетворювати її в знання, котрі в свою чергу можуть трансформуватись у інноваційні продукти, котрі мають бути ефективно використані для стратегічного розвитку економіки. У побудові економічних відносин на сучасному етапі, як

відмічають деякі дослідники, у перспективі буде превалювати не просто людський, а саме інтелектуальний капітал [36, с. 21].

Цей капітал акумулює наукові знання та компетентності працівників, враховує організаційний та комунікаційний досвід, а також реалізується в формі нематеріальних продуктів та активів, таких як інтелектуальна власність [37].

На його мікрорівні він формується через:

1) безпосередній внесок людського капіталу, виражений у працівниках компанії, включаючи їхній досвід, знання, навички, творчі здібності, а також загальну культуру та спрямованість на філософію організації та її внутрішні цінності;

2) структурний капітал, що включає патенти, ліцензії, торговельні марки, організаційні структури, бази даних, електронні мережі тощо;

3) клієнтський капітал, котрий охоплює систему стійких, взаємовигідних та довгострокових відносин організації з клієнтами, а також фірмове ім'я та історію взаємодії зі споживачами [38, с. 118].

Важливо відзначити, що категорії «охорона» та «захист» у контексті інтелектуальної власності не є взаємозамінними та не можуть бути ідентифікованими. Ці поняття функціонують у системі паралельних відносин стосовно інтелектуальної власності, на рівні законодавства та у наукових дослідженнях.

За словами визнаних українських вчених В. Базилевича та В. Ільїна, потрібно розрізнити два окремі напрямки: під охороною прав інтелектуальної власності слід розуміти встановлення системи чинних правових норм, котрі спрямовані на регулювання відносин, що напряму пов'язані із процесами створенням і подальшого використанням вищезазначених об'єктів інтелектуальної власності; натомість, захист прав інтелектуальної власності включає в себе комплекс заходів, котрі спрямовані на визнання та відновлення законних прав на зазначені об'єкти у випадку їх порушення [39, с. 18].

В той же час, важливо відзначити, що захист та охорона інтелектуальної власності взаємодіють: ефективність захисту інтелектуальної власності залежить від реальних механізмів

її охорони, а відсутність належного рівня захисту зробить цю охорону неефективною [40].

Визнання інтелектуальної власності як чинника, що сприяє успішному розвитку різних концептуальних форматів суспільно-корисної діяльності, ставить питання про управління цими відносинами на державному рівні. Як складна та багатогранна управлінська категорія, механізм державного управління в сфері інтелектуальної власності представляє собою систему поетапної реалізації правових, організаційних і економічних заходів на основі об'єктивних законів, основних принципів, цільової спрямованості та функціональної визначеності.

Цей механізм використовує відповідні методи та інструменти для досягнення конкретної цілі – впровадження комплексної державної політики в сфері інтелектуальної власності з метою захисту прав громадян. Іншими словами, механізм державного управління в сфері інтелектуальної власності – це комплексна система принципів управління, інструментів, важелів та методів, котрі використовуються органами державної влади з метою формування та впровадження державної політики в сфері інтелектуальної власності, що базується на відповідній нормативно-правовій, організаційно-функціональній та інформаційно-аналітичній базі.

1.2. Сутність та специфіка системи державного управління в сфері інтелектуальної власності

Актуальність державного управління в сфері інтелектуальної власності обумовлена декількома чинниками:

1) підвищення рівня значущості інтелектуальної діяльності та інноваційного розвитку з метою забезпечення підйому та розвитку економіки держави;

2) необхідністю активного використання інтелектуальної власності у сфері інновацій підприємств, як ефективного засобу створення та поширення конкурентоспроможної продукції, підтримки їх позицій як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках;

3) можливістю здобуття підприємствами значних додаткових прибутків від використання продукції інтелектуальної власності у своїй економічній діяльності;

4) новими вимогами до функціонування механізмів державного управління у сфері інтелектуальної власності, включаючи визнання, облік як нематеріальних активів, їх оцінку, введення в господарський оборот через капіталізацію і подальшу комерціалізацію;

5) великою потребою у спеціалістах з управління в сфері інтелектуальної власності серед всіх галузей економічної діяльності та необхідністю створення відповідної інфраструктури і механізму підготовки кваліфікованих фахівців з управління в сфері інтелектуальної власності на рівні держави, регіону, територіальної громади [41, с. 116].

Інтелектуальна власність, що підлягає захисту у значній кількості країн світу в умовах сьогодення виступає одним із сильних каталізаторів прогресу в усіх сферах суспільного розвитку. Забезпечення сучасної, визнаної на міжнародному рівні системи захисту об'єктів інтелектуальної власності являє собою невід'ємну складову соціально-економічного просування країни.

Для більшості розвинених країн державний захист інтелектуальної власності визнається одним з основних пріоритетів національної політики. Основними мотивами цієї необхідності можна назвати:

1) підтримка інноваційного розвитку, що стає в подальшому передумовою економічного зростання країни. Забезпечення належного захисту інтелектуальної власності визначається обраною стратегією будівництва цивілізованих ринкових відносин, розвитком соціально орієнтованої економіки, а також інноваційного прогресу в соціальній та економічній сфері, що базується, передусім, на активізації внутрішнього інтелектуального потенціалу держави;

2) сприяння розвитку творчого потенціалу всіх членів суспільства. У разі якщо творець чи винахідник отримує справедливу винагороду за свої творіння, то йому не потрібно шукати інших шляхів отримання матеріального визнання та,

відповідно, він може фокусуватися на творчості та пошуках інновацій [42, с. 242].

Аналіз об'єктивного стану справ у сфері інтелектуальної власності в Україні дозволяє констатувати асиметричність рівня правової охорони та захисту інтелектуальної власності в Україні та наявного у країні наукового та творчого потенціалу.

Згідно з даними Міжнародного індексу прав власності, за останні п'ять років, Україна знаходиться на 105-му місці в світі за рівнем захисту інтелектуальної власності [43; 44; 45].

За індексом людського розвитку за 2020 рік Україна посідає 72 місце, в Глобальному інноваційному індексі 2019 року посідала 47 місце, а в 2023 році – 55 місце, увійшовши до ТОП-3 країн економічної групи lower-middle income [46; 47].

За рівнем інтелекту нації Україна за весь час своєї незалежності входить до першої тридцятки країн світу [48, с. 35].

Відпоідно до Міжнародного індексу прав власності, починаючи з 2017 року, Україна, в середньому набирала 4.4 бали з 10 можливих. Показники України за 2017-2023 роки наведені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Показники України відповідно до Міжнародного індексу прав власності за 2017-2023 роки

Рік	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Оцінка	3.424	4.282	4.432	4.446	4.453	3,981	4,011

Джерело: складено автором на основі [43; 44; 45].

З наведених даних вбачається, що порівняно з показниками 2017 року, починаючи з 2018 року, відбулись позитивні зміни, але останні два роки роки ситуація, погіршилась, хоча протягом 2019-2021 років, в більшій мірі, показники залишались стабільно на одному рівні. Показники 2018-2021 років дозволили Україні піднятися в загальному рейтингу зі 123 місця на 106 місце, але й такі показники є суттєво нижчими від показників країн-лідерів, наприклад, Швейцарії, Австрії

та Ірландії. *(див. Додаток Б)*.

Деякі міжнародні неурядові організації, що опікуються питаннями інтелектуальної власності, публікують звіти, що містять інформацію стосовно рівня захисту та охорони інтелектуальної власності у країнах світу та рекомендації для країн із низькими показниками захисту. Найбільш впливовими серед них є щорічні звіти Міжнародного альянсу інтелектуальної власності щодо стану захисту авторського права та суміжних прав [50; 51; 52; 53; 54].

Відсутність належного рівня правової охорони та захисту прав громадян на об'єкти інтелектуальної власності призводить до відсутності стимулів для їх інтелектуального розвитку. В результаті це може стати однією з причин деградації суспільства.

Роль держави в підтримці інтелектуальної (інноваційної) діяльності можна узагальнити до наступних аспектів:

1) сприяння розвитку науки, включаючи прикладну галузь, і навчанню наукових та науково-технічних кадрів (що виступає основним джерелом виникнення інновацій);

2) більшість урядових відомств мають різноманітні програми з метою підвищення інноваційної активності підприємців;

3) державні замовлення на проведення науково-дослідних робіт гарантують початковий поштовх до інтелектуальної (інноваційної) діяльності, що у подальшому може широко використовуватись у економіці країни;

4) фіскальні та інші регуляторні інструменти державного управління формують стимулюючий вплив зовнішнього середовища та визначають ефективність і потребу в інноваційних рішеннях в окремих організаціях;

5) держава виконує роль посередника у створенні ефективної взаємодії між академічною і прикладною наукою, сприяє кооперації між промисловими корпораціями та університетами щодо виконання науково-дослідних робіт прикладного характеру [55].

Ефективність функціонування системи управління в сфері інтелектуальної власності в Україні у значній мірі залежить від

ефективності механізмів державного управління у цій сфері, а також розвитку інфраструктури інтелектуальної власності, забезпечення правового захисту і ефективної взаємодії між державними та недержавними суб'єктами, що діють у цьому сегменті, та їх нормативно-правового, інституційного і організаційного забезпечення [55].

Згідно з дослідженнями окремих вченими, ефективна система державного управління в сфері інтелектуальної власності має бути спрямована на активний розвиток вітчизняної економіки, бути здатною швидко приймати обґрунтовані рішення, а також реагувати на зміни у внутрішніх процесах та в ринковому середовищі. Крім того, вона повинна забезпечувати формування сприятливих умов для процесу активізації творчого потенціалу на рівні всієї держави та окремих регіонів або підприємств з метою досягнення певного прогресу, а також прискорення творчих процесів створення інтелектуальної власності [56, с. 159].

Як відмічають фахівці, державне управління в сфері інтелектуальної власності має розвивати два основних напрямки для побудови стабільної сучасної системи взаємовідносин у цій сфері:

1) створення інституційно-організаційної системи та нормативно-правової бази для забезпечення правової охорони та захисту інтелектуальної власності. Цей напрямок передбачає утворення та оптимізацію організаційної структури державних установ у сфері інтелектуальної власності. Не остання роль у цьому аспекті належить встановленню та налагодженню координаційних зв'язків між відповідальними інституціями, а також забезпечення чіткого розподілу повноважень для уникнення їхнього дублювання;

2) забезпечення ефективної роботи органів державної влади, що задіяні в управлінні сферою інтелектуальної власності. Існуюча інфраструктура повинна відповідати налагодженим відносинам інтелектуальної власності й забезпечувати суб'єкти інтелектуальної власності перспективами та можливостями для захисту власних прав та подальшими розробками [42, с. 243].

Робота органів публічного управління у сфері інтелектуальної власності має включати забезпечення зручності та доступності надання цих послуг населенню.

Для значної кількості розвинених країн державний захист в сфері інтелектуальної власності є важливою складовою державної політики. Основні причини, які підкреслюють необхідність правової охорони та захисту інтелектуальної власності з боку держави, включають:

1) підтримка інноваційного, а не імітаційного, розвитку держави, який є ключовим фактором економічного зростання. Для сучасної України важливим є дієвий захист інтелектуальної власності, що випливає з обраної стратегії будівництва цивілізованих ринкових відносин, спрямованих на соціальну орієнтацію економіки та інноваційний розвиток соціально-економічної сфери, заснований на активізації внутрішнього інтелектуального потенціалу;

2) заохочення розвитку творчого потенціалу суспільства. У разі якщо автор або винахідник отримує гідну винагороду за свої творіння, він відмовиться від пошуку альтернативних шляхів забезпечення матеріальними благами, що сприяє концентрації уваги на творчості й інноваціях. За відсутності реального захисту інтелектуальної власності, суб'єкти не мають стимулу витрачати час для власного інтелектуального розвитку, що в свою чергу може призвести до занепаду суспільства [57, с. 12].

Інновації в сфері державного управління, що охоплюють новітні управлінські технології, нові методи функціонування та стратегічні підходи, передбачають використання потенціалу системи державного, регіонального або місцевого управління. Це включає як емпіричний досвід, так і останні наукові досягнення.

Використання інформації, зокрема інтелектуальної власності, як стратегічного ресурсу для інтелектуальної (інноваційної) діяльності, визначається як потужний та необмежений нематеріальний актив для формування засад стійкого розвитку країни на усіх рівнях [58, с. 120].

Дослідники відзначають, що кожна країна має потенційний інтелектуальний ресурс для розвитку, проте

оптимально використовувати його та сприяти розвитку вдається, насамперед, тим країнам, які можуть забезпечувати організацію процесу інтелектуального відтворення.

В такому контексті збільшення масштабів інтернаціоналізації об'єктів інтелектуальної власності може негативним чином впливати на економіку навіть розвинених країн через складність процесів інноваційної діяльності, недоліки у фінансовому менеджменті та закритість. Це практично унеможливлює впровадження наукової автономії будь-якої країни [59, с. 329].

Дослідження інтелектуальної власності в її сьогоднішньому вигляді свідчить про еволюцію організаційних механізмів забезпечення прав інтелектуальної власності та науково-технічного прогресу.

На сьогодні його механізми управління, які охоплюють об'єкти та результати інноваційної та науково-технічної діяльності, стали не просто невід'ємними, але й фундаментально пріоритетними на міжнародному, державному, регіональному і локальному рівні.

Інтелектуальна власність являє собою багатогранне явище *(див. Додаток В; Д)*, а з точки зору державного управління є частиною великої інфраструктури (рис. 1.3).

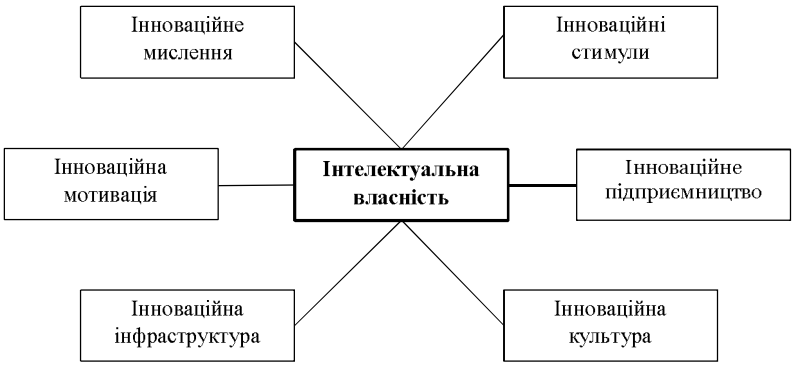

Рис. 1.3. Інфраструктура інтелектуальної власності
Джерело: [60, с. 48].

У ситуації, коли інтелект та знання стають визначальними для майбутнього перспективного розвитку суспільства, важливо належним чином позиціонувати їх у форматі державної політики щодо інтелектуальної (інноваційної) діяльності. Тільки ефективна реалізація цих політик здатна створити сприятливий інноваційний клімат, формувати позитивний інноваційний імідж, а також забезпечувати інноваційний комфорт для креативних особистостей, організацій, фірм, регіонів, міст тощо в контексті науково-технологічного та загальноцивілізаційного прогресу.

Інноваційні процеси особливо потребують створення сприятливих «тепличних» умов для формування та збереження позитивної в інтелектуальному плані атмосфери через лояльне та ефективне максимально можливе регулювання, щоб забезпечити «позитивне інноваційне сальдо» у економіках країн, коли імміграція інтелекту, наукових доробків та високотехнологічної продукції перевищує їх відтік. Це може стати важливою метою державного управління в сфері інтелектуальної власності [60, с. 49].

Як ключовий елемент впровадження інноваційної політики, державне управління в сфері інтелектуальної власності сприяє обміну інтелектуальним продуктом між творцями, посередниками та кінцевими споживачами. Воно дає змогу активізувати науково-технічні дослідження, обмін ідеями та інформацією на міжсуб'єктному і міжгалузевому рівнях, сприяє кооперації між учасниками та рушійними силами інноваційного процесу шляхом взаємообміну технологіями. Державне управління в сфері інтелектуальної власності оперує ресурсами для проведення спільних досліджень, підтримує розвиток новітніх технологій, залучає споживачів до інноваційного процесу [7, с. 97].

Крім того, воно розширює межі державних інноваційних систем через реєстрацію та охорону прав, забезпечення функціонування електронних систем реєстрації та розгляду патентних заявок, а також формування сучасної інфраструктури.

Державне управління в сфері інтелектуальної власності спонукає до розвитку системи фінансового забезпечення інтелектуальної (інноваційної) діяльності, раціоналізації використання матеріально-фінансових ресурсів через відшкодування та капіталізацію інноваційних затрат. Це відбувається за рахунок реалізації об'єктів інтелектуальної власності, передачі прав на інтелектуальну власність, залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, створення позитивного іміджу інноваційних формувань та переплетення відносин з суб'єктами інтелектуальної власності в межах новітніх економічних відносинах [61, с. 214].

Сучасна система державного управління інтелектуальною власністю в Україні представляє собою безпосередній вплив системи державного управління через різні владні органи на взаємовідносини між різними представниками процесу створення та реалізації інтелектуального продукту. Цей вплив здійснюється через правову охорону та персоніфікацію інтелектуального продукту.

Об'єктом управлінського впливу є закономірності визначення причинно-наслідкових зв'язків, які мають закріплювати особисті права утримувачів інтелектуальної власності, їх захист і оптимальне поєднання організації та самоорганізації, формальних і неформальних правил поведінки учасників. Управління інтелектуальною власністю становить специфічний об'єкт досліджень у науковому напрямі з державного управління, оскільки такий процес має особливу природу та обумовлений унікальністю об'єкта [62, с. 161].

Л. Яременко висловлює переконання у важливості інновацій для системи державного управління в сфері інтелектуальної власності, а також необхідності інноваційно-інвестиційного розвитку України шляхом створення національної інноваційної системи. Ця система представляє собою сукупність взаємопов'язаних організацій та структур, які задіяні у виробництві й економічно розрахованої реалізації продукції, створення якої засноване на наукових знаннях та новітніх технологіях. Вона включає дві основні складові (рис. 1.4):

Рис. 1.4. Складові формування державної системи інновацій
Джерело: [63, с. 54].

1) науково-виробнича складова, яку представляють різноманітні приватні фірми, навчальні та науково-дослідні заклади, державні та приватні лабораторії, технопарки та інкубатори;

2) інфраструктурно-забезпечувальна складова, котра містить інститути фінансового, правового та соціального спрямування [63, с. 54].

Так, основними первинними продуктами інтелектуальної (інноваційної) діяльності є якраз об'єкти інтелектуальної власності та суміжні немайнові права. Ці права надають інноваторам ексклюзивний контроль із забороною використання їх інновацій конкурентами, що сприяє заохоченню творчості та розвитку новаторських рішень. Як результат – пряма користь для економіки держави. Такий підхід сприяє створенню системи, яка об'єднує наукові ресурси з виробничим потенціалом та забезпечує необхідну інфраструктуру для розвитку інновацій в країні.

Сьогоднішні зміни в економічних процесах, глобалізація ринку і бажання держав та компаній здобути економічне лідерство вимагають активного створення, розвитку та впровадження інноваційно-технологічних та інформаційних

ресурсів з метою досягнення конкурентоспроможності на міжнародній арені. Цими ресурсами є об'єкти інтелектуальної власності, що вимагає виважених та чітко визначених функцій та повноважень системи державного управління в цій сфері.

Інтелектуальну власність слід уявляти як знання, яке на сьогодні чи у майбутньому має цінність. Це актив, здатний генерувати реальну вартість у підприємницькій діяльності. Успішними керівниками бізнесу стають ті, хто створює дієву стратегію та використовує методи управління, що дозволяють ідентифікувати, отримувати права, юридично захищати та ефективно використовувати об'єкти інтелектуальної власності, які створені або придбані їхніми підприємствами. Керівники також повинні вміти визначати, які саме об'єкти інтелектуальної власності потрібно закуповувати, а які можна створювати самостійно. Це дозволить зберігати конкурентоспроможність на ринку [64, с. 76].

З узагальненого погляду, система державного управління спрямована на досягнення низки якісних та кількісних змін у системі інтелектуальної власності та інтелектуальному потенціалі всього суспільства. Дослідники визначають критерії, котрі можна розглядати як базис для оцінювання ефективності управлінського впливу в рамках функціонування механізмів державного регулювання в сфері інтелектуальної власності. Критеріями, які включають показники, котрі можуть бути повністю вимірюваними:

1) сукупний економічний вигідний ефект, виражений у грошовому еквіваленті, отриманий економічним комплексом країни за рахунок використання її інтелектуальної власності. Це може включати валовий дохід, отриманий чистий прибуток, розширення ринку об'єктів інтелектуальної власності, збільшення кількості франчайзингових компаній, обсяг продажу товарів та послуг за ліцензійними договорами та інше;

2) загальні технічні рішення (винаходи, корисні моделі, промислові зразки), захищені патентним правом та розроблені в Україні або в окремих секторах виробництва;

3) об’єм результатів інтелектуальної діяльності, які можна захистити правами власності, створених у країні за певний період (наприклад, за календарний рік).

4) позиція країни у світовому та європейському рейтингах за обсягом зареєстрованих винаходів у перерахунку на одного громадянина [65, с. 153].

Суб’єкти інтелектуальної власності в Україні включають безпосередньо творців (серед них: винахідників, виконавців, авторів тощо), виробників фонограм і відеоматеріалів, організації теле- та радіомовлення, самі учасники теле- та радіомовлення (диктори, діджеї, запрошені експерти), суб’єкти ведення видавничої справи, особи, які законно використовують об’єкти, на котрі розповсюджуються права на інтелектуальну власність, представників у питаннях інтелектуальної власності, профільні організації в зазначеній сфері, організації з колективним управлінням, учасники творчої та науково-технічної сфери, вищі навчальні заклади, учасники господарської діяльності, інноваційні суб’єкти, громадські організації та фонди, діяльність котрих пов’язана з інтелектуальною власністю тощо. Окрім цього, суб’єкти можуть поділятись за способом отримання прав (рис. 1.5).

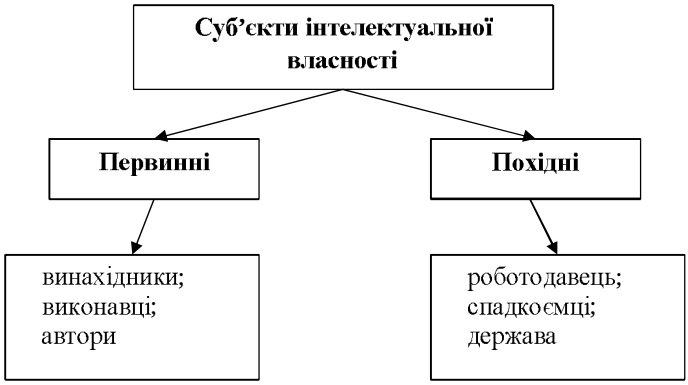

Рис. 1.5. Класифікація суб’єктів інтелектуальної власності за способом отримання прав

Джерело: [66, с. 154].

Суб'єкт управління в сфері інтелектуальної власності виступає у якості центру прийняття виважених рішень стосовно формування інтелектуального продукту держави та механізмів забезпечення дотримання усіма учасниками норм та правил поведінки на всіх етапах життєвого циклу продукту інтелектуальної власності.

В свою чергу, об'єктом управління є система інтелектуальної власності, яка включає в себе рівні управлінської регуляції, існуючі у формі горизонтально самодостатніх та вертикально налагоджених зв'язків. Серед них можна виділити: інституційні, організаційні, особистісні, соціально-адаптивні тощо [67, с. 141].

Самодостатність вищезазначених елементів відмічається їх саморегуляцією та самоорганізацією за допомогою системи мережевих зв'язків та налагоджених відносин, в той час як вертикальна інтегрованість досягається через формальні норми та правове обґрунтування життєвого циклу окремого твору чи інновації, що взаємодіють одне з одним. Основними системоутворюючими елементами у цих структурах є так званий персоніфікований продукт інтелектуальної (інноваційної) діяльності (іншими словами, об'єкт інтелектуальної власності), з одного боку та, з іншого боку – його автор, правовласник або користувач [68, с. 30]. Взаємодія та рівнева управлінська регуляція виникають внаслідок самого факту їхнього існування.

Управлінський вплив на учасників відносин у сфері інтелектуальної власності, так само як і в будь-якій іншій області управлінської діяльності, здійснюється через застосування адміністративних та правових методів, котрі обов'язково набувають певної форми управління. Це виконується відповідними суб'єктами управління. Враховуючи вищезазначене можна зробити висновок: об'єктами державного управління, котрі задіяні в сфері інтелектуальної власності є суспільні відносини, що стосуються:

1) встановлення правових норм, спрямованих на визначення загального режиму забезпечення та охорони об'єктів інтелектуальної власності, а також як базове -

визначення особливостей адміністративно-правового статусу всіх учасників відносин в сфері інтелектуальної власності;

2) видачі охоронних документів, що забезпечують право власності на об'єкти інтелектуальної власності на державному та міжнародному рівнях;

3) реєстрації довірчих документів, котрі пов'язані з поділом прав на об'єкти інтелектуальної власності між різними учасниками;

4) видачі завіряючих документів на право провадження господарської діяльності, у тому числі й з використанням результатів інтелектуальної роботи;

5) реєстрації суб'єктів, чия діяльність пов'язана з наданням громадянам допомоги в реалізації наданих їм прав та забезпечення інтересів в сфері інтелектуальної власності;

6) запобігання та протидія порушенням під час реалізації прав осіб на об'єкти інтелектуальної власності;

7) превентивні заходи стосовно виникнення конфліктних ситуацій в сфері інтелектуальної власності та вироблення відповідних норм;

8) притягнення до юридичної відповідальності фізичних та юридичних осіб у разі порушення ними прав третіх сторін на об'єкти інтелектуальної власності [69, с. 48; 70, с. 876-877].

Розглянувши поняття «об'єкт управління» у контексті інтелектуальної власності, можна стверджувати, що з точки зору теорії державне управління в зазначеній сфері являє собою комплекс конкретно визначених заходів, котрі забезпечують процес транзиту об'єкта з початкового неоформленого стану у більш очікуваний в управлінському та юридичному плані стан протягом заданого терміну часу. Це визначення розкриває сутність дефініції «управління системою інтелектуальної власності», а також формулює основну ціль такого виду управління. Для успішного управління потрібно застосовувати комплекс інструментів, таких як прогнозування, планування, облік, зворотний зв'язок тощо.

З 1967 року функціонує Всесвітня організація інтелектуальної власності, «місія якої полягає в тому, щоб керувати розвитком збалансованої та ефективної міжнародної системи

інтелектуальної власності, яка сприяє інноваціям і творчості на благо всіх» [71]. Всесвітня організація інтелектуальної власності визначила загальну ціннісну характеристику інтелектуальної власності, підкресливши, що вона є спільним надбанням всіх народів у всіх культурах і на всіх етапах історії. Це відзначено як фактор світового розвитку, що історично дає значного поштовху прогресу суспільства. Світовий розвиток часто пов'язаний з ефективним заохоченням творчості громадян, яке спостерігається у проривах цивілізації.

Зрозуміло, що й уряди, і громадяни усвідомлюють важливість результатів інтелектуальної діяльності як для соціально-економічного, так і ідеологічно-духовного розвитку суспільства. Тому стрімко росте усвідомлення необхідності забезпечення громадянам сприятливих умов для творчості та ефективного захисту їхніх прав на творчі здобутки і безпеку своїх інтелектуальних надбань. У сучасному світі переважна більшість провідних країни акцентують увагу на створенні умов для підтримки та розвитку інтелектуального потенціалу своїх націй. Вдалими прикладами можна вважати ретельно опрацьовані програми розвитку творчості у Японії та США, які охоплюють досягнення своїх громадян навіть дошкільного віку [4, с. 75; 72, с. 339].

Сучасний перехід від індустріального до постіндустріального суспільства визначається значущою роллю передових технологій у виробництві матеріальних благ. В конкурентному середовищі глобального ринку виробництва, створення конкурентоспроможних товарів і послуг стало ключовим аспектом виживання. Це досягається завдяки використанню результатів людської інтелектуальної діяльності, зокрема науково-технічної творчості, такої як корисні моделі, винаходи, комерційна таємниця, промислові зразки тощо [73, с. 9].

Суттєвою передумовою успішного розвитку кожної країни у сучасному світі виступає правове забезпечення захисту інтелектуальної власності. У протилежність обмеженим в об'ємах природних ресурсів, таких як земля, нафта чи газ, інтелектуальна власність є нескінченним ресурсом [74]. Отже,

в останні десятиліття вона стрімко витісняє так звані традиційні матеріально-фінансові активи та визначає собою рушійну силу економічного та культурного розвитку суспільства.

Створення умов для різноманітної інтелектуальної діяльності здійснюється через сферу інтелектуальної власності, котра має бути державно створеним середовищем з внутрішньою єдністю, охоплюючи різні галузі господарства та забезпечуючи нові, оригінальні результати інтелектуальної діяльності у формі об'єктів інтелектуальної власності. Ці об'єкти підлягають захисту згідно з діючими нормами та за власною природою, є нематеріальними.

Досвід свідчить, що в провідних країнах інтелектуальна власність пронизує практично всі сфери господарства і перетворюється на так званий інтелектуальний капітал держави. В таких країнах майже до 90% приросту ВВП припадає на інновації, винаходи, ноу-хау, що використовуються в передових технологіях [62, с. 66]. Важливий внесок в економіку роблять прибутки від продукції, що користується авторськими та суміжними правами, такими як комп'ютерні програми, компіляції даних, фонограми, відеограми тощо.

Для ефективної роботи сфери інтелектуальної власності ключовою є наявність системи правової охорони та захисту інтелектуальної власності, що регулюється державою. Ця система слугує двом цілям:

1) закріплення законним шляхом матеріальних та моральних прав авторів та власників прав на окремі об'єкти інтелектуальної власності;

2) стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності громадян через державне управління, щоб сприяти поширенню та застосуванню їхніх результатів та підтримувати чесну торгівлю [75, с. 224].

Отримання патентів для винаходів чи свідоцтв для програмних продуктів підтримує фінансові інвестиції та спрямовує творчі ресурси у сферу досліджень та нових наукових розробок. Видача патентів на винаходи стимулює інвестиції для їх промислового використання. Поширення інформації про винаходи робить інформацію про них доступною для широкого

загалу, тим самим сприяючи науково-технічному прогресу, а також створенню нових більш досконалих винаходів. Права на торговельну марку, у свою чергу, захищають підприємство від недобросовісної конкуренції.

Немає сумнівів, що наявність системи правової охорони та захисту інтелектуальної власності є гарантом і необхідним кроком для будь-якої країни. Однак інтереси держави в галузі інтелектуальної власності повинні враховувати не тільки цей факт. Треба враховувати також можливість виникнення загроз, викликів та небезпеки для володіння інтелектуальною власністю.

Наприклад, сучасні компанії можуть втратити об'єкти інтелектуальної власності через різні шляхи, такі як:

1) крадіжка документації чи інформації про наявні об'єкти інтелектуальної власності;

2) викрадання виробів із вже впровадженими технічними рішеннями на основі використання новітніх об'єктів інтелектуальної власності чи залишків від процесів створення виробів з використанням таких об'єктів;

3) відмова від створення та юридичного захисту об'єктів інтелектуальної власності;

4) відтік кваліфікованих співробітників, котрі володіють потрібною інформацією щодо об'єктів інтелектуальної власності;

5) незаконний доступ до технологій та документації, де відображені або реалізовані об'єкти інтелектуальної власності;

6) незаконний доступ до звітів з науково-технічної або фінансово-економічної діяльності, котра пов'язана з використанням об'єктами інтелектуальної власності тощо [39, с. 19].

Система державного управління повинна при цьому адекватно реагувати на подібні факти й забезпечувати відповідну нормативно-правову базу, котра дозволить унормувати сферу в умовах динамічного розвитку та дасть змогу захистити свої права. Слід констатувати, що органи державного управління мають узгоджувати свою діяльність, враховуючи новітні технології та стрімкий розвиток суспільства, що може

забезпечити ефективний рівень функціонування і адаптації державних та недержавних організацій у межах належного контролю в сфері інтелектуальної власності, захисту прав всіх учасників відносин в цій сфері як на рівні держави в цілому, так і на рівні діяльності окремих територій або суб'єктів господарювання.

1.3. Механізми державного регулювання у сфері інтелектуальної власності: концептуальний вимір

Прийнято вважати, що захист державою інтелектуальної власності належить суб'єктам інтелектуальної власності, тобто тим, хто володіє як майновими, так і немайновими правами на результат інтелектуальної діяльності, що є об'єктом інтелектуальної власності. Важливо враховувати, що права такої власності являються приватними правами.

В існуючій практиці використовуються юрисдикційні (з використанням органів державної влади) і неюрисдикційні методи захисту особистої інтелектуальної власності (так званий самозахист), і в межах юрисдикційних підходів розрізняють два способи захисту – загальний (судовий) і спеціальний (адміністративний). Таким чином, механізми державного управління в сфері інтелектуальної власності неможливо застосовувати без втручання державних органів чи без їхнього звернення [76, с. 43].

Проте важливо розуміти, що державне управління в сфері інтелектуальною власністю не обмежується лише інституційними методами захисту та роботою адміністративних і судових органів. Воно створює основи для забезпечення захисту інтелектуальної власності в межах окремої держави.

Діяльність держави в сфері інтелектуальної власності, котра здійснюється через механізми державного управління, можна описати як реалізацію функцій державного управління у цьому напрямку. Загалом, механізми державного управління представляють собою засоби розв'язання суперечностей чи процесів у сфері державного управління, що використовуються для послідовної реалізації дій. Вони ґрунтуються на

основоположних принципах, мають цільову орієнтацію і здійснюють функціональну діяльність, використовуючи відповідні норми і методи управління [77, с. 57].

Тож, механізми державного управління функціонують для забезпечення ефективного впливу держави в цій області. Особливу увагу слід приділити правовому механізму державного управління інтелектуальною власністю в Україні.

Механізми державного управління використовуються на всіх етапах існування інтелектуального продукту. Правові, економічні та політичні механізми державного регулювання можуть мати вплив на об'єкт інтелектуальної власності значно раніше його створення, оскільки через них державою визначаються реальні передумови для забезпечення стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності, правової охорони та захисту інтелектуальної власності, а також створюється загальне нормативно-правове середовище існування об'єктів інтелектуальної власності.

Безпосередньо після процесу створення об'єкта інтелектуальної власності починаються відносини, котрі пов'язані з його існуванням, включаючи введення його в господарський обіг або розпорядження майновими правами в сфері інтелектуальної власності. Для цього етапу особливо значущим є правовий механізм державного управління в сфері інтелектуальної власності [78, с. 67].

Правовий механізми державного управління безпосередньо задіяний у процесі формування публічних відносин, притаманних для сфери інтелектуальної власності. Правові механізми представляють собою комплекс взаємопов'язаних юридичних інструментів на нормативному рівні, які є достатніми для досягнення конкретних цілей. Вищезазначений механізм базується на всій низці українських та ратифікованих Україною міжнародних нормативно-правових актів, котрі тим або іншим чином торкаються регулювання сфери інтелектуальної власності та інформаційної сфери. При цьому слід відмітити, що законодавча база, хоч і надає основу для захисту прав, сама по собі не є гарантією цього захисту [6, с. 111]. Ключовим показником ефективності механізму державного

регулювання є реалізація прав через правозастосування. Кожна гілка влади у державі відіграє важливу роль у цьому процесі, здійснюючи контроль, вирішуючи питання, котрі торкаються різних аспектів інтелектуальної сфери, а також координуючи міжнародні наукові зв'язки та законодавство. Таким чином, ефективний захист прав вимагає не лише наявності відповідних законів, але й активної діяльності гілок влади для їхнього втілення в реальному житті.

Цей механізм може включати видачу охоронних документів, котрі поширюються на об'єкти інтелектуальної власності, видачу ліцензій на здійснення господарської діяльності, котра пов'язана із безпосереднім використанням об'єктів інтелектуальної власності, реєстрацію договорів, що передбачають передачу прав на об'єкти інтелектуальної власності тощо. Значущість правового механізму державного управління проявляється і в уникненні порушень, зокрема, незаконного поширення об'єктів інтелектуальної власності чи контрафактної продукції, а також в захисті об'єктів на митному кордоні. Економічні механізми державного управління на цьому етапі реалізуються, серед іншого, у процесі комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, проведенні їх оцінювання та введенні до господарського обігу [79, с. 153]. Особливу увагу слід звернути на етап, який настає у випадку порушення особистих прав суб'єктів інтелектуальної власності. Для цього етапу характерне те, що державні механізми, особливо правовий, набувають найбільш повної дії, оскільки в більшості випадків захист інтелектуальної власності без активної участі держави є неможливим.

Окремо слід відмітити способи комерціалізації, котрі можуть реалізовуватись в межах впровадження економічних механізмів державного управління в сфері інтелектуальної власності (рис. 1.6).

Подібним чином може бути забезпечено більшу привабливість діяльності зі створення винаходів, творів, авторських робіт тощо. Це має сприяти економічному розвитку країни та зацікавленості в сфері інтелектуальної власності.

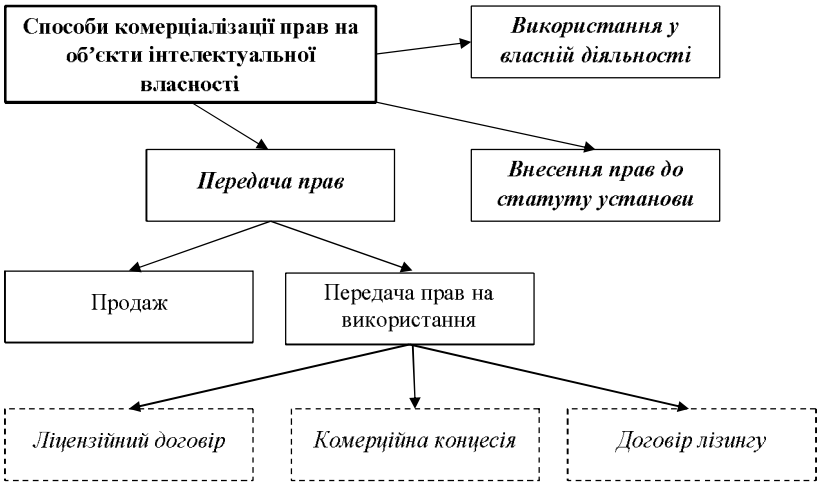

Рис. 1.6. Способи комерціалізації прав інтелектуальної власності
Джерело: [66, с. 158].

Між особливостями механізмів державного управління в сфері інтелектуальної власності, таких як політичні, правові, інституційні, економічні та інші, які гарантують результативність інноваційної політики, можна виділити наступні:

1) переважаючий вплив соціального фактору (системи взаємодії соціальних процесів, закономірностей та елементів), який враховує цілі, інтереси і потреби суспільства та утримувачів права на інтелектуальну власність при формуванні державної політики;

2) недосконаліть управління ризиками у процесі впровадження механізмів державного регулювання у цій сфері, використання якого в діяльності усіх суб'єктів інтелектуальної власності та зацікавлених сторін в України сприятиме забезпеченню своєчасного захисту прав індивідуальної власності та підсилюватиме процес реалізації інновацій;

3) державна політика стосовно інновацій передбачає широкомасштабне впровадження в господарське коло інноваційних продуктів інтелектуальної праці, серед яких

передові технології, зокрема енергозберігаючі, науково-технічні, інформаційні розробки та інші наукоємні об'єкти прав на інтелектуальну власність у сфері науково-технічної діяльності, а також впровадження нових послуг і ефективних управлінських рішень; також потребується забезпечення активізації процесу створення механізму комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності [3, с. 404].

Важливим концептуальним завданням державного управління в сфері інтелектуальної власності виступає політичний механізм, котрий включає в себе прийняття стратегій та моделювання управлінських процесів. Серед управлінських моделей в сфері інтелектуальної власності можна відмітити наступні:

1) універсальні властивості;

2) універсальні відносини;

3) універсальність механізмів державного управління в сфері інтелектуальної власності.

Потреби у вирішенні питань персоніфікації продукту інтелектуальної власності, а також його перетворення в об'єкт інтелектуальної власності, є універсальною властивістю механізмів управління. Універсальні відносини включають взаємодію між автором інтелектуального продукту та особами, що є у першу чергу його правовласниками, окремо із споживачами та зацікавленими сторонами.

Універсальним рішенням у реалізації політичного механізму управління в цьому контексті є чітке визначення горизонтальних та вертикальних зв'язків для ефективного здійснення повного життєвого циклу продукту інтелектуальної власності.

Ефективне функціонування механізмів державного управління в сфері інтелектуальної власності залежить від конфігурації застосовуваних відповідних методів. Застосування цих методів керівниками та управлінцями дозволяє здійснювати організаційний та координуючий вплив на всі аспекти сфери інтелектуальної власності, формуючи та виконуючи результативні управлінські рішення. З метою встановлення конфігурації необхідних методів

функціонування механізмів державного управління в сфері інтелектуальної власності слід враховувати принципи, які будуть визначати відбір методів.

З цієї позиції розумно аргументувати сукупність принципів (рис. 1.7), котрі слід використовувати для вибору необхідної множини методів у державному управлінні в сфері інтелектуальної власності. Для цього пропонується використання принципу «потреби методу», який вважається одним із ключових, зазначаючи, що методи повинні обиратися відповідно до поставлених управлінських завдань, а не враховуючи можливості керівників чи управлінців.

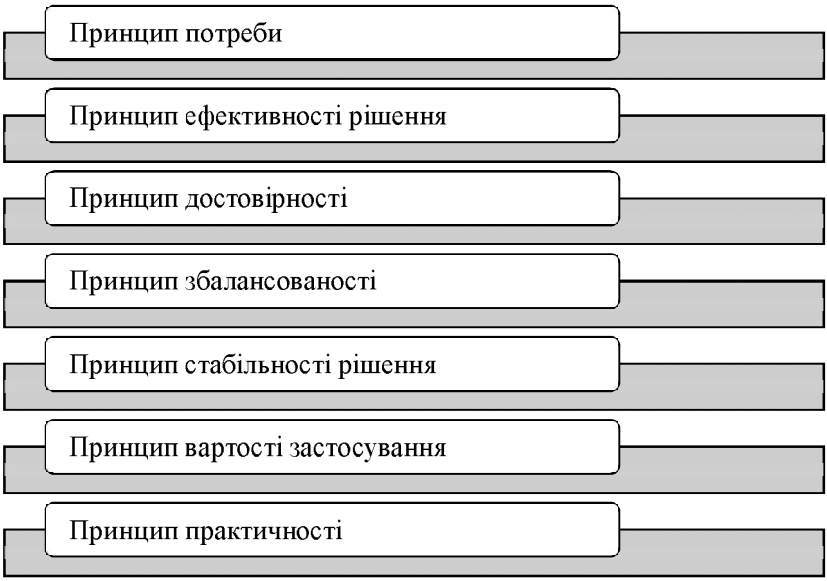

Рис. 1.7. Сукупність принципів організації вибору методів для забезпечення функціонування механізмів державного управління в сфері інтелектуальної власності.
Джерело: [80, с. 4].

Одночасно важливо забезпечити повноту методів для вирішення намічених завдань. Пригадуючи про принцип «зовнішнього доповнення», повнота визначається відносно

та залежить від результатів проведення низки різноманітних досліджень, котрі охоплюються як у цій сфері, так і в галузі державного управління загалом. Враховуючи тривалість практичного досвіду, ефективність використання методів та досягнень наукового та технічного прогресу, важливо звернути увагу на формування якомога повного арсеналу методів [80, с. 3].Один із важливих принципів – принцип практичної застосовності – підкреслює, що ефективність методів, котрі використовуються під час прийняття управлінських рішень і їх впровадження в сфері інтелектуальної власності, залежить від наявності конкретних умов. Можливість застосування належних методів може бути обмежена різноманітними факторами. Наприклад, для кореляційного аналізу необхідно, щоб обсяг вибірки відповідав необхідним вимогам. У разі використання лінійного програмування функції повинні бути лінійними. Важливо, щоб модель, яка використовується для моделювання, достовірно та повно описувала реальний процес чи явище для ефективного його застосування [80, с. 5].

У випадку, коли аналіз завдання виявляє, що умови для ефективного використання певних методів для забезпечення функціонування механізмів державного управління в сфері інтелектуальної власності не виконуються, такі методи слід виключити з розгляду. Також можуть виявитися обмеження, які впливають на можливість застосування конкретних методів.

Досвід управлінської діяльності в галузі інтелектуальної власності вказує на можливість тимчасових обмежень, коли системі державного управління доводиться швидко вирішувати велику кількість завдань і проблем, що виникають на поточному етапі. У таких обставинах керівництво може вибирати методи, які ефективні та економічні з урахуванням обмеженого часу.

Другим принципом вибору методів для системи державного управління інтелектуальною власністю може виступати принцип вартості застосування. При цьому вартість витрат на вирішення завдання повинна завжди залишатися меншою, ніж вартість отриманого результату, отриманого

за допомогою вибраного методу чи методів. Це вимагає ретельного обліку часу, витрат на оплату роботи фахівців та утримання обладнання під час оцінювання повної вартості використання різних аналітичних засобів.

Третім принципом є принцип ефективності рішення під час використання методу. Якщо вибір конкретного набору методів для системи державного управління інтелектуальною власністю призводить до кращого вирішення завдання чи проблеми, то цей набір методів є задовільним. В деяких випадках використання деяких методів може привести до кращих результатів, ніж їх визнають як задовільні. Іноді може бути необхідно використовувати більш точні методи та збирати більше даних, особливо коли рішення проблеми може призвести до отримання найбільш ефективного результату [81, с. 90].

Четвертим принципом, який слід враховувати підчас вибору методів, можна виділити принцип достовірності. Для визначення рівня достовірності методу слід враховувати допустимі помилки при вирішенні завдань у сфері інтелектуальної власності. Важливо аналізувати не лише очікувані результати, але й достовірність оцінки та можливі межі похибки методу.

Наступний принцип – принцип стабільності рішення. При цьому стабільність рішення підчас використання певного методу для забезпечення функціонування механізмів державного управління в сфері інтелектуальної власності характеризується тривалістю його використання. Якщо управлінське рішення передбачається використовувати часто і тривалий час, важлива його стандартизація.

Ще одним важливим принципом при виборі методів управління, котрі можуть бути задіяні в сфері інтелектуальної власності виділяється принцип збалансованості. Використання цього принципу передбачає застосування взаємно сумісних методів на різних етапах формування управлінських рішень. Важливо розглядати процес формування рішень в цілому, з урахуванням ефективності використання конкретного методу на кожному етапі.

Для поліпшення процесу вибору методів для забезпечення функціонування механізмів державного управління в сфері інтелектуальної власності може бути корисно класифікувати завдання (проблеми). Це дозволить враховувати специфіку різних класів проблем, що, в свою чергу, сприяє більш ефективному застосуванню відповідних методів на різних етапах процесу управління.

Створення концепції державного управління в сфері інтелектуальної власності виокремлює такі сукупності проблем в управлінській практики в цій сфері:

1) системи нормативно визначених відносин підчас створення і реєстрації об'єктів інтелектуальної власності (сюди відносять самостійні підсистеми суб'єктів господарювання та низку об'єктів, котрі підтримуються авторським правом та дотриманням суміжних прав;

2) регулювання процесів використання продуктів інтелектуальної власності у економічній діяльності, серед іншого – проведення оцінки ефективного використання для соціуму;

3) управління відносинами та людьми в процесі економічної діяльності в сфері інтелектуальної власності, у тому числі, питання правової охорони та захисту об'єктів інтелектуальної власності [82, с. 253].

Розробка концепції державного управління в сфері інтелектуальної власності передбачає дієвість інституційних механізмів та включає в себе визначення загальних функцій та напрямків діяльності органів державної влади у зазначеній сфері. Серед них є Кабінет Міністрів України, Міністерство економіки України, Міністерство освіти і науки України тощо. Ці органи мають розробляти стратегію державного управління в сфері інтелектуальної власності, ґрунтуючись на якісно нових засадах [83, с. 286].

Ключовими завданнями в цьому контексті є забезпечення необхідного рівня координації між міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади через регулярні міжвідомчі консультації з питань правової охорони та захисту прав осіб на об'єкти інтелектуальної власності. Разом з тим

важливим є функціонування структурних підрозділів в міністерствах і відомствах, які відповідають за управління інтелектуальною власністю.

Сучасна система державного управління в умовах стрімкого науково-технічного розвитку та інформаційного суспільства вимагає виконання низки завдань для ефективного функціонування механізмів державного управління в сфері інтелектуальної власності:

1) розробка теоретико-методологічних основ: Визначення нових теоретичних та методологічних підходів до вивчення інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства;

2) визначення інноваційних процесів: Аналіз та визначення ключових інноваційних процесів, що відбуваються в галузі інтелектуальної власності;

3) уточнення державних функцій: Чітке визначення та уточнення функцій держави в сфері інтелектуальної власності, зокрема у контексті нових викликів інформаційного суспільства;

4) удосконалення механізмів управління: Розвиток та вдосконалення механізмів управління інтелектуальною власністю, особливо у сфері створення нових послуг, продуктів і технологій;

5) захист прав власників: Розробка та впровадження ефективних заходів щодо захисту прав власників в умовах глобальної мережі та забезпечення захисту авторських прав в умовах інформаційного суспільства;

6) оптимізація відносин між суб'єктами: Розробка рекомендацій щодо оптимізації взаємодії між представниками науки, бізнесом та державою в процесі взаємодії в сфері інтелектуальної власності;

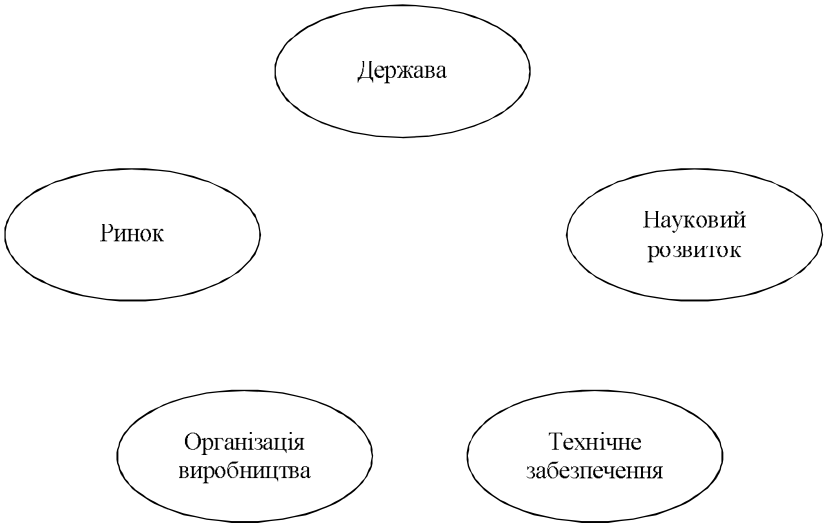
7) міжнародна співпраця та технологічний трансфер: забезпечення процесів ефективного залучення інтелектуального потенціалу, а також налагодження міжнародної співпраці на різних рівнях в сфері інтелектуальної власності і підтримка трансферу технологій [84].

Ці завдання спрямовані на покращення управління інтелектуальною власністю, підтримку інноваційного розвитку та забезпечення взаємодії між різними секторами суспільства в умовах сучасного інформаційного середовища [85].

Отже, управління в сфері інтелектуальної власності являє собою складний багатофакторний процес, в якому беруть участь різні суб'єкти на всіх рівнях: державні органи (усі три гілки влади), інституціональні структури (система освітніх, наукових, культурних закладів та засоби масової інформації), сфера виробництва, споживачі, міжнародні учасники (від корпорацій до місцевих груп), технічний сектор, де відбувається взаємодія між інвесторами, правовласниками, авторами інновацій, виробниками і споживачі, а також інші учасники в сфері інтелектуальної власності.

Окремо слід говорити про організаційні механізми державного управління в сфері інтелектуальної власності. Недоліком українській системі взаємовідносин в сфері інтелектуальної власності (рис. 1.8) визнають не стільки недостатнє фінансове забезпечення, скільки відсутність дієвих організаційних механізмів та професійних навичок управління у виконавців в зазначеній сфері.

З метою вирішення цього питання та підвищення ефективності управління на всіх рівнях у державному та недержавному секторі, необхідні фахівці з професійною підготовкою та вміннями використовувати комерційні методи залучення інтелектуальної власності, проведення її оцінювання з точки зору перспектив, а також навичками роботи на ринку в сучасних умовах. В нашій країні таких фахівців практично немає, що підкреслює актуальність проблеми формування організаційного механізму підготовки управлінців в сфері інтелектуальної власності з метою забезпечення економічного розвитку. Державне управління в сфері інтелектуальної власності вимагає вироблення нових технологій, засобів та механізмів організації управлінської діяльності, ефективність застосування яких потребує поглиблених, прогностичних знань [55].

Система взаємовідносин
в сфері інтелектуальної власності

Рис. 1.8. Система взаємовідносин в сфері інтелектуальної власності в Україні

Джерело: систематизовано автором на основі [55].

Без реалізації державними органами відповідних заходів захисту, розвиток цього соціального інституту неможливий. Державне управління в сфері інтелектуальної власності повинен розглядатися у контексті охорони інтелектуальної власності та в межах її рамок.

Загальною ідеєю державного управління в сфері інтелектуальної власності можна відмітити сукупність заходів, спрямованих на виявлення, уникнення, а у разі необхідності – покарання за скоєння порушень матеріальних або моральних прав суб'єктів інтелектуальної власності, пов'язаних з результатами їх інтелектуальної (інноваційної) діяльності та реалізованих через органи державної влади.

Розвиток концепції інтелектуальної власності визначається особливістю, що полягає в нерозривному злитті управлінських, економічних і правових аспектів. Інтелектуальна власність,

незважаючи на свої характеристики, має вартість у сфері економіки. З цього приводу, ефективна система управління інтелектуальною власністю, спроможна активно підтримувати економіку держави, що заснована на знаннях, та приймати обґрунтовані рішення, реагуючи на зміни у оточуючому середовищі та в самій системі управління, ще не була повністю розроблена в Україні.

Важливо відзначити, що творчість індивіда у науково-технічній сфері за умови ефективного державного менеджменту може призводити до значних надприбутків. Проте оптимізація державного адміністрування в сфері інтелектуальної власності має ґрунтуватися на наступних принципах. Управління об'єктом інтелектуальної власності повинно бути послідовним та комплексним як на початковому етапі творчого процесу, так і вже на завершальному етапі підчас набуття прав, наступного їх використання, захисту, а також на етапі позбавлення прав [61, с. 215].

У контексті стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності важливо розглядати три основні напрями:

1) підтримка безпосередніх винахідників (як моральна, так і матеріальна);

2) стимулювання підприємств (або громадських організацій) для створення умов для інтелектуальної та творчої діяльності;

3) стимулювання тих, хто самостійно не виробляє, одна сприяє науково-дослідній роботі.

Підтримка винахідників, яку надають підприємства, виявляється в оптимізації умов для винахідницького процесу та використання винаходів у виробництві. Це охоплює створення сприятливих умов для пошуку технічних рішень в умовах конкуренції, обмін досвідом щодо науково-дослідної діяльності та проведення патентно-ліцензійної роботи.

Підприємство також вживає заходів для підвищення особистої зацікавленості винахідників шляхом морального та матеріального стимулювання. Це включає в себе використання коштів для активізації творчого пошуку винахідників та їх залучення до розв'язання організаційних питань, пов'язаних з винахідницькою діяльністю на підприємстві.

У сфері матеріального стимулювання винахідництва третій напрямок пов'язаний з преміюванням авторів, котрі на пряму або опосередковано приймали участь у винахідницькій діяльності. При вирішенні питання щодо преміювання за допомогу і раціоналізаторство, важливо враховувати, що такі премії надаються різним категоріям осіб.

Для держави важливим є підтримка такого стимулювання та створення сприятливих умов для винахідництва, наприклад, за рахунок різних пільг, пропозицій, а головне – реального захисту авторів. Перш за все, це включає тих, хто допомагав підчас розробки та виявлення нових технічних рішень, що були визнані винаходами. Такі особи також можуть бути визнані за їхній внесок у оформлення та захист заявок на отримання авторських свідоцтв для цих винаходів. Інша важлива категорія осіб – це ті, що сприяли використанню винаходів, які застосовуються у роботі інших організацій та виробництвах або були опубліковані в засобах масової інформації. Важливо визначити їхній внесок, оскільки їхні дії можуть мати важливий позитивний вплив на використання винаходів та їхнє поширення в різних сферах [86, с. 187].

Зазначені категорії осіб, хоча в основному не виконують творчу роботу, проте відіграють ключову роль у забезпеченні та популяризації винаходів, їх діяльність має суттєве значення для успішного функціонування винахідницького процесу.

Серед тих факторів, що уповільнюють модернізацію механізмів державного регулювання в сфері інтелектуальної власності, варто відзначити наступне:

1) необхідність здійснення довгострокових інвестицій для досягнення наукових результатів та отримання прав на продукти інтелектуальної діяльності;

2) проблемність забезпечення позасудового та судового захисту прав на об'єкти інтелектуальної діяльності;

3) повільний розвиток ринку інтелектуальної власності;

4) обмеження у формуванні кадрового потенціалу, яке є ключовим фактором впровадження реформ, у тому числі й в сфері інтелектуальної власності [87, с. 183].

Потрібно розглядати систему інтелектуальної власності як самостійну сферу діяльності, котра вимагає налагодження економічних та організаційних відносин. З подібною метою державне управління відносин у цій сфері має бути спрямованим на вирішення основних завдань, таких як:

1) безпосередньо захист прав на об'єкти інтелектуальної діяльності;

2) розвиток інтелектуального та науково-технічного потенціалу;

3) створення умов для забезпечення безпеки країни у різних її напрямках;

4) підтримка національних інтересів у економічній сфері на міжнародній арені;

5) забезпечення гнучкості та орієнтації на вдосконалення системи підготовки та перепідготовки кадрів у галузі управління тощо [88].

Створення умов для розвитку інтелектуальної (інноваційної) діяльності та необхідність захисту прав інтелектуальної власності визначають потребу вдосконалення концепцій професійної підготовки державних службовців і представників місцевого самоврядування. Це передбачає зміну формату та стилю надання управлінських послуг громадянам з метою забезпечення ефективності публічного управління.

Ураховуючи вищезазначені тенденції, необхідно комплексно вдосконалювати механізми державного регулювання в сфері інтелектуальної власності.

Сучасний контекст вимагає вдосконалення існуючих механізмів державного управління за допомогою інтегративного підходу, котрий базується на твердженні, що охорона державою інтелектуальної власності представляє собою важливу, об'єднавчу функцію державного управління, яка втілює державні рішення, спрямовані на запобігання, протидію та боротьбу з порушенням прав інтелектуальної власності.

Згідно з характером впливу суб'єкта державного управління на об'єкт у сфері, що розглядається, можна вио-

кремити правовий, організаційний, політичний, економічний, соціальний та інституційний механізми. Усі ці механізми є взаємопов'язаними та послуговують реалізації державно-управлінських функцій у сфері інтелектуальної власності. (рис. 1.9). *(див. Додаток Ж; 3)*.

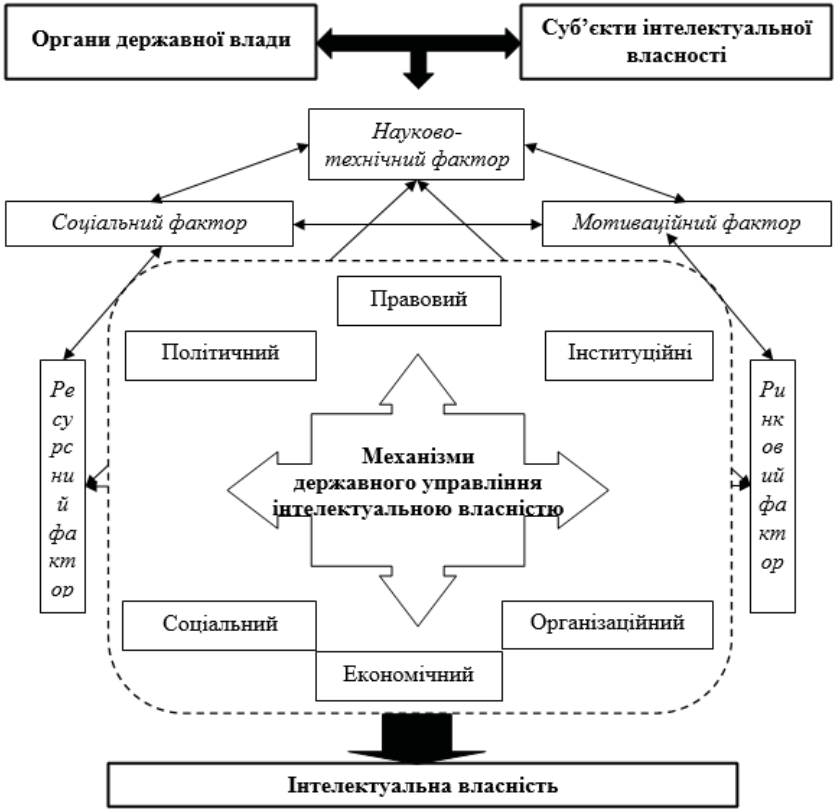

Рис. 1.9. Інтеграційна модель механізмів державного регулювання в сфері інтелектуальної власності
Джерело: систематизовано автором.

Варто відмітити, що вся сукупність механізмів державного управління, котрі реалізуються в сфері інтелектуальної власності мають розглядатись у їх інтеграції один з одним. При

цьому, зазначені механізми перебувають під систематичним опосередкованим впливом низки факторів, серед яких слід відмітити науково-технічний, ресурсний, ринковий, соціальний та мотиваційний. Це обумовлено тим, що виникнення більшості інновацій на всіх етапах їх створення та реалізації, по-перше, залежить від рівня науково-технічного розвитку суспільства, по-друге, певним чином пов'язане із ресурсним потенціалом і ринком, а по-третє, обумовлено впливом соціальної складовою та мотивацією людей.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ В УКРАЇНІ: ЗАБЕЗПЕЧУВАЛЬНІ КОМПОНЕНТИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

2.1. Система нормативно-правового забезпечення державного управління інтелектуальною власністю

Нормативно-правове забезпечення державного управління полягає, перш за все, у тому, що держава встановлює правові норми та налагоджує їх реалізацію.

Правовим відображення суспільних у сфері інтелектуальної власності відносин є розвиток нормативно-правової бази, яка абезпечується за рахунок реалізації правового механізму державного управління.

Державне управління та відповідні суспільні відносини мають взаємний вплив. Відсутність належного нормативно-правового регулювання відповідних суспільних відносин, без сумніву впливає й на державне управління в певній галузі.

Будь-які прогалини у нормативно-правовому регулюванні знижують рівень управління та призводять до зловживань й корупції.

Одним з основних критеріїв оцінки якості законодавства є повнота нормативно-правового забезпечення. Її реалізація передбачає регулювання нормативно-правовими актами всіх видів і форм відносин, що потребують правової регламентації завдяки матеріальним і процесуальним нормам та встановлення охоронних санкцій за порушення регулятивних норм.

Правовий механізм державного управління має одночасно два рівні нормативно-правового регулювання:

1) правове забезпечення суспільних відносин;

2) правове забезпечення державно-управлінських відносин.

Процес прийняття відповідної правової норми потребує часу, оскільки він складається з встановлених етапів і процедур, дотримання яких є обов'язковим, хоча правовий механізм має оперативно реагувати на зміни у відповідних відносинах.

О. Орлюк констатує, що «законодавство у сфері інтелектуальної власності – це складна внутрішньо зумовлена єдність законів і підзаконних актів, об'єднаних єдиним предметом нормативно-правового регулювання, узгодженістю імперативно-диспозитивного впливу на суспільні відносини, що виникають стосовно правової охорони і захисту прав інтелектуальної власності, та своєрідною системністю, спричиненою ієрархією норм права інтелектуальної власності» [91, с. 11].

В Україні нагромаджено досить великий масив правових норм, які стосуються регулювання сфери інтелектуальної власності. Такі правові норми торкаються різних аспектів у сфері інтелектуальної власності, а тому їх можливо розбити на такі групи:

1) норми, що закріплюють програмні положення та концептуальні засади державної політики в сфері інтелектуальної власності;

2) норми, що встановлюють або закріплюють стандарти охорони та захисту інтелектуальної власності;

3) норми, що закріплюють права інтелектуальної власності, котрі підлягають охороні та захисту;

4) норми, що регулюють порядок здійснення інтелектуальної (інноваційної) діяльності та її стимулювання з боку держави;

5) норми, що визначають дії, котрі є порушеннями права інтелектуальної власності;

6) норми, що регулюють порядок створення й функціонування органів державної влади, належних до функціональної структури державного управління у сфері інтелектуальної власності;

7) норми, що встановлюють способи охорони та захисту інтелектуальної власності суб'єктами інтелектуальної власності;

8) норми, що встановлюють способи охорони та захисту інтелектуальної власності суб'єктами державного управління;

9) норми, що встановлюють запобіжні заходи та адміністративні інструменти забезпечення захисту інтелектуальної власності;

10) норми, що встановлюють відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності;

11) норми, що закріплюють міжнародне співробітництво у сфері інтелектуальної власності [92, с. 190-191].

Державна політика у сфері інтелектуальної власності знаходить своє відображення у національній нормативно-правовій базі. Визначення конституційних гарантій та їх закріплення в законодавстві та підзаконних актах, програмних положеннях та концепціях має велике значення для формування та реалізації державної політики у цій сфері.

В Україні було прийнято два акти, які містять концептуальні й програмні засади державної політики у сфері інтелектуальної власності: Концепція реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні, План заходів з реалізації Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні [93].

Однак, станом на сьогодні ці документи втратили свою актуальність хоча повноцінно так і не були реалізовані на практиці, оскільки зміна політичних та економічних векторів розвитку держави зумовлювали відступлення від затвердженого плану заходів та прийняття інших рішень зумовлених інтеграційними процесами та вимогами міжнародних партнерів, що в свою чергу вказує на недосконаліть прийнятих вищевказаних актів.

Конституція України, як основний державний документ, який визначає державний устрій, порядок і принципи функціонування представницьких, виконавчих та судових органів влади, виборчу систему, права й обов'язки держави, суспільства та громадян, також містить норми, які встановлюють гарантії сфери інтелектуальної власності [23].

Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України [23].

Згідно з ст. 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом. Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі [23].

З вказаного вбачається, що на конституційному рівні закріплено положення щодо володіння, користування і розпорядження своєю власністю, в тому числі й результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Відповідно до ст. 54 Конституції України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Держава сприяє розвиткові науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством [23].

Слід звернути увагу, що в вказаній статті Конституції України використовується саме термін «захист інтелектуальної

власності», а також передбачено, що держава сприяє розвиткові науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством, що можна віднести до певного виду стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності, але лише в сфері науки. Таким чином, в Конституції України не закріплено положень щодо зобов'язань держави в забезпеченні належного рівня правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, а також в створені умов для здійснення інтелектуальної (інноваційної) діяльності та підтримці з боку держави такої діяльності не лише в сфері науки [92, с. 191-192].

В Україні не має кодифікованого акта у сфері інтелектуальної власності. Зважаючи на певну схожість у нормативно-правовому регулюванні всіх об'єктів інтелектуальної власності, у науковій літературі донині точаться дискусії стосовно необхідності прийняття єдиного кодифікованого акта у сфері інтелектуальної власності.

У світі поки що не спостерігається стійкої тенденції до систематизації правових норм, які б врегульовували сферу інтелектуальної власності.

Однак, деякі кодекси в більшій чи меншій мірі забезпечують нормативно-правове регулювання у сфері інтелектуальної власності. До таких можливо віднести:

1) Цивільний кодекс України [19];
2) Господарський кодекс України [94];
3) Митний кодекс України [95];
4) Податковий кодекс України [96];
5) Кодекс України про адміністративні правопорушення [97];
6) Кримінальний кодекс України [98].

Цивільний кодекс України має базисний характер, оскільки визначає загальні засади охорони та захисту прав. У ньому містяться уточнення щодо спеціальних законів або посилання на них. В Книзі четвертій «Право інтелектуальної власності» визначені загальні засади про право інтелектуальної власності [92, с. 192], а саме:

1) право інтелектуальної власності на літературний, художній та інший твір (авторське право);

2) право інтелектуальної власності на виконання, фонограму, відеограму та програму (передачу) організації мовлення (суміжні права);

3) право інтелектуальної власності на наукове відкриття;

4) право інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок;

5) право інтелектуальної власності на компонування напівпровідникового виробу;

6) право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію;

7) право інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин;

8) право інтелектуальної власності на комерційне найменування;

9) право інтелектуальної власності на торговельну марку;

10) право інтелектуальної власності на географічне зазначення;

11) право інтелектуальної власності на комерційну таємницю [19].

Крім того, Цивільний кодекс України врегульовує відносини щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності [92, с. 193].

Окремо слід звернути увагу на те, що Цивільним кодексом України передбачено способи захисту цивільних прав, які можливо застосовувати у випадку порушення прав інтелектуальної власності [19].

Тобто можливо стверджувати, що Цивільний кодекс України в більшій мірі визначає умови правової охорони об’єктів інтелектуальної власності та в меншій мірі визначає способи захисту прав на об’єкти інтелектуальної власності, однак, лишає поза правовим врегулюванням питання стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності, хоча положення, які визначають можливість передачі прав на об’єкти інтелектуальної власності можливо вважати такими, що врегульовують питання їх комерціалізації.

Господарський кодекс України визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські

відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. Зокрема, Господарським кодексом України врегульовано відносини щодо використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності. Окремої уваги заслуговує той факт, що Господарський кодекс України також врегульовує питання інноваційної діяльності. Так в Господарському кодексі України визначаються основні поняття інноваційної діяльності, а саме: інноваційна діяльність, інвестування інноваційної діяльності, а також визначено види інноваційної діяльності, форми інвестування інноваційної діяльності [92, с. 193; 94].

Окремо слід звернути увагу на те, що Господарським кодексом України передбачено державне регулювання інноваційної діяльності. Зокрема, відповідно до положень Господарського кодексу України держава регулює інноваційну діяльність [92, с. 193] шляхом:

1) визначення інноваційної діяльності як необхідної складової інвестиційної та структурно-галузевої політики; формування і забезпечення реалізації інноваційних програм та цільових проєктів;

2) створення економічних, правових та організаційних умов для забезпечення державного регулювання інноваційної діяльності;

3) створення та сприяння розвиткові інфраструктури інноваційної діяльності [94].

Крім того, Господарським кодексом України встановлено, що держава повинна здійснювати контроль за інноваційною діяльністю суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин, її відповідністю вимогам законодавства і державним інноваційним програмам [92, с. 194].

Також Господарським кодексом України передбачено державні гарантії суб'єктам інноваційної діяльності [92, с. 194] до яких віднесено:

1) підтримку інноваційних програм і проєктів, спрямованих на реалізацію економічної та соціальної політики держави;

2) підтримку створення та розвитку суб'єктів інфраструктури інноваційної діяльності;

3) охорону та захист прав інтелектуальної власності, захист від недобросовісної конкуренції у сфері інноваційної діяльності;

4) вільний доступ до інформації про пріоритети державної економічної та соціальної політики, про інноваційні потреби та результати науково-технічної діяльності, крім випадків, передбачених законом;

5) підтримку щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері здійснення інноваційної діяльності [94].

Митний кодекс України визначає засади організації та здійснення митної справи в Україні, регулює економічні, організаційні, правові, кадрові та соціальні аспекти діяльності органів митниці України. В сфері інтелектуальної власності Митним кодексом України врегульовано визначення основних понять в цій сфері, а саме: контрафактн товари, піратські товари, товари, що підозрюються у порушенні прав інтелектуальної власності [92, с. 194; 95].

Розділ XIV Митного кодексу України присвячено питанням сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України. Крім того, Митним кодексом України запроваджено ведення митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності та визначено порядок реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності [92, с. 194; 95].

Податковий кодекс України регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів. Податковий кодекс України визначає поняття роялті – будь-якого платежу, отриманого як винагорода за використання або за надання права на використання об'єкта права інтелектуальної власності врегульовує питання його оподаткування [92, с. 195; 96].

Кодекс України про адміністративні правопорушення регулює суспільні відносини по притягненню до адміністративної відповідальності. Так Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачено адміністративні правопорушення в сфері інтелектуальної власності за скоєння яких встановлена адміністративна відповідальність [92, с. 195], а саме:

1) порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності;

2) порушення встановлених законодавством вимог щодо заборони реклами та спонсорства тютюнових виробів;

3) незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних [97].

В Кримінальному кодексі України встановлені підстави і принципи кримінальної відповідальності, злочинність і караність діянь, підстави звільнення від кримінальної відповідальності і покарання [92, с. 195]. Кримінальним кодексом передбачено кримінальні правопорушення в сфері інтелектуальної власності за скоєння яких встановлена кримінальна відповідальність [92, с. 195], а саме:

1) порушення авторського права і суміжних прав;

2) порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію;

3) незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок;

4) незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару;

5) незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю; розголошення комерційної або банківської таємниці [98].

Крім того, процесуальні кодекси регулюють правовідносини щодо можливості захищати свої права на об'єкти

інтелектуальної власності власникам таких прав шляхом звернення до суду та подальшого розгляду позовних заяв безпосередньо судом.

Спеціальні галузеві закони визначають порядок охорони та захисту об'єктів інтелектуальної власності, а саме: Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» [99], Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [100], Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» [101], Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [102], Закон України «Про авторське право і суміжні права» [103], Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» [104].

Закони, що регулюють окремі сфери соціально-економічної діяльності, а саме: Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [105], Закон України «Про культуру» [106], Закон України «Про захист економічної конкуренції» [107] та інші.

Нормативно-правові документи, що захищають економічні інтереси працівників у сфері інтелектуальної власності, зокрема постанова Кабінету Міністрів України «Про розміри відрахувань до фондів творчих спілок України за використання творів літератури та мистецтва» [108], постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» [109].

Спеціальні закони, такі як: Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [110], Закон України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» [111], Закон України «Про правову охорону географічних зазначень» [112].

Законодавство України, що розширює регулювання окремих питань інтелектуальної, наукової та креативної діяльності, зокрема закріпленням відповідних норм в Законі України «Про наукову і науково-технічну експертизу» [113], Законі України «Про видавничу справу» [114], Законі України «Про професійних творчих працівників і творчі союзи» [115], Законі України «Про кінематографію» [116].

Додаткова деталізація порядку набуття, здійснення прав інтелектуальної власності, порядку дій у випадку порушення прав інтелектуальної власності визначається у відомчих ненормативних актах та інструкціях.

Можливо стверджувати, що стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності, правова охорона та захист інтелектуальної власності можливі тільки тоді, коли вони передбачені чинним законодавством.

Вказане дозволяє автору стверджувати, що лише за умови відповідного нормативно-правового забезпечення можливе подальше правозастосування в сфері стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності, правової охорони та захисту інтелектуальної власності.

Важливе місце серед правових норм, які визначають державне управління інтелектуальною власністю, займають нормативно-правові акти, що регламентують порядок створення та діяльності органів державної влади та відносяться до структури державного управління інтелектуальною власністю.

До таких треба віднести норми:

1) якими впроваджуються та якими визначаються правовий статус, а також порядок утворення й функціонування органів, що належать до суб'єкта державного управління у сфері інтелектуальної власності;

2) якими встановлюються матеріальні та процесуальні аспекти реалізації органами державного управління та їх посадовими особами повноважень у сфері інтелектуальної власності, а також підстави для їх здійснення [92].

Виходячи з наведеного, треба погодитися з В. Авер'яновим, який зазначив, що «правове регулювання управлінської діяльності за допомогою нормативних актів управління обов'язково повинне доповнюватися індивідуальним (ненормативним) регулюванням, що здійснюється через застосування правових норм, спрямованих на уточнення правового становища і зв'язків учасників управлінського процесу в конкретній реальній ситуації шляхом конкретизації встановлених правовою нормою прав і обов'язків суб'єктів» [117, с. 287].

Приведення національної законодавчої бази у відповідність до загальновизнаних норм, міжнародно-правових стандартів та принципів у сфері інтелектуальної власності є чинником її розвитку. Враховуючи це важливим питанням є приєднання до міжнародних угод, які містять імперативні або рекомендаційні положення у сфері інтелектуальної власності.

З метою впровадження більш високого рівня охорони та захисту інтелектуальної власності та налагодження міжнародного співробітництва в цій сфері, Україна набула членства у Всесвітній організації інтелектуальної власності, підписавши в 1970 році Конвенцію про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності [22; 92, с. 198].

У цілому, на сьогодні Україна є учасницею більшості договорів із різних аспектів інтелектуальної власності, що їх адмініструє Всесвітня організація інтелектуальної власності. Ці договори умовно поділяються на три категорії:

1) договори про глобальну систему охорони;
2) договори щодо охорони інтелектуальної власності;
3) договори щодо класифікацій [92, с. 198].

Міжнародні договори Всесвітньої організації інтелектуальної власності є міжнародними документами м'якого права, тобто є не імперативними, а рекомендаційними документами. Ними не передбачається санкцій за невиконання зобов'язань. До 1994 року в міжнародному праві бракувало єдиного джерела зобов'язань та норм у сфері інтелектуальної власності. На Уругвайських переговорах про загальну угоду з тарифів та торгівлі було прийнято рішення про заснування СОТ та досягнуто Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності [118]. З 2008 року Україна є членом СОТ. Одночасно з Протоколом про вступ України до СОТ, який було підписано 5 лютого 2008 року у місті Женева, ратифіковано Угоду про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності – один з основних документів цієї організації.

Важливість Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності можна розглядати у трьох аспектах:

1) перший та єдиний міжнародний документ, який регулює питання у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності;

2) міжнародний документ, який встановлює цивільно-правові, адміністративно- та кримінально-процесуальні процедури захисту інтелектуальної власності;

3) міжнародний документ, який закріплює пріоритетність врегулювання суперечок шляхом переговорів у сфері інтелектуальної власності [119; 120, с. 101].

Підписання міжнародних договорів має подвійне значення:

1) норми міжнародних угод стають частиною національного законодавства, деякі з них потребують додаткової імплементації та внесення змін до наявних у державі нормативно-правових актів, що має наслідком удосконалення та оптимізацію національної нормативно-правової бази в сфері інтелектуальної власності;

2) ратифікація міжнародних угод сприяє вирішенню питань взаємодії та співробітництва з міжурядовими організаціями або урядами інших країн, а також відіграє важливу роль в інтеграційних процесах України, зокрема в інтеграції до Європейського Союзу [92, с. 199].

Європейський Союз стежить за виконанням Україною зобов'язань, взятих відповідно до Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейським співтовариством та його державами-членами.

Також виконання взятих на себе зобов'язань Україною в сфері інтелектуальної власності є актуальним питанням для інших міжнародних партнерів.

Двосторонні міжурядові угоди про співробітництво, які спрямовані на врегулювання тих чи інших питань у сфері інтелектуальної власності також є частиною національного законодавства у цій сфері.

Водночас, як зазначає Ю. Капіца та Т. Ромат, «основні претензії з боку Європейського Союзу, міжнародних організацій та інституцій викликає в Україні не власне законодавство, а ефективність його реалізації, реальні дії з припинення піратства, створення ефективної судової системи» [121; 122, с. 22].

Цю тезу підтримує й О. Бернатович, який зазначає, що «міжнародні правозахисні організації, з ініціативи яких здійснювався і здійснюється тиск на Україну, критикували не українське законодавство з прав інтелектуальної власності, а невиконання його положень» [123, с. 23].

Н. Дригваль вказує, що «законодавство само по собі не є кінцевою метою, а лише важливою частиною структури функціонування інтелектуальної власності. Законодавство потребує практичного застосування, а для цього необхідними є відповідні адміністративні механізми та процедури, тобто оптимальне і конструктивне державне управління» [124, с. 122].

Таким чином, як міжнародні партнери так і науковці вказують на те, що в Україні є досить розвиненим правовий механізм державного регулювання у сфері інтелектуальної власності, що в свою чергу забезпечує ефективне нормативно-правовое регулювання, однак, правореалізація закріплених законодавчих норм створює перепони на шляху інтеграційних процесів України, що в свою чергу впливає на її роль на міжнародній арені.

Загальне сприйнятливе ставлення до стану законодавства у сфері інтелектуальної власності в Україні поділяють не всі науковці вказуючи на те, що чинні нормативно-правові акти у сфері інтелектуальної власності у цілому не забезпечують надійної та ефективної правової охорони та захисту цих прав, оскільки кожен закон передбачає свої заходи у сфрі інтелектуальної власності.

Автор звертає увагу на те, що дійсно не завжди нормативно-правові акти є узгодженими між собою, містять суперечності й не становлять єдиної системи у сфері інтелектуальної власності.

Зокрема, О. Кірєєва критично ставиться до чинного законодавства України. Вона вказує, що «чинне законодавство України про інтелектуальну власність досі не відіграє роль надійного та ефективно діючого правового механізму» [125, с. 194].

Слід вказати, що вказані зауваження є слушними та в цілому вони й відповідають вимогам міжнародних партнерів,

які наполягають на подальшому розвитку правового механізму державного управління у сфері інтелектуальної власності.

Україна не ігнорує вказаних вимог та намагається усувати наявні проблеми в цій сфері.

Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями», який було прийнято 21 липня 2020 року, переглянуто чинне законодавства України у сфері охорони прав на торговельні марки і промислові зразки з метою забезпечити ефективне виконання Україною зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [126].

Зокрема, було імплементовано вимоги статей 204-207 Угоди про асоціацію, а також положення Директиви 98/71/ ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 жовтня 1998 року про правову охорону промислових зразків, Регламенту Ради (ЄС) № 6/2002 від 12 грудня 2001 року про промислові зразки Співтовариства; Директиви 2008/95/ЄС від 22 жовтня 2008 року Європейського Парламенту та Ради про наближення законодавств держав-членів щодо торговельних марок, Регламенту Ради (ЄС) № 207/2009 від 26 лютого 2009 року про торговельну марку Співтовариства у національне законодавство [126].

Існуючі прогалини нормативно-правового регулювання охорони прав на промислові зразки, до прийняття вказаного нормативно-правового акта, створювали сприятливий клімат зловживання правами у сфері інтектуальної власності, а саме поширення в Україні явища так званого «патентного тролінгу». Відсутність дієвого механізму боротьби з «патентним тролінгом» призводило до зниження інвестиційної привабливості України на міжнародній арені.

Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» забезпечило виконання

зобов'язань України у сфері європейської інтеграції в частині узгодження вимог чинного законодавства України щодо охорони прав на торговельні марки і промислові зразки із правом Європейського Союзу [126].

Щодо торговельних марок Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» встановив правову можливість подання заявки в електронній формі; уточнив підстави для відмови у реєстрації або визнання недійсною реєстрації торговельної марки; уточнив порядок надання правової охорони за міжнародною реєстрацією (за Мадридською системою), а також було посилено санкції за порушення прав на торговельні марки [126].

Щодо промислових зразків Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» передбачив додатковий критерій охороноздатності (індивідуальний характер); надав можливість забезпечення правової охорони незареєстрованих промислових зразків; встановив правову можливість подання заявки в електронній формі; можливість поділу заявки; збільшив строк чинності прав до 25 років; змінив вид охоронного документу з патенту на свідоцтво; передбачив можливість досудового скасування свідоцтва в позасудовому порядку [126].

Крім того, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності», який було прийнято 20 березня 2023 року, було вирішено ключову проблему, а саме приведення положень актів цивільного, цивільного процесуального, господарського процесуального права та законодавства у сфері інтелектуальної власності у відповідність до зобов'язань щодо захисту прав інтелектуальної власності, взятих Україною за Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [127].

Також, на виконання вказаних зобов'язань, законодавство України в сфері інтелектуальної власності було приведено у відповідність до стандартів правової охорони, передбачених Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, і наступним кроком імплементації її, що впровадило ефективні механізми захисту прав інтелектуальної власності у частині цивільних заходів, процедур і засобів захисту [127].

Слід зазначити, що з 24 лютого 2022 року по всій території України було введено воєнний стан. Таке рішення було ухвалено у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони відповідно до українського законодавства.

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, а також вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Відповідно до Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України», який було прийнято 01 квітня 2022 року, було зупинено перебіг строків, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також строків щодо процедур набуття цих прав, визначених спеціальними законами України у сфері інтелектуальної власності та підзаконними актами; було передбачено можливість особам подати документи (заяви, клопотання, заперечення, відповіді, тощо), подання яких вимагається спеціальними законами України у сфері інтелектуальної власності та іншими підзаконними актами протягом дев'яноста днів, від дня скасування воєнного стану, без сплати збору за продовження, подовження чи поновлення відповідних строків [128].

Таким чином, держава намагається покращувати стан нормативно-правового забезпечення у сфері інтелектуальної власності та не допускати втрати прав інтелектуальної власності у період дії воєнного стану.

Державне управління в цій сфері виконує функції щодо мінімізації впливу негативних факторів та наслідків дії воєнного стану на власників об'єктів інтелектуальної власності.

Отже, подальше вдосконалення стану нормативно-правового забезпечення державного управління у сфері інтелеутальної власності повинно відбуватися в поєднанні з удосконаленням правового та інституційного механізму державного управління інтелектуальною власністю, що в свою чергу буде забезпечувати відповідне нормативне й інституційне державне регулювання у цій сфері, оскільки сьогодні найбільші проблеми виникають, здебільшого, в питанні правозастосування, хоча й позитивні тенденції реалізації правового механізму державного управління у сфері інтелектуальної власності є більш чим очевидними та цей механізм вказує, що він може належним чином реагувати на виклики сучасності.

2.2. Органи державного управління інтелектуальною власністю в Україні

Інституційне забезпечення державного управління має безпосереднє відношення до суб'єкту державного управління та організаційної структури державного управління. Інституційне забезпечення державного управління спрямоване на формування структури державних органів, що мають повноваження у певній сфері.

Вплив інституційного механізму державного управління на суб'єкта державного управління зумовлює його вплив на всю систему державного управління.

У зв'язку з нестійкістю відносин, що є об'єктом державного управління в цій сфері, інституційний механізм державного управління у сфері інтелектуальної власності має

бути гнучким, легко сприймати та оперативно впроваджувати оптимізацію та реорганізацію, відповідно до потреб об'єкту [129, с. 46].

Організаційна структура державного управління є державно-управлінською категорією, що характеризує відносини сукупності ланок апарату державного управління та наявних зв'язків між ними, що виражають взаємодію й координацію елементів усередині даної системи [130, с. 67].

Як було визначено, суб'єкт державного управління існує на двох рівнях, а саме:

1) на рівні органів загальної компетенції, котрі визначають засади діяльності органів державного управління, що належать до суб'єкта другого рівня у сфері стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності, правової охорони та захисту інтелектуальної власності;

2) на рівні органів, наділених спеціальними повноваженнями у сфері інтелектуальної власності.

Отже, розмежування між цими рівнями органів полягає в характері державно-управлінського впливу та виді об'єкта, на який цей вплив безпосередньо здійснюється. Здійснення державно-управлінського впливу повинне відбуватися у взаємозв'язку між керівною та керованою підсистемами.

Як зазначають Н. Нижник та О. Машков із загальносистемної точки зору, «орган державного управління являє собою цілісну систему державного механізму, що посідає певне місце в ієрархії (системі) виконавчо-розпорядчих органів; він створений та існує для досягнення соціально значущих і нормативно закріплених цілей, виконує певний набір функцій через більш чи менш постійні форми і методи діяльності і наділений для цього правами та обов'язками (компетенцією), з'єднаний стійкими управлінськими зв'язками з фіксованим рядом об'єктів управління в межах певної сфери діяльності держави» [131, с. 19].

Отже, органи державної влади, як структурні елементи суб'єкта державного управління пов'язані між собою відносинами субординації та перебувають у взаємозв'язку.

Структуру інституційного механізму державного управління у сфері, що розглядається, має бути побудовано в такий спосіб, щоб максимально забезпечити реалізацію прав суб'єктів інтелектуальної власності. Функціонування органів загальної компетенції та спеціальної компетенції слід організувати так, щоб забезпечити стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності та зробити процес отримання правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності максимально простим.

Протягом останніх десяти років в Україні продовжувала формуватися досить розгалужена структура органів, котрі прямо чи опосередковано здійснюють діяльність в сфері інтелектуальної власності.

О. Орлюк вказує на те, що «тривалий час структура у сфері інтелектуальної власності не була об'єктом об'єктивного та критичного аналізу. Однак, після вступу України до СОТ низький рівень правової охорони та захисту інтелектуальної власності в Україні дається в знаки щодо рівня інвестиційної привабливості країни» [132, с. 13].

Традиційно як і в багатьох інших сферах державного управління вищою ланкою в системі є Президент України, Верховна Рада України, Верховний суд та Кабінет Міністрів України.

Президент України, у межах компетенції, визначеної Конституцією України, визначає найбільш оптимальну структуру державного управління, у тому числі й у сфері інтелектуальної власності. Зокрема, Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Крім того, Президент України в межах своїх повноважень:

1) забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави;

2) представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України;

3) зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності цій Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності;

4) підписує закони, прийняті Верховною Радою України;

5) має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України [23].

Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади, що уповноважений приймати закони, у тому числі й у сфері інтелектуальної власності. До повноважень Верховної Ради України, які тим чи іншим чином можливо віднести й до сфери інтелектуальної власності чи можуть впливати на неї є:

1) внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції;

2) прийняття законів;

3) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання;

4) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору;

5) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;

6) надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України;

7) здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією та законом [23].

В структурі Верховної Ради України діють Комітет з питань економічного розвитку та Комітет з питань освіти, науки та інновацій [23; 133].

В системі судової влади відбулись докорінні зміни які вплинули на сферу інтелектуальної власності в Україні. В 2016 році були внесені зміни до Конституції [23] і прийнято новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [134], згідно з якими найвищим судом у системі судоустрою України є Верховний Суд. У складі Верховного Суду діють: Велика Палата Верховного Суду; Касаційний адміністративний суд; Касаційний господарський суд; Касаційний кримінальний суд; Касаційний цивільний суд [134].

Крім того, 29 вересня 2017 року Президент України підписав Указ «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» [135]. 3 жовтня 2017 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», яким врегульовуються питання діяльності нового спеціалізованого суду [136]. Відповідно до ст. 32 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Вищий суд з питань інтелектуальної власності здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанції [136].

Завданням Вищого суду з питань інтелектуальної власності повинно стати здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту порушених чи оспорюваних прав та законних інтересів у сфері інтелектуальної власності, гарантованих Конституцією України, законами України, а також міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Правовою основою діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності повинні були становити Конституція України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» та інші закони України, а також чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України [136].

Однак, Закон України, який би визначив засади організації та діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності, вимоги до суддів цього суду так і не був прийнятий.

Фактично всі питання, пов'язані з діяльністю Вищого суду з питань інтелектуальної власності були врегульовані шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [134].

Кабінет Міністрів України, що є вищим органом у системі виконавчої влади має такі повноваження, які можливо віднести до повноважень у сфері інтелектуальної власності:

1) забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору;

2) вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина;

3) забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;

4) розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України;

5) забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону [23].

Кабінет Міністрів України до 2019 року спрямовував та координував діяльність Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, яке з 29 серпня 2019 року отримало нову назву економічного розвитку і торгівлі України. Станом на сьогодні вказане міністерство має назву Міністерство економіки України.

Автор звертає увагу, що до структури Міністерства економіки, торгівлі та сільського господарства України до 2020 року входив департамент розвитку сфери інтелектуальної власності. До складу департаменту входили такі структурні підрозділи:

1) управління промислової власності;
2) управління державних реєстрацій;
3) відділ авторського права і суміжних прав;
4) сектор співробітництва з національними та міжнародними інституціями у сфері інтелектуальної власності;
5) сектор державного нагляду за дотриманням законодавства у сфері інтелектуальної власності [137].

Крім того, департамент здійснював організаційне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Апеляційної палати – колегіального органу для розгляду заперечень проти рішень Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України щодо набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності та заяв про визнання знаків добре відомими в України [23; 138; 139].

Станом на сьогодні діє Міністерство економіки України. Міністерство економіки України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує:

1) формування та реалізує державну політику економічного, соціального розвитку і торгівлі, державну цінову політику, державну політику у сфері технічного регулювання, стандартизації, метрології та метрологічної діяльності, управління об'єктами державної власності, реалізації майна (майнових прав, інших активів) або прав на нього на конкурентних засадах у формі аукціонів, зокрема електронних, та здійснення контролю за її реалізацією, інтелектуальної власності, публічних закупівель, а також державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів;

2) формування та реалізує державну інвестиційну політику, державну інноваційну політику в реальному секторі економіки, державну зовнішньоекономічну політику, державну політику у сфері розвитку підприємництва, державно-приватного партнерства;

3) формування державної політики у сфері захисту прав споживачів, державної політики з контролю за цінами, державної регуляторної політики та державної політики з

питань ліцензування, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності [138].

Основними завданнями Міністерства економіки України у сфері інтелектуальної власності є:

1) забезпечення формування та реалізація: державної політики економічного і соціального розвитку; державної політики у сфері розвитку підприємництва; державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів; державної політики щодо створення і функціонування індустріальних (промислових) парків; державної політики з питань співробітництва України з Європейським Союзом у сфері економіки, торгівлі; єдиної зовнішньоекономічної політики, політики інтеграції національної економіки у світову економіку, співробітництва із СОТ, захисту національного виробника на внутрішньому та зовнішніх ринках; державної політики у сфері інтелектуальної власності; державної інноваційної політики в реальному секторі економіки; державної політики у сфері праці, зайнятості населення, трудової міграції, трудових відносин, соціального діалогу;

2) забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері праці, зайнятості населення та трудової міграції, соціального діалогу;

3) забезпечення формування: державної регуляторної політики, державної політики з питань ліцензування, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; державної політики у сфері захисту прав споживачів;

4) участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері надання адміністративних послуг [138].

До структури Міністерства економіки України входить управління інтелектуальної власності та інновацій.

Вказані зміни не можливо охарактеризувати як негативні, оскільки вони пов’язані з реформуванням системи державного управління інтелектуальної власності та утворення Національного органу інтелектуальної власності.

Зокрема, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» було утворено Національний орган інтелектуальної власності. Законом України була встановлена юридична конструкція, згідно з якою – Національний орган інтелектуальної власності є статусом, а не юридичною особою: функції Національного органу інтелектуальної власності виконує юридична особа публічного права. При цьому, Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» розмежував юридичних осіб публічного права у цій сфері:

1) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності – Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (Міністерства економіки України);

2) Національний орган інтелектуальної власності – функції якого виконує юридична особа публічного права, яка не є органом влади, проте є юридичною особою (організація), яка за майновою ознакою належить державі (держава) [140].

Крім того, в 2018 році Кабінетом Міністрів України було утворено Раду з питань інтелектуальної власності [141].

До інших державних органів у сфері інтелектуальної власності, є центральні органи виконавчої влади України та державні органи зі спеціальним статусом або спеціального призначення.

Міністерство внутрішніх справ України – центральний орган виконавчої влади України, діяльність якого спрямована на виявлення та припинення фактів порушення прав інтелектуальної власності [142].

Міністерство охорони здоров'я України – центральний орган виконавчої влади України, що здійснює формування державної політики в сфері захисту інтелектуальної власності та доступу до лікарських засобів [143].

Міністерство культури України – центральний орган виконавчої влади України, що відповідає за формування державної політики у сфері кінематографії, культури та

мистецтв, охорони культурної спадщини, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, державної мовної політики [144].

Міністерство освіти і науки України – центральний орган виконавчої влади України, що хоч і не має прямих функцій в сфері інтелектуальної власності, але його діяльність спрямована на підвищення доступності якісної конкурентоспроможної освіти відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства та економіки [145].

Міністерство закордонних справ України – центральний орган виконавчої влади України, що відповідає за забезпечення проведення зовнішньополітичного курсу України, спрямованого на розвиток політичних, економічних, гуманітарних, правових, наукових та інших зв'язків з іноземними державами та міжнародними організаціями [146].

Міністерство фінансів України – центральний орган виконавчої влади України, що здійснює важливу роль у функціонуванні системи інтелектуальної власності, зокрема у підтримці створення та використання об'єктів інтелектуальної власності через фінансові та податкові механізми [147].

Міністерство юстиції України – центральний орган виконавчої влади України, що проводить правову експертизу проєктів законів та нормативно-правових актів, що підлягають державній реєстрації, зокрема тих, що стосуються прав інтелектуальної власності, на відповідність законодавству України [148].

Державна податкова служба України – центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну податкову політику [149].

Державна митна служба України – центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи, а саме забезпечує захист прав інтелектуальної власності у процесі зовнішньоекономічної діяльності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів, ведення митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності [150].

Антимонопольний комітет України – державний орган зі спеціальним статусом, який забезпечує захист інтересів суб'єктів підприємництва від недобросовісної конкуренції, пов'язаної з неправомірним використанням об'єктів права інтелектуальної власності [151].

Фонд державного майна України – центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом, що реалізує державну політику у сфері оцінки майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності [152].

Рада національної безпеки і оборони України – координаційний орган з питань національної безпеки і оборони при Президентові України, що координує й здійснює поточний контроль за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, зокрема в площині державної політики щодо захисту та розвитку сфери інтелектуальної власності [153].

Служба безпеки України – державний орган спеціального призначення, що бере участь у розробленні та здійсненні заходів із забезпечення захисту державної таємниці, сприяння в збереженні комерційної таємниці, запобігання правопорушенням у сфері інтелектуальної власності [154].

Офіс генерального прокурора – вищий орган прокуратури України, який організовує та координує діяльність усіх органів прокуратури та виконує інші функції, а також здійснює нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів України [155].

Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів – центральний орган виконавчої влади в України, який здійснює у межах своєї компетенції контроль за додержанням законодавства про рекламу [156].

Також важливу роль у структурі органів державного управління в сфері інтелектуальної власності відігравали організації, що утворювали інфраструктуру діяльності в цій сфері такі як: Український інститут інтелектуальної власності та Українське агентство з авторських та суміжних прав.

Український інститут інтелектуальної власності (УКРПАТЕНТ) – державне підприємство, що входило до

структури Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України.

В Українському інституті інтелектуальної власності діяло відділення патентно-інформаційних послуг, консультацій та сприяння інноваційній діяльності. У складі відділення також працював Фонд патентної документації громадського користування [157].

Однак, 28 жовтня 2022 року повноваження Українського інституту інтелектуальної власності (УКРПАТЕНТ), як Національного органу інтелектуальної власності, було припинено та такі повноваження було надано «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» (УКРНОІВІ), яке стало суб'єктом, що виконує функції Національного органу інтелектуальної власності. Таке рішення було прийнято відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності» [158].

Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій повинен стати сучасним, фаховим, технологічним і прозорим хабом повного циклу для автора чи винахідника, сконструйованим за принципом «єдиного вікна».

Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій працює над тим, щоб автор чи винахідник міг отримати підтримку своєї ідеї та відповідні охоронні документи, а також консультації стосовно патентного супроводу й захисту, пошуку інвестора та шляхів комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності [158].

Українське агентство з авторських та суміжних прав (УААСП) –державна організація колективного управління, що спеціалізувалася на зборі і виплаті авторської винагороди (роялті) [159]. Однак, 15 травня 2018 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» яким визначено правові та організаційні засади колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав в Україні та у зв'язку з цим Українське агентство

з авторських та суміжних прав знаходиться в процесі ліквідації. Українське агентство з авторських та суміжних прав може здійснювати діяльність щодо збору та виплати авторської винагороди у сферах до повної ліквідації [104].

Після ліквідації Українського агентства з авторських та суміжних прав колективне управління здійснюється лише організаціями колективного управління, а саме громадськими об'єднаннями зі статусом юридичної особи, зареєстрованими відповідно до чинного законодавства України, що не мають на меті отримання прибутку, засновані виключно правовласниками, діяльність яких спрямована на колективне управління майновими правами на об'єкти авторського права і (або) суміжних прав.

Для забезпечення захисту інтелектуальної власності в сфері господарювання у процесі використання об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема розповсюдження, прокату, зберігання, переміщення примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, а також виробництва, експорту та імпорту дисків для лазерних систем зчитування і матриць в Україні діють державні інспектори з питань інтелектуальної власності [160].

Також до складу системи державного управління в сфері інтелектуальної власності з питань її наукового забезпечення слід віднести Національну академію наук України, Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України, а також галузеві академії.

Отже, діяльність із стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності, правової охорони та захисту інтелектуальної власності в Україні здійснюється великою кількістю органів державної влади. Така ситуація породжує, перш за все, необхідність координації зусиль для досягнення державно-управлінської мети – стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності, правової охорони та захисту інтелектуальної власності в Україні.

Водночас, велика кількість органів може не забезпечувати належного розподілу повноважень між ними, а також наявності прогалин як у регулюванні стимулювання інтелектуальної

(інноваційної) діяльності, правової охорони та захисту інтелектуальної власності органами державного управління, так і безпосередньо при виконанні ними відповідних повноважень. Без координації системи органів не може йтися про реалізацію єдиної державної політики в цій галузі.

Зважені організаційні відносини між вищеназваними органами забезпечують ефективність структурних зв'язків усередині системи державного управління інтелектуальною власністю.

Як показує зарубіжний досвід, створити ефективну систему охорони інтелектуальної власності, спираючись виключно на державні структури, неможливо [161, с. 22]. Це вказує на необхідність поглиблення співпраці органів державної влади з недержавними суб'єктами у сфері інтелектуальної власності. До таких суб'єктів в Україні належать громадські організації, творчі спілки, недержавні фонди, представництва міжнародних неурядових організацій із захисту інтелектуальної власності в Україні, організації колективного управління правами інтелектуальної власності, в також патентні повірені України.

Системне мислення означає розгляд, водночас, як системи, так і надсистеми та підсистеми. Доктор юридичних наук, професор Р. Шишка. зазначає, що «охорона права інтелектуальної власності здійснюється на міжнародному та національному рівнях, причому останній поділяється на підрівні: загальнодержавний і локальний» [162, с. 198].

Інституційний механізм державного управління реалізується з урахуванням місця вітчизняної системи охорони та захисту інтелектуальної власності у відповідній міжнародній системі, що передбачає налагодження співробітництва з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями.

Аналіз інституційного забезпечення державного управління інтелектуальною власністю дозволяє дійти висновку, що в цілому система державних органів є життєздатною та в змозі виконувати функції стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності, правової охорони та захисту інтелектуальної власності, але забезпечення

належного рівня їх здійснення в межах системи, що існує, є проблематичним через велику кількість неузгодженостей у функціонуванні органів державного управління. Найбільш проблемним залишається аспект захисту інтелектуальної власності через неможливість існуючої судової системи, зокрема гальмування процесу початку функціонування Вищого суду з питань інтелектальної власності, забезпечувати реалізацію прав суб'єктів інтелектуальної власності на їх захист та відновлення.

Крім того, загально-соціальні негативні прояви, такі як корупція, пасивність конкретних державних службовців у виконанні своїх посадових обов'язків, неналежне матеріальне забезпечення, недостатнє забезпечення галузі професіоналами та відповідними фахівцями, а також інші політичні та економічні чинники додатково ускладнюють процеси забезпечення належного рівня стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності, правової охорони та захисту інтелектуальної власності.

2.3. Функціональна складова системи державного управління інтелектуальною власністю

Функціональне забезпечення державного управління інтелектуальною власністю в Україні характеризується тим, що існує на перетині двох систем: системи державного управління та системи інтелектуальної власності. У той час, як система інтелектуальної власності із її об'єктами та суб'єктами визначає структуру державно-управлінських відносин у цій сфері, державне управління за допомогою спрямованих впливів створює умови для ефективного здійснення стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності, правової охорони та захисту інтелектуальної власності. Головним завданнями державного управління у сфері інтелектуальної власності є забезпечення ефективного та результативного функціонування органів, що відносяться до системи державного управління в цій сфері.

У процесі функціонального забезпечення державного управління діяльність структури державного управління

набуває сенсу та наповнюється змістом. В. Шевченко вказує, що «функціональне забезпечення державного управління здійснює прямий або опосередкований вплив суб'єкта державного управління на структуру, функції, зовнішню та внутрішню взаємодію всередині об'єкта державного управління» [163].

Однак, у процесі функціонального забезпечення державного управління можливо простежувати зворотній зв'язок між системами, у результаті якого оптимізується структура та діяльність суб'єкта державного управління.

Незважаючи на те, що державне управління можливе лише в системі, де кожен з елементів має своє призначення, державно-управлінські функції реалізуються переважно суб'єктом державного управління. Суб'єкт державного управління, діючи на двох рівнях впливу – на об'єкт державного управління, та на органи державного управління, що мають справу з об'єктом, організовує реалізацію функцій та безпосередньо їх реалізує. У цьому процесі задіяні, відповідно, органи загальної та спеціальної компетенції.

Органи державної влади, що входять до структури державного управління, здійснюють свої функції в сфері інтелектуальної власності різною мірою. Ступінь їх залучення до цього процесу визначається, перш за все, наявністю у них відповідних повноважень та важелів для здійснення відповідних заходів. Ефективність діяльності суб'єктів державного управління залежить від того, наскільки оптимізовано здійснюється робота державних органів та державних службовців.

До функцій державного управління у сфері інтелектуальної власності, що реалізується органами державної влади, відноситься:

1) утворення правової бази у сфері інтелектуальної власності;

2) стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності;

3) забезпечення належного рівня правової охорони об'єктів інтелектуальної власності;

4) попередження правопорушень (протидія, запобігання правопорушенням);

5) профілактика правопорушень.

Усі ці заходи об'єднує те, що вони спрямовані на забезпечення прав суб'єктів інтелектуальної власності.

Діяльність щодо утворення правової бази у сфері інтелектуальної власності здійснюється в більшій мірі Верховною Радою України, враховуючи той факт, що це єдиний законодавчий орган державної влади в Україні. Безпосередньо в структурі Верховної Ради України діють Комітет з питань економічного розвитку та Комітет з питань освіти, науки та інновацій, які здійснюють законопроектну роботу, підготовку і попередній розгляд питань щодо інтелектуальної (інноваційної) діяльності, розвитку високих технологій, а також сфери інтелектуальної власності в Україні [23; 164; 165].

Кабінет Міністрів України, забезпечуючи реалізацію державно-управлінських функцій у цій сфері, приймає правові акти – постанови та розпорядження. Також Кабінет Міністрів України здійснює управлінський вплив на відносини щодо стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності, правової охорони та захисту інтелектуальної власності в тому числі за допомогою прийняття актів управління індивідуального характеру, які стосуються посадових осіб органів державної влади [23].

Також важливу роль в питанні утворення правової бази у сфері інтелектуальної власності відіграє Міністерство економіки України.

Виконуючи функцію державного управління щодо нормотворчої діяльності в сфері інтелектуальної власності Міністерство економіки України узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та в установленому порядку вносить їх на розгляд Кабінету Міністрів України. Також розробляє проєкти законів та інших нормативно-правових актів з питань, що

належать до його компетенції та здійснює нормативно-правове регулювання питань, що належать до його компетенції, а саме:

1) забезпечує нормативно-правове регулювання у сфері інтелектуальної власності;

2) визначає пріоритетні напрями розвитку сфери інтелектуальної власності;

3) взаємодіє та координує із центральними органами виконавчої влади, іншими органами державної влади у процесі формування та реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності, а також з метою посилення захисту прав інтелектуальної власності;

4) розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства у сфері правової охорони інтелектуальної власності [138].

Важливим аспектом діяльності Міністерства економіки України є формування державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів, здійснює координацію робіт державних замовників щодо його розміщення та виконання.

Окремої уваги заслуговує діяльність Міністерства економіки України у економічний сфері та зовнішньоекономічній діяльності. Так, зокрема, Міністерство економіки України бере участь у:

1) координації та розвитку транскордонного співробітництва з питань, що належать до його компетенції;

2) розробленні стратегії та механізму реалізації державної науково-технічної політики;

3) підготовці пропозицій щодо визначення обсягів і цільового спрямування бюджетного фінансування інноваційної, наукової та науково-технічної діяльності;

4) формуванні та реалізації державної політики у сфері економічної конкуренції і обмеження монополізму, сприяє розвитку конкурентних відносин [138].

Діяльність Міністерства економіки України спрямовується й на формування позитивного інвестиційного іміджу. Вказані положення реалізуються за рахунок здійснення аналізу та

узагальнення міжнародного досвіду у сфері забезпечення функціонування індустріальних парків та залучення інвестицій.

Важливим напрямом роботи Міністерства економіки України є:

1) здійснення міжнародного співробітництва у сфері правової охорони інтелектуальної власності та представництво інтересів України в зазначеній сфері в міжнародних організаціях;

2) укладення міжнародних договорів про співробітництво у сфері правової охорони інтелектуальної власності;

3) забезпечення виконання міжнародних програм та реалізації проєктів у сфері правової охорони інтелектуальної власності відповідно до міжнародних договорів;

4) забезпечення виконання зобов'язань, що випливають із членства України в міжнародних організаціях у сфері правової охорони інтелектуальної власності;

5) участь у діяльності міжнародних організацій, зокрема в роботі комітетів СОТ;

6) здійснення координації проведення переговорів між Україною та іншими державами щодо укладення угод про вільну торгівлю, а також підготовки економічних обґрунтувань стосовно таких угод [138].

Також Міністерство економіки України забезпечує співробітництво України з Європейським Союзом у сфері інноваційної діяльності в реальному секторі економіки, а також шукає шляхи розвитку співробітництва України в рамках СОТ та з членами СОТ, зокрема, займається вирішенням проблемних питань співробітництва України в рамках СОТ, їх впливу на торговельну політику України та подає Кабінетові Міністрів України узагальнені пропозиції щодо інституціонального формату участі України в СОТ.

Крім того, забезпечує взаємодію центральних органів виконавчої влади з питань виконання зобов'язань України, взятих у рамках вступу до СОТ, приведення законодавства України у відповідність з угодами СОТ, проводить експертизу проектів нормативно-правових актів на відповідність угодам

СОТ та зобов'язанням України як члена СОТ, проводить моніторинг виконання Україною та іншими членами СОТ положень угод СОТ [138].

У сфері авторського права та суміжних прав, а також колективного управління цими правами Міністерство економіки України:

1) забезпечує реєстрацію та акредитацію організацій колективного управління, ведення реєстру організацій колективного управління, здійснює нагляд за їх діяльністю;

2) організовує розроблення нормативів і таблиць розміру мінімальної винагороди та її розподілу між авторами та іншими суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав, подає їх для затвердження в установленому порядку;

3) надає адміністративні послуги у сфері інтелектуальної власності [138].

Здійснення заходів щодо реалізації державної інноваційної політики, організація та координація інноваційної діяльності, а також забезпечення розвитку інноваційної системи, хоча й можливо віднести до завдань Міністерства економіки України, однак, можливо стверджувати, що вони не знаходять свого практичного вираження.

Також діяльність щодо стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності, якщо не брати до уваги діяльності державних органів щодо утворення правової бази в цій сфері, здійснюється Радою з питань інтелектуальної власності – тимчасового консультативно-дорадчого органу Кабінету Міністрів України, яка займається підготовкою пропозицій та рекомендацій щодо розвитку сфери інтелектуальної власності України з урахуванням стратегічних завдань інноваційного розвитку держави, державним стимулюванням винахідницької діяльності, комерціалізації результатів інтелектуальної, творчої діяльності, трансферу технологій, а також організації науково-дослідних робіт з питань удосконалення правової охорони інтелектуальної власності, економічного, інформаційного та ресурсного забезпечення сфери інтелектуальної власності [141].

Національний орган інтелектуальної власності входить до державної системи правової охорони інтелектуальної власності та здійснює повноваження у сфері інтелектуальної власності реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності і має право представляти Україну в міжнародних та регіональних організаціях.

Міністерство економіки України здійснює координацію діяльності Національного органу інтелектуальної власності у сфері інтелектуальної власності, а також контроль за дотриманням Національним органом інтелектуальної власності законодавства у сфері інтелектуальної власності, використанням надходжень від справляння зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності [138].

У зв'язку з утворенням Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій функції Національного органу інтелектуальної власності було покладено на нього.

Відповідно до покладених завдань Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій:

1) здійснює реєстрацію прав інтелектуальної власності;

2) веде державні реєстри у сфері інтелектуальної власності;

3) здійснює супровід діяльності колегіальних органів: Апеляційної палати, Комісії «Україна», Наглядової ради;

4) займається міжнародним співробітництвом у сфері інтелектуальної власності;

5) здійснює видавничу та інформаційну діяльність у сфері інтелектуальної власності;

6) надає послуги, в тому числі адміністративні, та консультацій у сфері інтелектуальної власності;

7) проводить атестацію патентних повірених;

8) здійснює підготовку та перепідготовку патентних повірених;

9) веде Реєстр патентних повірених [140].

Апеляційна палата є колегіальним органом Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій.

Діяльність Апеляційної палати ґрунтується на принципах законності, неупередженості, незалежності, прозорості, достовірності, колегіальності, кваліфікованого кадрового забезпечення.

Основними засадами розгляду Апеляційною палатою заперечень, апеляційних заяв та заяв про визнання торговельних марок добре відомими в Україні є верховенство права, законність, рівність учасників розгляду перед законом та Апеляційною палатою.

Основним завданням Апеляційної палати є колегіальний розгляд поданих до неї заперечень, апеляційних заяв та заяв про визнання торговельних марок добре відомими в Україні [139].

На виконання своїх завдань Апеляційна палата:

1) взаємодіє з Міністерства економіки України, структурними підрозділами Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій, підприємствами, установами та організаціями, що входять до державної системи правової охорони інтелектуальної власності, іншими юридичними та фізичними особами;

2) запитує в осіб, які подали заперечення, заяви, та отримує від них матеріали стосовно заперечень, апеляційних заяв чи заяв про визнання торговельних марок добре відомими в Україні та іншу необхідну для їх розгляду інформацію, веде з ними листування;

3) уносить пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правового та методологічного забезпечення експертизи заявок, удосконалення діяльності Апеляційної палати;

4) виконує інші функції відповідно до покладених на неї завдань [139].

Автор хоче звернути увагу на те, що забезпечення належного рівня правової охорони об’єктів інтелектуальної власності та надання охоронних документів на об’єкти інтелектуальної власності можливо віднести до заходів попередження порушень прав інтелектуальної власності.

Попередження правопорушень у сфері інтелектуальної власності є комплексною діяльністю органів державної влади.

Крім того, попередження правопорушень охоплює і такі види діяльності, як запобігання та протидія правопорушенням (до їх фактичного скоєння).

Діяльність щодо попередження правопорушень у сфері інтелектуальної власності здійснюється переважно правоохоронними органами, у зв'язку з наявністю в них відповідних повноважень. До таких органів відносяться Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Офіс генерального прокурора, Державна митна служба України, державні інспектори з питань інтелектуальної власності тощо. Відповідно до компетенції, цими органами може здійснюватися попередження адміністративних, цивільних правопорушень, а також злочинів в сфері інтелектуальної власності.

У Директиві Європейського Парламенту та Ради «Про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності» 2004/48/ЕС запропоновано кожній країні Європейського Союзу закріпити в національних законодавствах відповідні заходи протидії порушенням у сфері інтелектуальної власності, зокрема:

1) забезпечення винесених судами заборон із метою попередження продажу контрафактних товарів;

2) накладення арештів на контрафактну продукцію;

3) блокування банківських рахунків відповідача, підозрюваного в порушенні прав інтелектуальної власності;

4) заборона діяльності посередників тощо [166].

Профілактика порушень, на відміну від попередження їх, розуміє під собою заходи, що більшою мірою орієнтовані на правосвідомість потенційних правопорушників.

Можливо виділити основні напрямки профілактики правопорушень у сфері інтелектуальної власності:

1) усунення прогалин у формванні та вихованні правової культури населення;

2) протидія негативним явищам;

3) припинення негативних явищ, що впливають на суспільні відносини;

4) припинення формування антиправових позицій і настроїв у суспільстві, що можуть проявлятися в правопорушеннях та злочинах;

5) проведення профілактичних заходів, пов'язаних з уже скоєними правопорушеннями з метою запобігання повторному вчиненню їх [129, с. 44].

К. Ігошев та І. Шмаров підкреслюють, що «профілактика правопорушень є управлінським процесом» [167, с. 20].

Повноваження щодо профілактики порушень головним чином належать до сфери компетенції державних інспекторів з питань інтелектуальної власності. Ще однією з функцій державних інспекторів з питань інтелектуальної власності є проведення просвітницької роботи з питань законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Після того, як право інтелектуальної власності було порушено, захист інтелектуальної власності здійснюється за допомогою правозастосовних інструментів, та спрямований, головним чином, на правовідновлення.

Залежно від компетенції, суб'єкти державного управління та інші органи, що входять до структури державного управління у сфері захисту інтелектуальної власності, реалізують свої повноваження шляхом:

1) припинення правопорушень і злочинів у сфері інтелектуальної власності;

2) притягнення до відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності;

3) застосування покарань, відновлення прав інтелектуальної власності, стягнення шкоди.

Припинення правопорушень здійснюються в результаті виявлення порушень, зокрема, шляхом перевірок суб'єктів господарювання, а також контрольно-наглядової діяльності вповноважених органів. Важливість контролю у сфері інтелектуальної власності підкреслюється О. Кірєєвою, яка зазначає, що «у створенні ефективного механізму захисту об'єктів інтелектуальної власності важливу роль відіграє не тільки протидія виготовленню і поширенню «піратської» продукції, але й жорсткий контроль у цій сфері» [125, с. 189].

Такі рішення приймаються на підставі актів перевірки державними інспекторами з питань інтелектуальної власності. Також державними інспекторами з питань інтелектуальної власності вживаються заходи щодо припинення незаконного обігу товарів, вироблених з порушенням прав інтелектуальної власності. Крім того, на державних інспекторів з питань інтелектуальної власності покладено обов'язки щодо державного контролю за дотриманням суб'єктами господарювання вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності у процесі використання об'єктів права інтелектуальної власності.

Державні інспектори з питань інтелектуальної власності видають суб'єктам господарювання обов'язкові для виконання розпорядження (приписи) щодо усунення порушень законодавства у сфері інтелектуальної власності, виявлених під час проведення перевірок діяльності зазначених суб'єктів господарювання, пов'язаної з використанням об'єктів права інтелектуальної власності.

На окрему увагу заслуговують повноваження державних інспекторів з питань інтелектуальної власності щодо припинення порушень шляхом вилучення в суб'єктів примірників об'єктів авторських прав, що виробляються, розповсюджуються, надаються у прокат, зберігаються, використовуються або переміщуються з порушенням вимог законодавства, а також обладнання і сировини для їх вироблення та відтворення [160].

Отже, можна дійти висновку, що державні інспектори з питань інтелектуальної власності мають повноваження переважно щодо захисту таких об'єктів інтелектуальної власності, як авторські та суміжні права.

До проведення перевірок державні інспектори з питань інтелектуальної власності мають право залучати представників контролюючих та правоохоронних органів, представників суб'єктів авторського права та/або суміжних прав, а також експертів з питань інтелектуальної власності [160].

Адміністративні порушення у вигляді недобросовісної конкуренції віднесено до повноважень Антимонопольного

комітету України. Відповідно до Закону України «Про захист економічної конкуренції», Антимонопольний комітет України здійснює державний контроль за додержанням законодавства про захист економічної конкуренції, захист інтересів суб'єктів господарювання та споживачів від його порушень [107].

Закон України «Про Антимонопольний комітет України» відносить до сфери компетенції Антимонопольного комітету України повноваження щодо розгляду заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та проведення розслідувань за цими заявами і справами.

У порядку розслідування для забезпечення проведення розгляду справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції Антимонопольний комітет України може здійснювати перевірки та огляди, збирати докази, залучати експертів у сфері інтелектуальної власності, спеціалістів із інших галузей знань, посадових осіб, працівників органів внутрішніх справ, митних та інших правоохоронних органів [151].

Також до повноважень цього органу відноситься надання висновків щодо кваліфікації дій відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції, надання обов'язкових для розгляду рекомендації органам влади, органам місцевого самоврядування, суб'єктам господарювання щодо припинення дій або бездіяльності, котрі містять ознаки порушень законодавства про захист економічної конкуренції, та усунення причин виникнення цих порушень і умов, що їм сприяють [151].

Важливим з точки зору захисту прав суб'єктів інтелектуальної власності є повноваження Антимонопольного комітету України звертатися до суду з позовами, заявами і скаргами у зв'язку із застосуванням законодавства про захист економічної конкуренції, а також із запитами щодо надання інформації про судові справи, що розглядаються цими судами відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції [151].

Органи Антимонопольного комітету України розпочинають розгляд справ за заявами суб'єктів господарювання, громадян,

об'єднань, установ, організацій. Незважаючи на те, що питання захисту прав споживачів покладені на Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, порушення, зокрема, щодо введення споживачів в оману з використанням оманливих торговельних марок, розглядаються Антимонопольним комітетом України.

Важливим аспектом захисту об'єктів інтелектуальної власності є доступ до правосуддя. Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [136].

Утворений Вищий суд з питань інтелектуальної власності планує розглядати справи щодо прав інтелектуальної власності, зокрема:

1) справи у спорах щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку (знак для товарів і послуг), комерційне найменування та інших прав інтелектуальної власності, в тому числі щодо права попереднього користування;

2) справи у спорах щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, що посвідчують або на підставі яких виникають такі права, або які порушують такі права чи пов'язані з ними законні інтереси;

3) справи про визнання торговельної марки добре відомою;

4) справи у спорах щодо прав автора та суміжних прав, в тому числі спорах щодо колективного управління майновими правами автора та суміжними правами;

5) справи у спорах щодо укладання, зміни, розірвання і виконання договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, комерційної концесії;

6) справи у спорах, які виникають із відносин, пов'язаних із захистом від недобросовісної конкуренції,

щодо: неправомірного використання позначень або товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу; збирання, розголошення та використання комерційної таємниці; оскарження рішень Антимонопольного комітету України із визначених цим пунктом питань [136].

Вищий суд з питань інтелектуальної власності повинен почати свою роботу з дня, наступного за днем опублікування Головою Вищого суду з питань інтелектуальної власності в газеті «Голос України» повідомлення про початок роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Судовою реформою було визначено, що Вищий суд з питань інтелектуальної власності утворюється протягом дванадцяти місяців з дня набрання чинності нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [134].

З вересня 2017 року Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводила конкурси на за заняття вакантних посад суддів, однак, добір так і не було завершено.

13 лютого 2020 року було здійснено державну реєстрацію новоутвореної юридичної особи – Вищого суду з питань інтелектуальної власності, про що внесено запис до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань

Станом на сьогодні Вищий суд з питань інтелектуальної власності не функціонує, а його сторінка на офіційному веб-сайті «Судова влада України» вже третій рік знаходиться в стадії розробки.

Можливо констатувати, що незважаючи на утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності здійснення правосуддя у вказаній сфері залишається покладеним на судові органи відповідно до їх предметної та суб'єктної підсудності, що в свою чергу не вирішує проблем щодо забезпечення належного рівня захисту прав суб'єктів інтелектуальної власності.

Підсумовуючи вищевикладене, треба відзначити, що в Україні на цей момент існують органи, що здатні виконувати державно-управлінські функції у сфері інтелектуальної власності. Однак, функціональне забезпечення державного

управління у цій сфері потребує значних змін та видимих покращень.

Незважаючи на поступове наближення норм національного законодавства до положень Директив Європейського Союзу у сфері інтелектуальної власності, загальний стан справ у сфері інтелектуальної власності залишається низьким, проявляються негативні чинники, такі як інтелектуальне піратство та контрафакція.

Такий стан речей вказує на необхідність удосконалення правореалізації, а також на необхідність упровадження соціальних і технічних засобів охорони та захисту інтелектуальної власності.

Стан функціонального забезпечення державного управління у сфері інтелектуальної власності, станом на сьогодні, не можна назвати задовільним через те, що в органах, котрі входять до системи державного управління у сфері інтелектуальної власності, нагромаджено надто багато повноважень.

Водночас, ці органи не можуть повноцінно реалізовувати такі повноваження, по-перше, через організаційну непристосованість, фінансову та кадрову обмеженість, а по-друге, через те, що деякі з цих повноважень вже реалізуються іншими органами державної влади, що породжує дублювання повноважень.

Тож, система державного управління в цій сфері є орієнтованою більшою мірою сама на себе, ніж на його об’єкт.

Так постає питання щодо необхідності переорієнтації системи державного управління у сфері інтелектуальної власності на об’єкт державного управління через закріплення на нормативно-правовому рівні відповідних завдань, функцій, а також можливості забезпечення належної реалізації повноважень відповідних органів.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ В УКРАЇНІ

3.1. Інструменти реалізації стимулюючого впливу державної політики у сфері інтелектуальної власності.

Проведений аналіз забезпечуючих компонентів державного управління інтелектуальною власністю в Україні показує, що в більшій мірі державне управління в цій сфері орієнтовано на забезпечення правової охорони та захисту інтелектуальної власності, а реалізація державно-управлінської функції щодо стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності не забезпечується на належному рівні, хоча й нормативно-правові передумови для цього існують.

Впровадження заходів, які забезпечать стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності є основою підвищення ефективності державного управління у сфері інтелектуальної власності в цілому, оскільки інтелектуальна (інноваційна) діяльність є передумовою створення об'єктів інтелектуальної власності, що в подальшому потребують правової охорони та можливості їх ефективного захисту.

Такі заходи повинні забезпечити спроможність ефективної реалізації державно-управлінської функції щодо стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності. У свою чергу, це може стати можливим завдяки удосконаленню відповідних механізмів державного управління у сфері інтелектуальної власності, які безпосередньо мають вплив на провадження інтелектуальної (інноваційної) діяльності.

Сфера інтелектуальної власності в Україні характеризується конкретно-історичним етапом розвитку, станом на сьогодні, та її аналіз повинен враховувати попередні історичні етапи, що дозволить виявити відповідні прогалини у становленні механізмів державного управління щодо стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності.

Перший етап становлення державного управління інтелектуальною власністю в Україні відбувався в період з 1991 до 1994 року [171, с. 326]. Цей процес розвивався за наступними напрямами:

1) підтвердження участі України в міжнародних угодах з питань захисту прав інтелектуальної власності, зокрема в Паризькій конвенції про охорону промислової власності, Мадридській угоді про міжнародну реєстрацію знаків, Договорі про патентну кооперацію, а також у Конвенції, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності, у Всесвітній конвенції про авторське право [22];

2) прийняття, з урахуванням міжнародних регулятивних норм, низки спеціальних нормативно-правових актів щодо охорони інтелектуальної власності в окремих сферах, зокрема, було прийнято Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» [99], Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [100], Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» [101], Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [102], Закон України «Про авторське право і суміжні права» [103];

3) внесення положень про охорону інтелектуальної власності до інших нормативно-правових актів, що регулюють окремі сфери соціально-економічної діяльності, а саме Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [103], Митний кодекс України [95], Закон України «Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» [171, с. 326];

4) прийняття низки нормативно-правових документів, що захищають економічні інтереси творчих працівників, зокрема, постанова Кабінету Міністрів України «Про розміри відрахувань до фондів творчих спілок України за використання творів літератури та мистецтва» [108], постанова Кабінету Міністрів України «Про мінімальні ставки авторської винагороди за використання творів літератури і мистецтва» [171, с. 326];

5) створення у складі Комітету з науково-технічного прогресу при Кабінеті Міністрів України на базі Патентного

фонду України Державного патентного відомства України, що почало виконувати функції центрального органу державної виконавчої влади у сфері охорони промислової власності та повинно було здійснювати правову охорону об'єктів промислової власності, видачу патентів та інші охоронні документи на винаходи, промислові зразки, а також забезпечити функціонування єдиної патентної системи на території України [172, с. 41];

6) створення на базі Українського республіканського агентства з авторських і суміжних прав Державного агентства з авторських і суміжних прав для реалізації політики України у галузі авторського права, забезпечення права і законних інтереси авторів творів науки, літератури і мистецтва, артистів-виконавців, творців звуко- і відеозаписів, організацій ефірного мовлення [171, с. 326].

Таким чином, в цей період було закладено найнеобхідніші законодавчі основи та створено базові організаційні структури щодо забезпечення правової охорони та захисту інтелектуальної власності.

Другий етап становлення державного управління інтелектуальною власністю в Україні відбувався в період з 1995 до 1999 року [171, с. 327]. Цей етап характеризувався наступним:

1) помітним розширенням міжнародно-правової основи охорони інтелектуальної власності в країні – за рахунок приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, Міжнародної конвенції про охорону нових сортів рослин, Договору про закони щодо товарних знаків, Женевської конвенції про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм 1971 року [171, с. 327];

2) закріпленням у 1996 році в Конституції України права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також гарантування свободи літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захисту інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і

матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності та що кожен громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом [23];

3) подальшим розвитком спеціального законодавства з виходом його на ряд нових, не традиційних для України сфер регулювання за рахунок прийняття нормативно-правових актів, таких як: Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» [171, с. 328];

4) внесенням суттєвих змін та доповнень до вже чинного законодавства з метою його вдосконалення, зокрема за рахунок прийняття Закону України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо охорони інтелектуальної власності» та Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [102];

5) значущим розширенням практичного регулювання окремих аспектів творчої діяльності, включаючи в себе встановлення відповідних нормативів у Законі України «Про наукову і науково-технічну експертизу» [113], Законі України «Про видавничу діяльність» [114], Законі України «Про професійних творчих працівників і творчі союзи» [115], Закон України «Про кінематографію» [116];

6) впровадженням системи реєстрації авторських прав на науки надбання, а також витвори мистецтва і літературні твори;

7) створенням низки центральних органів виконавчої влади, серед яких: Державне агентство України з авторських і суміжних прав (ДААСП України); Державне патентне відомство України (Держпатент України); Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності (Держкомнауки України) – були ліквідовані у відповідності до Указу Президента України «Про зміни в системі центральних органів виконавчої влади України».

Держкомнауки України стикнувся з труднощами у забезпеченні ефективної діяльності із захисту прав інтелектуальної власності, томущо на той час не було ще сформовано організаційну структуру, котра була б здатна відповідним чином виконувати низку повноважень функціонуючого патентного відомства. Це спричинило те, що у відповідності до Указу Президента України «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади» було скасовано інший президентський Указ «Про зміни в системі центральних органів виконавчої влади України», а також створено Міністерство освіти і науки України (МОН України), котре об'єднало у собі функції попередніх Міністерства освіти України і Держкомнауки України, котрі у свою чергу припинили своє існування [171, с. 329].

Отже, для другого етапу характерним є введення курсу на радикальні соціально-економічні реформи у державі й прийняттям ряду визначальних міжнародних зобов'язань, які включають заходи з імплементації міжнародних норм у галузі охорони прав інтелектуальної власності.

На третьому етапі розвитку системи державного управління в сфері інтелектуальної власності в Україні, який тривав з 2000 по 2007 рік [171, с. 330], визначалися наступні характеристики:

1) більш широке використання комплексного підходу до процесу подальшого розвитку охорони прав інтелектуальної власності, доказом чого стали значущі зміни відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні», а також «Програми розвитку державної системи охорони інтелектуальної власності в Україні на 2001-2004 роки»;

2) підвищення рівня активності України у рамках міжнародних договорів та конвенцій з регулювання сфери інтелектуальної власності, зосереджене на найсучасніших міжнародних стандартах регулювання;

3) ратифікація українською стороною «Ніццької угоди про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків», «Протоколу до Мадридської Угоди про міжнародну

реєстрацію знаків», а також «Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення» [171, с. 331];

4) адаптація української нормативно-правової бази із «Угодою про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності» (так званої Угоди TRIPS) Світової організації торгівлі [118].

В цілому, третій етап визначався завершенням кризового етапу економічного розвитку української держави і введенням в дію стратегічних планів для переходу до інноваційної моделі розвитку. Це було спричинене підписанням «Програми інтеграції України до Європейського Союзу» у вересні 2000 року, активізацією політики стосовно вступу України до Світової організації торгівлі та тиском від США у цьому питанні.

Протягом 2007-2010 років відбувався четвертий етап розвитку системи державного управління в сфері інтелектуальної власності в Україні [171, с. 333]. У цей період зазначений процес відбувався за никою напрямків:

1) прийняття постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», якою уведене в дію «Типове положення про структурний підрозділ з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, Національної та галузевих академій наук»;

2) прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України з питань інтелектуальної власності в частині виконання вимог, пов’язаних зі вступом України до СОТ». Цим Законом було внесено зміни до Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» та Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», які спрямовані на приведення чинного законодавства у відповідність до норм Угоди TRIPS, зокрема, вирішено питання співіснування знаків для товарів і послуг та географічних зазначень. Ухвалення цього Закону сприяло вступу України до Світової організації торгівлі [118];

3) прийняття Закону України «Про приєднання України до Страсбурзької угоди про Міжнародну патентну класифікацію» та Закону України «Про приєднання України до Локарнської угоди про заснування Міжнародної класифікації промислових зразків»;

4) прийняття постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 № 71», відповідно до якої вдосконалилась процедура виплати винагороди суб'єктами господарювання за використання фонограм, відеограм, опублікованих з комерційною метою, та зафіксованих у них виконань;

5) виконання зобов'язань, взятих Україною у зв'язку з проведенням в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу [171, с. 333].

Цей етап був досить насиченим на позитивні зміни, але повноцінно забезпечити стимулювання інтелектуальної (інноваційної) не вдалося. Головною подією цього етапу стало вступ України до СОТ.

П'ятий етап становлення державного управління інтелектуальною власністю в Україні відбувався в період з 2011 до 2015 року [171, с. 334]. Характерними особливостями п'ятого етапу є наступні:

1) схвалення Верховною Радою України Рекомендацій парламентських слухань на тему: «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», а також приведення у відповідність законодавства у сфері інтелектуальної діяльності до вимог Закону України «Про адміністративні послуги»;

2) утворення Державної служби інтелектуальної власності України відповідно до Указу Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», діяльність якої спрямовувалась і координувалась Кабінетом Міністрів України через Міністра освіти і науки, молоді та спорту, а Указом Президента України затверджено Положення про Державну службу інтелектуальної власності України;

3) здійснення заходів, спрямованих, зокрема, на адаптацію національного законодавства до законодавства Європейського Союзу в зазначеній галузі;

4) приєднання України до міжнародних угод у сфері інтелектуальної власності та отриманні в 2013 році Державною службою інтелектуальної власності України статусу Міжнародного пошукового органу та Органу міжнародної попередньої експертизи. В цьому процесі важливу роль зіграло Міністерство закордонних справ України [171].

Схвалення Верховною Радою України Рекомендацій парламентських слухань на тему: «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» повинно було стати відправною точкою в процесі створення умов провадження інтелектуальної (інноваційної) діяльності, однак подальших реальних кроків впровадження стратегічних напрямків в цьому питанні в цей період не відбулось.

Шостий етап становлення державного управління інтелектуальною власністю в Україні розпочався в 2016 році та тривав до кінця 2019 року [171, с. 336]. Цей процес розвивався за наступними напрямами:

1) схвалення Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні, якою передбачалось впровадження в Україні європейських стандартів життя, встановлення сприятливих умов для високотехнологічного, інтелектуальномісткого бізнесу, формування ефективної, якісної і дієвої системи охорони права інтелектуальної власності державою [92];

2) прийняття постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади державної системи правової охорони інтелектуальної власності», якою визначено, що Міністерство економічного розвитку і торгівлі стало правонаступником Державної служби інтелектуальної власності, що ліквідується, в частині реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності;

3) утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності відповідно до Указу Президента України «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» [135];

4) утворення Ради з питань інтелектуальної власності відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Ради з питань інтелектуальної власності» [141];

5) прийняття Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав», яким визначено правові та організаційні засади колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав в Україні [104];

6) втрата чинності Закону України «Про основи національної безпеки України», в якому було визначено, на відміну від прийнятого Закону України «Про національну безпеку України», що одним з пріоритетних напрямків національних інтересів України є розвиток інтелектуального потенціалу Українського народу, а недосконаліть механізмів захисту прав інтелектуальної власності була визначена у якості однієї із низки загроз національної безпеки України та її національним інтересам [171, с. 336].

Цей етап охарактеризувався закладенням концептуальних основ для забезпечення стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності, але більшої уваги було приділено питанням правової охорони та захисту інтелектуальної власності, що було зумовлено євроінтеграційними процесами України та вимог міжнародних партнерів.

Слід зазначити, що пройшовши не простий процес становлення, який є досі триваючим, враховуючи постійне реформування та адаптацію українського законодавства до міжнародних стандартів, в Україні на цей момент значно більше уваги приділяється питанням правової охорони та захисту інтелектуальної власності, ніж стимулюванню провадження інтелектуальної (інноваційної) діяльності.

Нинішній стан державного управління у сфері інтелектуальної власності, який розпочався з 2020 року, слід вважати відправною точкою, а його кінцевою точкою має

бути досягнення мети, а саме забезпечення передумов та умов провадження інтелектуальної (інноваційної) діяльності. Проміжними етапами у досягненні цієї мети є заходи, визначені як напрями удосконалення механізмів державного управління у цій сфері.

На сучасному етапі, як уже зазначалося, існує достатня кількість норм, котрі в цілому належним чином регулюють сферу інтелектуальної власності. Однак, поки що на першому місці стоїть приведення законодавства у відповідність до вимог міжнародних стандартів. Цей процес, здебільшого, проходить успішно, але правореалізація значно відстає від нього [148, с. 161].

Все це вказує на необхідність зміщення пріоритетів від удосконалення та ускладнення правових норм до впровадження дієвих правореалізаційних механізмів.

Україна як учасниця більшості міжнародних договорів та угод у сфері інтелектуальної власності, а також як член СОТ та асоційований член країн Східного партнерства з Європейським Союзом, відповідно до Угоди про асоціацію, зобов'язана забезпечувати належний рівень правової охорони та захисту інтелектуальної власності, сприяти комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, істотно зменшуючи рівень піратства, контрафакту, усуваючи патентний тролінг, оскільки це напряму впливає на рівень внутрішнього інтелектуального потенціалу та інвестиційної привабливості України. Поряд із цим політика має спрямовуватися на вибудову балансу публічних та приватних інтересів, якими характеризується сфера інтелектуальної власності. Максимальне сприяння цьому має забезпечити національна система інтелектуальної власності та управління інтелектуальною власністю, в тому числі й щодо забезпечення належного рівня стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності.

Проблематика інтелектуальної власності стоїть на порядку денному в Європейському Союзі, підтвердженням чого є постійний рух в частині політичних, правових, економічних та управлінських рішень як на рівні Європейського Союзу, так і його держав-членів, досвід яких може бути корисним

для України. Важливу роль у розбудові стратегічних напрямів відіграє й діяльність Всесвітньої організації інтелектуальної власності в її настановах, аналітичній діяльності та експертному супроводженні.

Наведені чинники політики в частині стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності та підвищення рівня правової охорони й захисту інтелектуальної власності були враховані при започаткуванні у 2016 року реформи сфери інтелектуальної власності, метою якої стало не лише прийняття оновленого спеціального законодавства, до якого імплементуються норми Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом та відповідні європейські стандарти у цій сфері, але й проведення глибинної інституційної реформи, у першу чергу, на рівні виконавчої та судової влади.

Розбудова національної системи інтелектуальної власності напряму впливає на реалізацію прийнятих в останні роки стратегій інноваційного, цифрового, сталого розвитку, дорожніх карт реалізації стратегій сталого розвитку до 2030 року, дорожньої карти щодо входження в Європейський дослідницький простір тощо.

Узагальненням стратегічних напрямів у досліджуваній сфері стала розробка проєкту Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності України на період 2020-2025 роки [173], яка була представлена 16 грудня 2019 року на парламентських слуханнях у Верховній Раді України. Включення в національну економіку та розбудову інноваційної системи комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності стало однією з її ключових ідей.

Крім того, такі ідеї відповідають й положенням програми розбудови цифрової економіки та суспільства у Східному партнерстві [174], розпочатій в Україні Європейським Союзом й націленій на розширення переваг Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу для України та інших держав Східного партнерства з метою створення робочих місць, стимулювання економічного росту, покращення життя людей та допомоги бізнесу [175].

Проблеми низького рівня винахідництва в країні впливають на її економічний та інноваційний розвиток. Враховуючи, що управління є процесом, спрямованим на досягнення визначених цілей та результатів, доцільно погодитися з П. Цибульовим, який вказує, що «метою управління інтелектуальною власністю є отримання додаткового прибутку або іншої користі» [176, с. 436]. У свою чергу Д. Ільницький наголошує, що управління в сфері інтелектуальної власності за умов транзиту суспільства до активного і висококонкурентного використання науково важливої інформації в цілому, включаючи об'єкти інтелектуальної власності, в економічній діяльності українських і міжнародних суб'єктів економічних відносин, відіграє ключову роль [177, с. 10].

Водночас аналіз наукових джерел дозволяє зазначити, що переважна більшість вчених зосереджують свою увагу на управлінні інтелектуальною власністю окремих підприємств, а не галузей та секторів або всієї державної системи та такі тенденції лишаються не змінними. Підтвердженням цьому слугують наступні узагальнені підходи щодо розуміння поняття «управління інтелектуальною власністю».

Так, на позиціях сприйняття управління інтелектуальною власністю як діяльності, спрямованої на отримання кінцевого результату, а саме прибутку внаслідок створення та використання об'єктів інтелектуальної власності у всіх галузях економіки стоять О. Бутнік-Сіверський [178, с. 25], Т. Павленко [179, с. 71], П. Цибульов [176, с. 436] та ряд інших авторів.

В. Вірченко розглядає управління інтелектуальною власністю у ракурсі «збільшення ринкової вартості об'єктів інтелектуальної власності, а також підвищення прибутковості їх використання у господарській діяльності і перетворення у головну конкурентну перевагу» [180, с. 227].

На «максималізації доходності капіталу, представленого нематеріальним активом, з метою створення в підприємницькій діяльності реальної вартості, необхідності постійного підвищення якості продукції та впровадження технологічних процесів» як цілях управління інтелектуальною власністю

наголошують С. Поляков, А. Куртов, О. Нікітюк, Г. Зміївський [64, с. 73]; Семенова В. Г. [181, с. 476] тощо.

Через сукупність «ідеологічних, соціальних та психологічних заходів, виявлення резервів досягнення високих кінцевих результатів, цілеспрямованої дії на творчу діяльність новаторів виробництва» розглядає цю категорію М. Вачевський [182, с. 160].

Л. Пижова, О. Савченко, К. Чуксіна підходять до розуміння управління інтелектуальною власністю через системний підхід, розуміючи її, як сукупність норм та елементів управління інтелектуальним капіталом, котрий є сукупністю стратегічно узгоджених, а також взаємопов'язаних засобів та методів, спрямованих на підвищення результативності застосування і коменрційної цінності інтелектуального капіталу зокрема та підприємства в цілому [183, с. 135]. Л. Шикова сприймає управління для підприємства також через призму «системи стратегічних дій, пов'язаних з об'єктами інтелектуальної власності та цілеспрямованої на ефективний інноваційний розвиток» [184, с. 100].

На думку автора, категорію «управління інтелектуальною власністю» доцільно розглядати в широкому розумінні – до всієї сфери, а не обмежуючись управлінням на підприємстві, зокрема, щодо забезпечення стимулювання з боку держави інтелектуальної (інноваційної) діяльності. Це дає можливість сприймати результати інтелектуальної, творчої діяльності через їх економічний зміст та реалізовувати довгострокові цілі, визначені у прийнятих стратегічних документах та тих, які знаходяться на стадії розробки, що мають пряме відношення до інноваційного та економічного розвитку України.

Стратегічне бачення принципів управління інтелектуальною власністю, які реалізовуються на рівні окремих суб'єктів господарювання, набувають можливостей застосовуватися по відношенню до всієї сфери на національному рівні. Зокрема, це стосується не лише усвідомлення ролі інтелектуальної власності чи пошуку балансу інтересів суспільства та суб'єктів інтелектуальної власності, але й комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності та

стратегічного планування, із визначенням конкурентних її переваг та вимірюванням ефективності управління інтелектуальною власністю. Натомість безпосередньо на рівні суб'єкта господарювання реалізовуватимуться принципи щодо створення або придбання прав на потрібні об'єкти інтелектуальної власності, виявлення власних об'єктів інтелектуальної власності, проведення оцінки їх економічної ефективності розміру оподаткування, забезпечення захисту прав на ці об'єкти [176, с. 436-437; 64, с. 74-75].

Автор звертає увагу на те, що на сьогоднішній день на рівні розбудови політики державного управління в країні відсутній ефективний комплексний підхід до процесів інформаційного забезпечення розгляду заявок на отримання охоронних документів, експертизи, економічної оцінки вартості об'єктів інтелектуальної власності та їх використання. Саме тому переважна більшість стратегічних цілей та завдань спрямована на вирішення окремих аспектів сфери інтелектуальної власності, які не спроможні комплексно забезпечувати належний рівень винахідництва.

В. Семенова зазначає, що фактично, управління в сфері інтелектуальної власності відокремлюється лише етапом видачі відповідного охоронного документа. При цьому відсутній механізм, який був би спрямований на розв'язання проблем, котрі пов'язані з процесом оцінювання прав на застосування та залученням їх до системи економічних відносин, тобто з отриманням комерційного значення, головного, через що відбувається створення об'єктів інтелектуальної власності. Усвідомлення таких проблемних питань визначено однією з основних передумов розробки стратегічних підходів до вдосконалення сфери інтелектуальної власності у державі [181, с. 23].

Найчастіше стратегія управління інтелектуальною власністю розглядається з точки зору діяльності підприємства. Однак сфера інтелектуальної власності має розглядатися в широкому розумінні, що дасть можливість для узагальнення спільних проблем не лише на рівні підприємств, але й для галузей економіки та державного управління.

Для цього достатньо переосмислити підходи науковців з цього питання. В якості прикладу можна навести позиції Л. Цибульської, яка вказує, що необхідно формувати сприятливу інвестиційну атмосферу для розвитку та впровадження в економічну діяльність інтелектуальної власності, підтримувати високий науково-технічний потенціал, спроможний креативно відтворювати нові об'єкти інтелектуальної власності. Також слід проводити маркетингові дослідження для визначення перспективних галузей для розробки інтелектуальної власності, залучати фінансові ресурси для створення об'єктів інтелектуальної власності, а також підтримувати процеси поширення технологій [185, с. 250-252].

Проаналізувавши зазначені проблеми управління інтелектуальною власністю, встановлено, що значна їх частина носить узагальнюючий характер для всієї сфери інтелектуальної власності. Тим більше, що дієві механізми державного управління інтелектуальною власністю однозначно сприяють використанню та подальшому розвитку економіки та інтелектуального капіталу.

Слід зазначити, що триваюча війна, погіршення фінансового становища суб'єктів господарської діяльності, руйнування усталених економічних зв'язків у межах країни та з іноземними партнерами становлять серйозні виклики для всіх галузей економіки.

За результатами дослідження Advanter Group в умовах війни в Україні повністю припинили свою діяльність 54% підприємств, 25% – призупинили діяльність, 21% – провели релокацію (2% – повністю, 12% – частково, 7% – у процесі), 31% підприємств не встигли її провести [186].

У сучасних кризових умовах розробка діючих інновацій потребує державної підтримки. За результатами дослідження проведеного STARTUP VOICE, в умовах воєнного стану в Україні залишився 71% стартапів, 37,4% – потребують релокації, 41,1% – не мають заощаджень, щоб продовжувати працювати, 99% –потребують фінансової підтримки [187].

Суб'єктам господарювання, які відповідають ознакам суб'єктів інноваційної діяльності, доцільно запропонувати

відповідні стимули та пільги економічного характеру, якими можуть бути цільове державне фінансування науково-технічних розробок, особливий режим оподаткування та пільгові кредити. Інноваційна діяльність за своєю природою є ризиковою, тому для збільшення мотивації суб'єктів господарювання потрібні додаткові стимули з боку держави.

Крім того, потрібно переглянути правила оподаткування доходу, який отримує правовласник у вигляді роялті. Для стимулювання розвитку ринку інтелектуальної власності, передання технологій у національному податковому законодавстві не передбачено жодних податкових пільг. Відповідно до Податкового кодексу України роялті підлягає оподаткуванню податком на прибуток за ставкою 18%. Такі ж доходи із джерелом їх походження з України, отримані нерезидентом, оподатковуються за ставкою у розмірі 15% [96].

Отже, правовласник-нерезидент перебуває у нерівному, більш вигідному фінансовому становищі, ніж правовласник-резидент, який передає права на використання об'єктів інтелектуальної власності. Така політика не спрямована на підтримку винахідництва, інноваційної діяльності та розвитку внутрішнього ринку інтелектуальної власності. Фактично, власник-резидент об'єкта інтелектуальної власності не має податкових стимулів, які б мотивували розширювати можливості для ведення бізнесу, що пов'язані з використанням інтелектуальної власності.

Логічно зазначити, що для заохочення інноваційної активності, створення нових високотехнологічних підприємств, відновлення національного виробництва у податковому законодавстві слід передбачити зменшення ставок оподаткування доходу, який буде отримувати такий суб'єкт-резидент прав на об'єкти інтелектуальної власності у вигляді роялті, щонайменше до розміру ставок таких податків для нерезидентів.

Крім того, війна в Україні спричинила сплеск розробок та технічних рішень, які спрямовані на вдосконалення існуючих зразків засобів захисту цивільного населення, озброєння та військової техніки тощо. Однак можливо констатувати, що

такі розробники не намагаються отримати правову охорону на об'єкти інтелетуальної власності шляхом подання відповідних заявок. Така ситуація складається з наступних причин:

1) більшість заявників не володіють достатніми знаннями у сфері інтелектуальної власності для належного оформлення документів;

2) витрати, пов'язані із процедурою подання заявки та супроводом такої процедури патентним повіреним, перевищують поточні фінансові можливості заявника;

3) відсутність фізичних чи технічних можливостей для здійснення пщедур з набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності, оскільки значна частина інноваторів та винахідників є військовослужбовцями або перебувають на тимчасово окупованих територіях.

Підготовка заявки та проведення процедур оформлення прав на об'єкти інтелектуальної власності розгляду, з метою отримання патенту чи свідоцтва, потребують відповідної кваліфікації в цій сфері та необхідних компетенцій. Більшість заявників вимушені звертатись до послуг патентних повірених для надання допомоги, але недостатньо забезпечені фінансово винахідники не мають такої можливості, що в свою чергу не сприяє забезпеченню належного рівня правової охорони інтелектуальної власності в Україні.

Автор звертає увагу, що найбільш прийнятним рішенням для винахідників та заявників в таких кризових умовах є впровадження програмам по типу Pro Bono. Зокрема, в Україні Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій має відповідні завдання та цілі та забезпечує становлення інноваційної діяльності та формування інноваційної політики держави. Враховуючи це цілком логічним вбачається пропозиція створення в Українському національному офісі інтелектуальної власності та інновацій відповідних структурних підрозділів, які б займалися вирішенням питань реалізації програм підтримки інтелектуальної (інноваційної) діяльності, а також залучення патентних повірених до допомоги заявникам, на погоджених умовах.

У світі спостерігається тенденція до впровадження патентних програм на умовах Pro Bono, які знаходять підтримки як з боку державної влади відповідних країн так і серед винахідників і заявників.

Так, зокрема, у США 29 грудня 2022 року було підписано Закон про консолідовані асигнування, яким, серед іншого, встановлені вимоги до Патентного відомства США завершити дослідження патентних програм Pro Bono. Метою цього дослідження є оцінка та наліз:

1) достатності патентних програм Pro Bono забезпечувати належний рівень обслуговування учасників;

2) достаності фінансуються програми;

3) стримуючих факторів для участі інноваторів та винахідників у програмах [188].

Проведення такого дослідження вказує на важливість інтелектуальної (інноваційної) діяльності для США. У Патентному відомстві США вважають, що підтримка та створення можливостей для інноваторів та винахідників позитивно впивають на економіку країни, оскільки завдяки такій діяльності ВВП приблизно зростає на один тріліон доларів США, створюються робочі місця та вирішуються світові проблеми.

З метою створення відповідних Конгрес США доручив Патентному відомству США підтримати загальнонаціональну мережу незалежно керованих програм Pro Bono, які називаються Patent Pro Bono. Ця програма спрямована на надання безкоштовної юридичної допомоги для підготовки, подання та судового переслідування заявок інноваторів і винахідників з обмеженими фінансовими ресурсами. Отримати таку допомогу можливо через доступну по всій країні 21 регіональну незалежну некомерційну програму [188].

У Канаді інноватори та винахідники, що розглядають можливість комерціалізації об’єктів ітнлектуальної власності, можуть скористатися консультаціями та незалежними оцінками, які реалізуються в рамках програм, які підтримує Канада.

Такі послуги в Канаді надаються Канадським центром промислових інновацій у рамках програми допомоги

винахідникам. За 20 років роботи Канадським центром промислових інновацій була надана допомога інноваторам та винахідникам щодо більше чим одинадцять тисяч винаходів. Програма допомоги винахідникам сприяє й малим підприємствам з обмеженими фінансовими ресурсами перетворювати свої інновації на комерційні активи. Ця програма поєднує обраних бенефіціарів з добровільними патентними повіреними, з метою безкоштовної допомоги у вирішенні їх патентних питань. Для реалізації вказаної програми створено глобальну мережу добровольців, що надають послуги на безоплатній основі у своїй країні та в обраних юрисдикціях щодо питань пов'язаних зі складанням патентів та судового переслідування [189].

Це перша глобальна програма, що має на меті підбір патентних повірених для винахідників і малих підприємств з обмеженими фінансовими можливостями в країнах, що розвиваються. Ці фахівці надають безоплатну правову допомогу з отримання винахідниками патентної охорони.

В Європі 10 грудня 2020 року, на віртуальній зустрічі Міжнародної федерації повірених у справах інтелектуальної власності та Офісу інтелектуальної власності Європейського Союзу була представлена Європейська програма Pro Bono. Ця програма є частиною програми «Ідеї для бізнесу», фінансування якої здійснюється за рахунок грантів Європейського Союзу у розмірі двадцять мільйонів євро. Вона була створена, з метою допомогти європейським малим та середнім підприємствам Європейського Союзу отримати доступ до своїх прав на об'єкти інтелектальної власності. В рамках цієї програми малі та середні підприємства можуть подати заявку на ваучери зі знижкою 50% на збори за реєстрацію товарного знака та промислового зразка, 75% на послуги попередньої експертизи об'єктів інтелектуальної власності, яка доступна в різних національних та регіональних патентних відомствам. Крім того вони мають право отримати безкоштовну персоналізовану підтримку інтелектуальної власності [190].

Щоб подати заявку на отримання такої допомоги малі та средні підприємства повинні відповідати наступним вимогам:

1) бути розташовані в Європейському Союзі;

2) мати штат не більше чим 250 співробітників

3) мати річний фінасовий оборот не більше п’ятидесяти мільйонів євро. можуть подати заявку на цю роботу pro bono.

Щоб отримати допомогу таке підприємство, яке відповідає вказаним критеріям, подає запит через онлайн-форму заявки на безоплатній основі. Згодом, опрацювавши відповідну інформацію, Офіс інтелектуальної власності Європейського Союзу надсилає електронною поштою список постачальників послуг на умовах Pro Bono [190].

Автор звертає увагу, що ця програма в Європейському Союзі не обмежується конкретною галуззю інтелектуальною власністю, а охоплює практично всі аспекти та послуги у сфері інтелектуальної власності, зокрема, допомогу в поданні заявок на патенти, промислові зразки, торговельні марки, комерційну таємницю, доменні імена, авторське право, географічні зазначення походження товарів, сорти рослин, а також в питаннях ліцензування, правозастосування, передачі прав на об’єкти інтелектуальної власності, франчайзингу та будь-які інші питання та спори у цій сфері.

Зарубіжний досвід надання безоплатної допомоги інноваторам та винахідникам у сфері інтелектуальної власності, зокрема, патентних програм Pro Bono є дуже важливим та має бути впроваджений в Україні. Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України, запровадження воєнного стану та необхідність розроблення стратегії повоєнного відновлення України, як ніколи вказують на необхідність терміново вирішувати це питання.

Чинне законодавство України потребує внесення змін і доповнень стимулюючими нормами, які забезпечать створення загальнонаціональної мережі незалежно керованих програм Pro Bono у сфері інтелектуальної власності, які будуть координуватися Українським національним офісом інтелектуальної власності та інновацій.

Крім того, програми Pro Bono у сфері інтелектуальної власності можуть забезпечувати належний доступ до судової системи та системи правової охорони інтелектуальної

власності для тих інноваторів, винахідників, які не можуть собі цього дозволити через скрутне фінансове становище. Такі клієнти програм Pro Bono суттєво залежать від консультацій та юридичної підтримки.

В економічній політиці держави важливо орієнтуватися на створення необхідних умов для ефективного використання та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності враховуючі приватні інтереси інноваторів, виробників конкурентоздатних товарів і послуг та інвесторів.

Слушним у цьому випадку може бути взаємодія бізнесу та держави за принципом концесійних угод, державно-приватного партнерства, що передбачатиме залучення приватних ресурсів з метою реалізації цільових проєктів відновлення країни.

Також є важливим аналіз потреб держави у найбільш затребуваних на сьогодні розробках і нововведеннях з подальшим стимулюванням процесів їх створення. Фахівці прогнозують, що затребуваними у відновленні економіки будуть інноваційні стартапи у сфері кібербезпеки, оборони, будівництва і відновлення інфраструктури, медицини, аграрного сектору та зелених технологій.

Вищенаведене дає змогу констатувати, що роль інтелектуальної власності в умовах війни та відновлювальних процесах стане вирішальною для розвитку економіки та активності інноваторів. Посилюються і набувають нового значення удосконалення економічного та соціального механізмів державного управління інтелектуальною власністю. З огляду на це, державне управління повинно бути зорієнтоване на вдосконалення механізмів захисту інтересів інноваторів, державну підтримку суб'єктів інтелектуальної (інноваційної) діяльності, розвиток державно-приватного партнерства з метою ефективного використання інтелектуального потенціалу для відновлення України, що в свою чергу можливо досягти за рахунок реалізації вказаних заходів:

1) підтримка інноваційного середовища та інноваційної діяльності;

2) проведення політики зацікавлення національного заявника у патентуванні технологій, обладнання тощо;

3) максимальне скорочення строків розгляду заявок на отримання правової охорони об'єктів інтелектуальної власності та підвищення якості експертизи;

4) розробка інструментів підтримки інноваторів та бізнесу;

5) створення та впровадження Патентної програми Pro Bono,

6) впровадження податкових стимулів для суб'єктів інноваційної діяльності;

7) сприяння інноваційній діяльності у сфері національної безпеки та оборони в частині правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, зокрема, на умовах;

8) розвиток державно-приватного партнерства у сфері інтелектуальної власності;

9) розбудова ефективної системи захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Вказані заходи повинні знайти своє відображення в Плані відновлення України, зокрема за напрямами «Розвиток й відновлення економіки» та «Повернення вимушено переміщених осіб та їх інтеграції в суспільно-економічне життя держави», що в свою чергу буде ефективними методами удосконалення політичного, економічного та соціального механізмів державного управління інтелектуальною власністю.

3.2. Сучасні напрями реформування системи державного управління у сфері інтелектуальної власності

Аналіз нормативно-правового забезпечення державного управління інтелектуальною власністю свідчить, що воно є найбільш розвиненим порівняно з іншими забезпечуючими компонентами державного управління у цій сфері. Загалом, законодавство та нормативно-правові акти відповідають встановленим міжнародним стандартам. Слід зазначити, що за останні п'ять років Україна значною мірою гармонізувала свою нормативно-правову базу, але деякі несистематизовані або застарілі положення все ще залишаються.

Нормативно-правове забезпечення прав інтелектуальної власності та надання прав, зокрема, шляхом видання охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності формує основу системи правової охорони інтелектуальної власності.

Удосконалення системи правової охорони інтелектуальної власності є неможливим без визначення правових підходів до нормативно-правового регулювання означеної суспільної сфери.

На сьогодні перед практиками і теоретиками постає питання систематизації врегулювання правовідносин інтелектуальної власності, що в свою чергу повинно призвести до покрашення стану правової охорони інтелектуальної власності та забезпечити належний рівень нормативно-правового регулювання у цій сфері.

На цей момент не існує єдиної точки зору щодо оптимального підходу до нормативно-правового регулювання правовідносин сфери інтелектуальної власності.

Обрання Україною європейського вектора розвитку обумовило необхідність реформування правової сфери в цілому та окремих галузей права, зокрема й права інтелектуальної власності.

Сучасний розвиток людства характеризується тим, що провідна роль належить інтелектуальному продукту. Активний розвиток цифрових технологій, креативних індустрій свідчить про домінуючу роль інтелектуальної складової в усіх сферах суспільного життя. Україна також поступово рухається у вказаному напрямку – формування інтелектуального суспільства (інтелектуальної економіки, більш технологічної освіти, розвитку нових технологій тощо), що можливо реалізувати шляхом забезпечення належного рівня правової охорони інтелектуальної власності.

Усе вищевикладене свідчить про необхідність модернізації правового регулювання інтелектуальної власності в Україні з метою підвищення ефективності означеної галузі, приведення її у відповідність до загальновизнаних демократичних стандартів.

З метою більш повного висвітлення вказаного питання автор звертається до хронологічного огляду формування нормативно-правового забезпечення у сфері правової охорони інтелектуальної власності.

Прийняття Конституції України 28 червня 1996 року розпочало новий період у розвитку вже національної системи правової охорони інтелектуальної власності та власне права інтелектуальної власності. Вперше в новій історії України закріплювалося конституційне положення про право особи (громадянина) на результати інтелектуальної діяльності. Імплементація міжнародних договорів у національне законодавство стало своєрідним правовим трампліном для входження України в міжнародний правовий простір, зокрема й у сфері інтелектуальної власності [23].

У грудні 1993 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про авторське право і суміжні права» [103], а згодом і Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [102]. Означеними законами регламентувалися питання, пов'язані зі створенням, реєстрацією, охороною та захистом торговельних марок в Україні. До 2000 року було прийнято й інші нормативно-правові акти щодо правової охорони інтелектуальної власності, зокрема Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [100], Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» [101], Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» [99] тощо.

Україна, як держава-засновник Організації Об'єднаних Націй, стала членом Всесвітньої організації інтелектуальної власності у 1970 році. Уже в 1992 році Кабінет Міністрів України підтвердив продовження дії для нашої держави низки основних міжнародних угод у сфері інтелектуальної власності. З того часу співробітництво з Всесвітньою організацією інтелектуальної власності розвивається. У цей період також відбулось приєднання України до низки міжнародн-правових актів у сфері інтелектуальної власності, які стали частиною національного законодавства, зокрема, до Бернської конвенції у 1995 році [22; 191].

Цей період став відправною точкою формування нормативно-правового регулювання сфери інтелектуальної власності. У цей період регулювання здійснювалося на рівні окремих законів, що стосувалися правового статусу певних об'єктів інтелектуальної власності. По суті, такий законодавчий підхід став базою для створення умов розвитку національного права інтелектуальної власності.

Початком іншого етапу в регулюванні права інтелектуальної власності стало прийняття Цивільного кодексу України, який набув чинності 1 січня 2004 року. В той момент в національному цивільному кодифікованому правовому акті було запроваджено окремий розділ щодо права інтелектуальної власності [19]. Важливо зазначити, що вперше на законодавчому рівні у Цивільному кодексі України отримало своє закріплення визначення права інтелектуальної власності. Цивільний кодекс України також розмежував право власності та право інтелектуальної власності. Такий підхід підтвердив правову природу права інтелектуальної власності як результату творчої діяльності [192, с. 19-20]. У Цивільному кодексі України своє правове регулювання отримали різні види права інтелектуальної власності, зокрема, авторське і суміжне право, право промислової власності тощо [19].

Регулювання права інтелектуальної власності було закріплено й у Господарському кодексі України, який набув чинності 1 січня 2004 року [94].

З прийняттям Цивільного кодексу України відбулась еволюція правового регулювання інтелектуальної власності – від однорівневої (спеціальне законодавство) до дворівневої (Цивільний кодекс України та спеціальні закони).

У червні 2020 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності», який забезпечив правову базу інституційної реформи державної системи правової охорони інтелектуальної власності. Одночасно зі створенням Національного органу інтелектуальної власності, державної організації, що входить до державної системи правової охорони інтелектуальної

власності, відбулось суттєве оновлення спеціальних законів у цій сфері [140].

У серпні 2020 року набрали чинності нормативно-правові акти, які модернізували правову охорону об'єктів інтелектуальної власності, зокрема, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентним тролінгом» [140] та Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства» [194].

Вказане свідчить, що весь час незалежності України питанням правової охорони інтелектуальної власності приділялося достатньо уваги, однак, останнім часом, у зв'язку з оновленням спеціальних законів, актуалізувалося питання рекодифікації Цивільного кодексу України, у тому числі й книги четвертої «Право інтелектуальної власності».

Думки науковців стосовно доцільності кардинального перегляду книги четвертої Цивільного кодексу України різняться. З одного боку, Цивільний кодекс України містить базові норми, які в цілому не викликають у фахівців істотних нарікань, а з іншого боку окремі положення потребують оновлення та удосконалення.

Разом з тим спеціальне законодавство України про інтелектуальну власність потребує подальшого системного вдосконалення, уніфікації, урахування розвитку правозастосування європейського законодавства у цій сфері. Чинна структура нормативно-правових актів у цій сфері вирізняється складністю, дублюванням норм та юридикотехнічними вадами. Зважаючи на кількість завдань, вирішення яких є доцільним при вдосконаленні законодавства, очевидно, що внесення окремих крапкових змін є неефективним.

Розглядаючи питання кодифікації сфери інтелектуальної власності, автор звертає увагу, що однорівнева система є традиційною для європейських країн світу. Це важливий фактор, виходячи з необхідності адаптації національного законодавства України у сфері інтелектуальної власності до

європейських стандартів, відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, яка була ратифікована у вересні 2014 року [194]. В Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами було врегульовано питання, пов'язані з правом інтелектуальної власності [195, с. 40].

Наразі триває дискусія відносно кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності [196, с. 88].

З приводу зазначеного варто проаналізувати існуючі моделі правового регулювання інтелектуальної власності. На підставі світового досвіду В. Крижна зазначила, нормативне регулювання зазначеної сфери відбувається наступними способами:

1) шляхом прийняття окремих норм, які стосуються конкретних об'єктів;

2) здійснюється дворівневе регулювання: основні положення встановлюються у Цивільному кодексі, а також існує спеціальне законодавство щодо окремих об›єктів;

3) проводиться кодифікація положень, які стосуються всіх об›єктів, котрі зазначені у Цивільному кодексі;

4) має місце кодифікація у Кодексі інтелектуальної власності положень, що регулюють відносини щодо всіх об'єктів [197, с. 111].

Таким чином, обрання оптимального варіанта правого регулювання залежить від багатьох факторів. Кодифікація розглядається як систематизація законодавства, що здійснюється шляхом об'єднання і перероблення нормативів зі зміною їх внутрішнього змісту у єдиний внутрішньо узгоджений нормативно-правовий акт, наприклад, кодекс. Такий підхід дає змогу усунути наявні між нормативними актами розбіжності, встановити єдине розуміння відповідних правових дефініцій, визначити єдині принципи правового регулювання.

В аспекті вищезазначеного доцільно звернутися до досвіду європейських країн.

Так, у деяких державах-членах Європейського Союзу право інтелектуальної власності має своє нормативне закріплення в законах і підзаконних актах. У Конституції Італії передбачається видання законів й декретів, які становлять більше половини національного законодавства про інтелектуальну власність цих країн. У Португалії та Іспанії спостерігаються такі ж тенденції в законодавстві [198; 199].

Останні зарубіжні, зокрема європейські, законодавчі тенденції переконливо свідчать про ефективність кодифікації законодавства про інтелектуальну власності.

Так у Бельгії, Болгарії, Польщі, Німеччині право інтелектуальної власності регулюється в основному лише двома базовими нормативно-правовими актами у сфері права інтелектуальної власності, а саме законами «Про авторське право й суміжні права» та «Про промислову власність».

Законодавство в галузі інтелектуальної власності повністю кодифіковано у Австрії та Франції.

Слід зазначити, що саме у Франції є один з найбільш авторитетних і юридично довершених патентних законів у Європі, яким є Кодекс інтелектуальної власності Франції. Цей кодекс складається із законодавчої частини, регламентуючої частини та частини про застосування норм на заморських територіях. Нормативною основою, окрім Кодексу інтелектуальної власності, є Регламентація права на інтелектуальну власність Франції, яка детально визначає процедури отримання патентів щодо всіх об'єктів інтелектуальної власності й підстави та порядок отримання примусових ліцензій [195, с. 136].

Варто зазначити, що сфера інтелектуальної власності в європейських країнах, у тому числі й вищезазначених, регулюється також міжнародними документами.

Як відомо, право інтелектуальної власності в Європейському Союзі є однією з провідних галузей. Це пов'язано з тим, що інтелектуальна діяльність є основою розвитку сучасного суспільства. Отже, існує необхідність у виробленні нових правових підходів до правової регламентації інтелектуальної діяльності, розроблення та впровадження нових технологій,

яким і раніше в Європейському Союзі приділялася значна увага.

З цього приводу А. Шабалін вказує, необхідність захисту та правової охорони продуктів інтелектуальної діяльності у галузі ІТ-технологій була визначена керівними органами Європейського Союзу в 1998 році. Тоді було опубліковано Зелену книгу «Авторське право та виклик технологій – питання авторського права, що вимагають невідкладних дій». Зазначена книга, що була розроблена Єврокомісією, послужила основою для прийняття майбутніх спеціальних європейських директив, котрі спрямовані на уніфікацію законодавства в межах європейських країн. Зелена книга стала логічним продовженням відповідного документа 1991 року, в якому вже вказувалася на необхідність захисту та охорони нових продуктів технологічного та науково-практичного характеру, таких як комп›ютерні програми і інше [195, с. 144].

Значний розвиток цифрових технологій у Європейському Союзі призвів до необхідності удосконалення правової процедури охорони прав авторів на єдиному європейському цифровому ринку.

Європейськими органами була розроблена Директива про авторське право на єдиному цифровому ринку Європейського Союзу. У межах вказаного документа запроваджуються технологічні фільтри з метою запобігання порушенню прав авторів на об’єкти інтелектуальної власності у мережі інтернет [200].

Отже, у світовій правовій доктрині існують різні моделі правового регулювання інтелектуальної власності. Правова модель кожної країни була вироблена з врахуванням історичного досвіду та міжнародної практики у цій сфері.

Україна в свою чергу також має позитивний досвід кодифікації законодавства. Так, наприклад, виборче право в Україні регулюється Виборчим кодексом України. Виборчий кодекс України регулює всі виборчі процеси, встановлює процедуру вирішення спорів, основні спеціальні способи юридичного захисту, права та обов’язки учасників виборів [201]. Це ж стосується й Земельного кодексу України [202].

Автор звертає увагу, що разом із Земельним кодексом України діють і спеціальні закони, які регулюють окремі спеціальні правовідносини в цій сфері. Таким же чином відбувається регулювання й сімейних правовідносин.

Кодифікація дає змогу формувати єдину правову політику щодо сфери регулювання. Це стосується й інтелектуальної власності.

Однак існує низка питань щодо механізмів кодифікації права інтелектуальної власності. А. Кодинець з цього приводу вказує, що на основі аналізу юридичної природи права на об'єкти інтелектуальної власності можна виділити дві основні доктринальні позиції щодо сутнісних характеристик права на результати, що отримані на основі інтелектуальної діяльності: по-перше, аналогічні, по-друге, специфічні. Аналогічна група включає доктрини, котрі тлумачать це право аналогічно з існуючими інститутами цивільного права і аргументують розширення вже існуючих правових механізмів. Такі доктрини включають рентну, деліктну, персональну та пріоритетну теорії. До специфічної групи відносяться теорії, які розглядають права на результати, що отримані на основі інтелектуальної діяльності, як категорію, котра є незалежною та автономною від інших інститутів цивільних прав. Серед таких теорій можна виокремити нематеріальну теорію, теорію інтелектуальних прав та теорію виключних прав [203, с. 250-262].

Науковець Р. Шишка наводить власну теорію природи права на результати інтелектуальної діяльності та вказує, «класифікація відповідних концепцій відбувається на підставі ознак публічноправового та приватноправового підходу до вказаного права» [162, с. 175-176].

Розглядаючи природу права інтелектуальної власності, І. Верба вказує, що право інтелектуальної власності відрізняється своєю подвійною природою, яка включає економічний та духовний аспекти. Це право представляє собою особисте немайнове право автора / авторів на результати інтелектуальної діяльності, а також майнове право на сам продукт, що означає право власності на його матеріальну реалізацію [204, с. 7].

Вищевикладені наукові позиції та нормативно-правові положення свідчать про комплексність правового регулювання інтелектуальної сфери.

Деякі науковці вказують, що право інтелектуальної власності має комплексний характер та включає в себе положення конституційного, цивільного, адміністративного, фінансового, трудового, процесуального та кримінального права [195, с. 98].

Наразі існує необхідність у модернізації законодавства у сфері права інтелектуальної власності у зв'язку з останніми політико-правовими змінами в Україні.

В Україні започаткована Концепція оновлення Цивільного кодексу України, яка також реалізується в контексті необхідності адаптації української цивільної доктрини до європейських стандартів.

Іншим фактором, який свідчить про необхідність модернізації правової системи у сфері інтелектуальної власності, є потреба у виробленні нових правил правового регулювання відносин в означеній сфері, оскільки відбувається розвиток інтелектуальної економіки.

В нашій державі сформувалась ситуація відносно якої О. Орлюк вказує, що в Україні існує невідповідність у нормативно-правовому полі між специфічним законодавством, що регулює відносини в сфері інтелектуальної власності з одного боку, та загальним – з іншого. Зокрема у використанні термінології (наприклад, торговельна марка або знак для товарів та послуг, комерційне або фірмове найменування, географічне найменування або походження товару. Така невідповідність має негативний вплив на формування практики застосування правових норм в даній сфері, зокрема на судову практику. Це актуалізує питання про важливість усунення подібних правових розбіжностей [205, с. 30-31].

Аналізуючи положення правової доктрини автор виявляє два протилежних підходи до розуміння кодифікації.

До прихильників першого підходу можливо віднести О. Зайчука та Н. Оніщенка, які зазначають, що кодифікація законодавства представляє собою специфічний метод

систематизації законодавчої бази, спрямований на систематичне впорядкування всього законодавчого матеріалу. Цей процес включає в себе перегляд для усунення прогалин, вилучення повторів, вирішення протиріч, а також зміни характеру та напрямку матеріалу [206, с. 8-13].

До прихильників другого підходу можливо віднести О. Ющика, який вказує, що у протилежність поточній законодавчій діяльності, яка виробляє нові правові норми для вирішення різних проблемних питань у певній сфері, кодифікація передбачає систематизацію значної частини законодавства, що вже існує. Зазвичай цей процес супроводжується перетвореннями, доповненнями та, у разі потреби, значними змінами правових норм [207, с. 90].

С. Бобровник та М. Оніщенко підкреслюють, що під час кодифікації в проєкт акту включаються чинні правові норми, котрі продовжують своє функціонування, а також нові правові норми, котрі вносять суттєві зміни у регулювання конкретної сфери суспільних відносин [208, с. 16].

Кодифікація дає змогу не лише узгодити норми, а й сформувати єдину правову доктрину щодо відповідного регулювання. Означене дає можливість усунути існуючі відмінності між нормативно-правовими актами, встановити єдине розуміння відповідних правових дефініцій, визначити єдині принципи правового регулювання. Наявність єдиного нормативно-правового акта сприяє й раціональності побудови загальної правової системи держави. Крім того, кодифікація дає змогу виключити з правової бази значну кількість нормативно-правових актів, що підвищить якість нормативно-правового забезпечення.

Необхідність проведення кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності актуалізувало б вирішення й іншого питання, а саме рекодифікації Цивільного кодексу України.

Автор звертає увагу, що існують й негативні моменти щодо кодифікації законодавства, зокрема й у інтелектуальній сфері. Право інтелектуальної власності є комплексним правом, яке регулюється й публічним правом, а не тільки

нормативно-правовими актами приватного права. Отже, в такий нормативно-правий акт варто включати норми права й інших галузей. З метою розвитку кодифікованого нормативно-правового акта потрібно було розробити значну кількість підзаконних нормативно-правових актів. Крім того, необхідно змінити й процесуальне законодавство, яке регулює питання захисту оспорюваного чи порушеного права. Усе це свідчить про утруднення здійснення правового регулювання права інтелектуальної власності та його кодифікації.

У правовому середовищі досі триває дискусія щодо прийняття спеціального кодифікованого акта у сфері інтелектуальної власності – Кодексу інтелектуальної власності.

У цілому автор підтримує позицію щодо необхідності прийняття зазначеного документа. Зважаючи на значний нормативн-правовий матеріал, пов'язаний зі сферою інтелектуальної власності, логічною пропозицією щодо оптимального шляху впорядкування законодавства у сфері інтелектуальної власності виглядає кодифікація норм та розроблення Кодексу України про інтелектуальну власність.

Згідно з позицією науковців О. Уварової та О. Сидоренко, одним з маркерів многовимірності права є поєднання процесуальних та матеріальних норм. Згідно до теорії права визначено, що процесуальні норми є похідними, вторинними правилами поведінки, які виникають з матеріальних норм з метою забезпечення їх реалізації. В сучасних умовах суспільного розвитку дедалі більше прихильників отримує ідея, що справедливість, яка є основним принципом права, має як матеріальний, так і процедурний аспекти. Зростає важливість не лише норм права як стандартів поведінки, але й процедур, які забезпечують виконання вказівок правових норм і повинні відповідати їх суттєвим характеристикам. Реалізація матеріальних норм права та встановлення правопорядку стає можливою лише через відповідну процедуру, яка не лише формально визначена, але й спрямована на здійснення принципів свободи, рівності і гуманізму. Більше того, навіть встановлення самих матеріальних норм права має бути організоване у відповідності до належної процедурі [209, с. 21-23].

Послідовники цього підходу вказують на те, що всі матеріальні галузі права (кримінальне, цивільне, адміністративне, податкове, митне, земельне) мають у своєму складі й певні процесуальні норми для забезпечення обслуговування внутрішніх потреб матеріальної галузі.

Так автори колективної монографії за редакцією Ю. Бисаги зазначають, що в будь-якій галузі матеріального права існують процесуальні структури або певні норми, котрі хоча й вбудовані у зміст матеріально-правових структур, все ж відіграють роль процедурного забезпечення цих структур [210, с. 10].

Як зазначає Т. Дашковська, процесуальні норми частіше за все включаються у структуру матеріального права та створюють своєрідну сукупність правових норм. При цьому вони становлять окремий розділ відповідної правової галузі. У подальшому ці норми можуть відокремитися та стати самостійною галуззю, але це не завжди призводить до досягнення вищого ступеня розвитку. Основна мета процесуального права полягає в установленні порядку використання норм матеріального права. Це включає норми, які передбачають правозастосовні, а також інші повноваження владних органів, а також норми, які регулюють процедури реалізації матеріального права без участі владних інституцій [211, с. 92-93].

О. Братель акцентує, що навіть при існуючих функціональних зв'язках між процесуальним і матеріальним правом, останнє виявляє процесозабезпечувальні та процесовизначальні функції. При цьому, окремі основоположні галузі матеріального права, такі як Сімейний та Цивільний кодекси, встановлюють процедуру відповідного алгоритму цивільного процесу у якості комплексного та системного явища. Деякі норми матеріального права, зокрема в сімейному та цивільному законодавстві, безпосередньо впливають на процеси формування і впровадження в дію процесуальних норм, зокрема регулюють процедуру добровільного та законного процесуального представництва. Навіть за наявності власних положень стосовно процесуальної дієздатності та

правоздатності юридичних або фізичних осіб у Цивільному процесуальному кодексі, ключові принципи цих понять містяться в прийнятих нормах матеріального права [212, с. 12].

А. Шабалін звертає увагу, що на сьогодні не існує єдиного погляду щодо оптимального визначення нормативно-правового компоненту у державному управлінні в сфері інтелектуальної власності. Введення кодифікації дозволяє встановлювати єдину правову політику для регулювання цієї сфери, включаючи інтелектуальну власність. З огляду на обсяг та складність правового регулювання в цій галузі, вважається доцільним впровадження окремого кодифікованого акта (такого, як Кодекс інтелектуальної власності) в українське законодавство. Це допоможе вирішити колізії між нормативно-правовими актами, встановити стандартні принципи правового регулювання та установити однорідне тлумачення відповідних правових термінів. Кодифікований акт в галузі інтелектуальної власності має діяти паралельно зі спеціальним законодавством для цієї сфери, томущо подібний підхід буде набагато доцільнішим для специфічних об›єктів інтелектуальної власності, а також відповідає європейській нормотворчій практиці [213, с. 79].

Як зауважує В. Крижна, законодавча кодифікація в досліджуваній сфері є методом його систематизації, котрий включає в себе значуще опрацювання та узгодження групи специфічних правових норм, що пов’язані між собою єдиним предметом регулювання, та об’єднання їх у єдиному нормативно-правовому документі. Цей підхід дає змогу вирішити наявні колізії в регуляторній дільності по відношенню до різних об›єктів інтелектуальної власності [197, с. 113].

На думку Р. Стефанчука, ефективним методом вирішення усіх питань в сфері інтелектуальної власності є введення загального кодифікованого нормативно-правового акту, так званого Кодексу про інтелектуальну власність. Цей кодекс має на меті об’єднати та систематизувати всі норми, що стосуються правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності. Такий підхід, як зазначає Р. Стефанчук, мав би спростив пошук необхідних положень і сприяв би однозначному застосуванню правових норм [196, с. 90].

Деякі науковці скептично ставляться до перспективи створення єдиного кодифікованого акта, вважаючи, що лише стосовно окремих не дуже розвинених інститутів можна обмежитися положеннями кодексу без прийняття спеціальних законів.

Щодо питання вилучення норм про інтелектуальну власності з Цивільного кодексу України М. Потоцький вказує, що сфера інтелектуальної власності охоплює різноманітні публічноправові відносини, такі як юридичне закріплення прав на промислову власність, утримання чинності цих прав, на противагу цьому – визнання їх недійсними, реєстрація передачі прав, примусове ліцензування та інше. Тим не менше, приватноправова сутнісна характеристика творчої та інтелектуальної діяльності, а також її нормативного регулювання залишається незмінною. У цьому контексті важливу роль в приватноправовому регулюванні належить положенням Цивільного кодексу України. Виключення з цього кодексу відповідних норм може негативним чином вплинути на системоутворюючу роль в правовій системі держави та послабити нормативні засади права на інтелектуальну власність у державі. Передавати творчу та інтелектуальну діяльність на управління сфері публічноправових відносин вважається недоцільним як з теоретичних, так і з практичних міркувань [214].

Вказані аргументи не дають можливості прийняти однозначне рішення щодо можливості кодифікації законодавства в галузі інтелектуальної власності, а описані вище проблеми, очевидно, можливо вирішувати виключно в рамках переосмислення законодавчого масиву, у тому числі й сутності реєстраційних та операційних процедур, які мають публічноправову природу.

Автор вважає, що вирішувати проблеми систематизації законодавства, чим є кодифікація, необхідно почати з наукового осмислення та узгодження цілей, принципів та визначення відповідних критеріїв, і в цьому випадку орієнтиром повинна бути сформована чітка структура відносин у сфері інтелектуальної власності, яка буде сформована в результаті оновлення та структурування законодавства.

Як ціль кодифікації може розглядатися спрощення структури законодавчого масиву, що за результатами кодифікації повинен складатися з Кодексу України про інтелектуальну власність і підзаконних нормативно-правових актів (накази центрального органу виконавчої влади), які врегульовували б процедури набуття та припинення прав, а також розпоряджання такими правами й процедури ведення державних реєстрів. Пандектна система кодексу, а саме вміщення до нього загальних і спеціальних норм, вбачається найбільш прийнятною.

Метою кодифікації має стати кодифікація-реформа, яка полягатиме в упорядкуванні термінології, уніфікації та лаконізації визначень і формулювань та в усуненні дублювання норм.

Щодо питання принципів кодифікації, то виходячи з того, що кодифікація є різновидом нормотворочості Л. Добробог пропонує виокремити загальні та спеціальні принципи, на яких вона ґрунтується. Він вказує, що під загальними принципами мається на увазі система вимог, що застосовуються не лише до кодифікаційної інтелектуальної діяльності, але й до правотворчої, а також систематизації законодавства. До таких принципів відносяться: законність, пріоритетність права, об'єктивність, гуманізм, демократія, професіоналізм, науковий підхід, гармонізація українського законодавства з міжнародними стандартами, у тому числі, адаптація до норм Європейського Союзу. До групи спеціальних принципів входять: цільове спрямування, повнота, техніко-юридична досконаліть та системна узгодженість. Важливо розглядати ці групи принципів як вимоги до відповідних органів державної влади, котрі відповідають за кодифікацію діючих норм задля створення законодавчого акта високої якості [215, с. 9-10].

Основними принципами кодифікації також відносять: забезпечення верховенства права, врахування системно-структурних властивостей об'єктивного юридичного права й нормативно-правових актів, техніко-юридичну досконаліть кодифікаційних актів, плановість, системність,

систематичність проведення кодифікації; наукову обґрунтованість кодифікованих актів; наближення діяльності з кодифікації кодифікаційної в Україні до міжнародних стандартів, зо зумовлено особливостями континентальної правової системи.

В. Селіванов вказує, кодифікація в окремій сфері діяльності визначається як правотворчий процес, що ґрунтується на потребах суспільного розвитку та системності правових норм. Цей процес полягає у переробці внутрішньої складової і зовнішніх характерних особливостей групи діючих нормативно-правових актів, процес їх об'єднання та / або узгодженні в одному кодифікованому акті ззадля вдосконалення законодавства [216, с. 6].

На думку О. Підопригори та О. Святоцького до принципів кодифікації в доктрині права слід також відносити принципи конституційності та законності, наступності та оновлення, об'єктивності та системності, планування, демократизму та науковості під час створення кодифікованих нормативно-правових актів [217, с. 338].

Порівняно з іншими викладеними позиціями, остання, в більшій мірі, стосується принципів відповідно до яких має ґрунтуватися кодифікаційний акт.

Враховуючі викладені позиції можливо констатувати, що кодифікація практично є правотворчим процесом, а принципи відповідно до яких здійснюється кодифікація та принципи, яким повинен відповідати кодифікований акт не є тотожними, хоча деякі з них мають одну мету.

На думку автора принципи кодифікації повинні визначатися з врахуванням методології співвідношення права та закону. До системи загальних та спеціальних принципів кодифікації також слід включати й галузеві принципи, що будуть теоретичним підґрунтям та забезпечать врахування всіх необхідних особливостей під час здійснення кодифікації окремих галузей законодавства. Такі принципи, як правило, знаходять своє закріплення в загальній частині кодифікаваного акта. Не менш важливим це твердження є й для здійснення кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Враховуючи структуру законодавства у сфері інтелектуальної власності, принципи, які відображають суть та особливості відповідних суспільних відносин, визначають особливості систематизації цього законодавства, а також стають частиною наукового обґрунтування вибору предмета кодифікації та меж охоплення законодавства, яке підлягатиме вдосконаленню під час здійснення кодифікації.

Також слід віднести до методологічних положень й твердження, що кодифікація повинна ґрунтуватися на системі пов'язаних між собою юридичних принципів, застосування яких має бути комплексним. Це є однією з важливих умов розробки та прийняття ефективного та якісного кодифікаційного акта. Крім того, такий підхід дозволяє виокремити найкращі шляхи досягнення відповідного результату в галузі регулювання суспільних відносин, оскільки цільове та функціональне спрямування юридичних принципів є їх системоутворювальною ознакою.

Екстраполюючи загальні положення теорії права щодо видів принципів кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності, автор пропонує віднести до принципів кодифікації, як вимог, що ставляться до уповноважених державних органів, які здійснюють кодифікацію:

1) законність;
2) гуманізм;
3) плановість;
4) своєчасність;
5) систематичність;
6) гласність;
7) професіоналізм;
8) науковість (доктринальність).

Принципами, які можуть закладатися в основу кодифікації, з врахуванням яких, повинно формуватися кожне нове положення законодавства, мають бути:

1) загальні, що визнають засади функціонування сфери: законність, верховенство права, рівність усіх суб'єктів перед законом, підтримка інтелектуальної (інноваційної) діяльності, свобода творчої діяльності, справедливий баланс приватних та публічних інтересів суб'єктів інтелектуальної власності;

2) спеціальні, що стосуються процедур: високі вимоги до експертного та правового сервісу Національного органу інтелектуальної власності, правова визначеність та прогнозованість, цифровізованість та простота електронних сервісів;

3) особливі: саморегуляція ринку інтелектуальної власності, орієнтованість на створення умов для інтелектуальної (інноваційної) діяльності.

Іншим важливим питанням є питання вироблення критеріїв якості нормативно-правового регулювання галузі інтелектуальної власності. Такі критерії повинні стосуватися:

1) наукової обґрунтованості;

2) формування чіткого термінологічного законодавчого апарату, який розкривав би суть термінів (процесів), що вживаються в сучасній юридичній практиці, зокрема й технічних з огляду на цифровізацію;;

3) логічності узгодження з іншими нормативно-правовими актами щодо відповідної сфери регулювання;

4) формування законодавчих підходів з урахування української та міжнародної судової та правозастосовної практик у сфері інтелектуальної власності;

5) формування нормативної бази з урахуванням розвитку та значення цифрових технологій у сфері інтелектуальної власності;

6) лаконічності та чіткості формулювань нормативних положень.

Вказаний вище підхід, враховуючи мету та принципи кодифікації, дасть можливість визначити єдині принципи правового регулювання, усунути протиріччя між нормативно-правовими актами, встановити єдине розуміння відповідних правових дефініцій та матиме позитивне значення для формування єдиної національної правової політики щодо сфери інтелектуальної власності.

Таким чином, удосконалення механізмів державного управління у сфері правової охорони інтелектуальної власності, зокрема, правового, організаційного та політичного механізмів, можливе реалізувавши відповідні заходи, а саме:

1) формування єдиної національної правової політики у сфері інтелектуальної власності;

2) підвищення якості нормативно-правового регулювання, яке узгоджується з принципом правової визначеності;

3) проведення кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності з врахуванням негативних моментів щодо рекодифікації Цивільного кодексу України;

4) виключення з нормативно-правової бази значної кількості підзаконних нормативно-правових актів, у тому числі й застарілих;

5) запровадження в українське законодавство окремого спеціального кодифікованого акта у сфері інтелектуальної власності (Кодексу України про інтелектуальну власність);

6) забезпечення на нормативно-правовому рівні високих стандартів діяльності Національного органу інтелектуальної власності, що забезпечать простоту, прозорість та цифровізацію процесу отримання охоронних документів, а також відкритість та лояльність до заявника;

7) вироблення нових спеціальних способів та спеціальних процедур запобігання (профілактики) правопорушень з використанням сучасних цифрових технологій.

Реалізація вказаних заходів забезпечить модернізацію нормативно-правового регулювання інтелектуальної власності в Україні, підвищить ефективність цієї галузі та приведе її у відповідність до загальновизнаних демократичних стандартів.

3.3. Концепт інституційної трансформації державного управління у сфері захисту інтелектуальної власності

Під час проведення цього дослідження було виявлено, що державне управління у сфері інтелектуальної власності здебільшого орієнтовано на забезпечення правової охорони та захисту інтелектуальної власності. Такий акцент зумовлений вимогами міжнародних партнерів та зобов'язаннями України взятими на себе у рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами,

з іншої сторони. Однак можливо стверджувати, що питання ефективного захисту інтелектуальної власності лишаються не вирішеними, що в свою чергу знижує рівень інвестиційної привабливості України на міжнародній арені, а також не сприяє стимулюванню інтелектуальної (інноваційної) діяльності в середині країни.

Вказане свідчить про важливість вирішення наявних проблем у сфері захисту інтелектуальної власності в тому числі й за рахунок удосконалення відповідних механізмів державного управління в цій сфері.

Одним із важливих елементів у системі правовідносин є забезпечення можливості ефективного юридичного захисту порушених прав чи охоронюваних законом інтересів. Суд є одним із найважливіших загальновизнаним правовим інститутом у системі правового захисту в державі. Саме суд є державним незалежним органом, діяльність якого спрямована на вирішення суспільних конфліктів, відновлення порушеного права і тим самим підтримання існуючого суспільно-правового балансу.

Можливість захисту свого порушеного права в судовому порядку стосується й сфери інтелектуальної власності.

Більш розгорнуто щодо розуміння ролі правосуддя в суспільстві висловився Г. Чурпита, зауваживши, однією з характеристик сучасної правової держави є закріплення та дійсне забезпечення базових прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина, що передбачає існування ефективного правового механізму для їх захисту та охорони. Судовий захист відіграє важливу роль серед засобів захисту прав, свобод і інтересів особи, забезпечуючи відновлення порушенихперед цим, оспорюваних чи невизнаних прав, свобод і законних інтересів як фізичних, так і юридичних осіб, а також інтересів держави [218, с. 22].

Вищевикладена позиція свідчить про універсальність судового захисту порушених прав у сфері інтелектуальної власності.

Крім того, у Європейському Союзі, членом якого планує стати Україна, важливе місце в системі судового захисту

інтелектуальної власності відведено Суду Європейського Союзу, що додатково вказує на ефективність та прогресивність судового захисту.

Суд Європейського Союзу був заснований у 1952 році відповідно до Угоди про Європейське об'єднання вугілля та сталі. Станом на сьогодні Суд Європейського Союзу функціонує у Люксембурзі. У його складі діють три установи:

1) Суд Європейського Союзу;
2) Суд першої інстанції;
3) Трибунал з питань публічної служби [219].

Рішення Суду Європейського Союзу сприяють наближенню національного законодавства країн-членів Європейського Союзу до стандартів правового захисту інтелектуальної власності у Європейському Союзі.

Автор звертає увагу, що практика Суду Європейського Союзу є важливою для формування єдиної правозастосовної доктрини в Європейському Союзі, формує відповідні правові підходи, єдині для всіх країн-членів.

На цей момент Україна поступово формує нову модель захисту інтелектуальної власності згідно з європейськими підходами, які були закладені в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами.

А. Шабалін наголошує на тому, що подальше дослідження правового досвіду Європейких країн в сфері захисту інтелектуальної власності є ключовим для пристосування українського законодавства до європейської правової моделі. Це можна здійснити шляхом:

1) організації необхідного дослідження органами державної влади європейського досвіду та провідної практики окремих членів Європейського Союзу в реалізації програм розвитку та підтримки, а також в охороні та захисті інтелектуальної діяльності під час розробки нормативно-правових докуметів;

2) впровадження системи аналітичних досліджень діючих рішень Європейського Суду в сфері інтелектуальної власності та вирішення проблем державного управління в сфері інтелек-

туальної власності для запозичення підходів у законодавчій діяльності та правозастосовній практиці;

3) встановлення окремої системи взаємодії з органами управління в Європейському Союзі для консультування під час розроблення нових нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері інтелектуальної власності в Україні з метою їх відповідності норма європейському праву [220, с. 256].

Право на звернення до суду у спорах щодо інтелектуальної власності в чинному законодавстві України, що регламентує відповідні правовідносини, закріплене у ст. 432 Цивільного кодексу України [19], ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [103], ст. 25 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [102] тощо.

Відповідно до положень ст. 12 Господарського процесуального кодексу України справи про захист права інтелектуальної власності вирішуються судом за правилами позовного провадження [221]. Згідно з ст. ст. 147-148 Господарського процесуального кодексу України деякі справи можуть вирішуватися в порядку наказного провадження, наприклад, стягнення невиплаченої авторської винагороди (роялті) на підставі договору [221].

Однак Господарським процесуальним кодексом України не визначено особливості щодо територіальної юрисдикції розгляду та вирішення спорів предметом розгляду яких є порушення у сфері інтелектуальної власності.

Відповідно до ч. 1 ст. 27 Господарського процесуального кодексу України визначено, що позов подається до господарського суду за місцем перебування або місцем проживання відповідача [221].

Процесуальне законодавство не містить положень, пов’язаних з можливістю застосування альтернативної підсудності у справах про захист інтелектуальної власності.

На думку автора, не є доцільним закріплення у Господарському процесуальному кодексі України імперативного положення про підвідомчість вирішення спорів, пов’язаних із захистом прав на об’єкти інтелектуальної власності. Деякі категорії справ можливо було б розглядати за

правилами цивільного судочинства, з можливістю одночасного запровадження правил альтернативної підсудності.

До таких справ, варто віднести ті, що випливають з авторських і суміжних прав, спорів, які пов'язані з правом на раціоналізаторську пропозицію (ідеєю), винахід та спорів щодо використання цих об'єктів інтелектуальної власності.

Пропозиція автора ґрунтується на тому, що можливість подання позову за місцем проживання особи сприятиме захисту її прав, оскільки позивачами в таких справах в більшості випадків будуть фізичні особи.

Іншою категорією справ, які, доцільно розглядати за правилами альтернативної підсудності, є спори про захист права інтелектуальної власності на тимчасово окупованих територіях. У цьому плані доречною є позиція, викладена в ч. 17 ст. 28 Цивільного процесуального кодексу України. Зазначена процесуальна норма закріплює можливість подання позовів щодо здійснення права власності на нерухоме майно та відшкодування збитків, завданих збройною агресією Російської Федерації, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру за місцем проживання чи перебування позивача [222].

На сьогодні питанню захисту інтелектуальної власності на тимчасово окупованих територія приділяється недостатнього уваги, а тому існує потреба у розробці нових підходів до системи захисту таких прав.

Початок роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності повинен був забезпечити вирішення наявних проблем у сфері захисту інтелектуальної власності, в тому числі й питання підсудності у справах про захист інтелектуальної власності.

Крім того, функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності є одним з важливих зобов'язань взятих на себе Україною відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони та Угоди про торговельні

аспекти прав інтелектуальної власності. Відповідно до цих Угод питання захисту прав на об'єкти інтелектуальної, що країни-учасниці зобов'язуються забезпечувати на своїй території дію процедур, що дадуть можливість здійснювати заходи, щодо запобігання порушенням законодавства у сфері інтелектуальної власності [194; 223].

Також з підписанням Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності більшість держав-учасниць цієї Угоди з власної ініціативи, на виконання взятих на себе зобов'язань щодо забезпечення належного рівня захисту інтелектуальної власності, створили суди з розгляду питань щодо захисту інтелектуальної власності, хоча саме такі зобов'язання не передбачені цією Угодою. Так були створені різні форми судів і арбітражів, які мають різні найменування, наприклад, Спеціалізований суд з питань інтелектуальної власності, Патентний суд, Суд з інтелектуальної власності, Суд з інтелектуальної власності та міжнародної торгівлі, Суд з питань інтелектуальних майнових спорів тощо, тобто, в міжнародній спільноті визнається важливість судового захисту, як інструменту захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Створення спеціалізованих судових інстанцій з питань інтелектуальної власності має на меті більш ефективно виявляти та вирішувати проблеми у сфері інтелектуальної власності.

З цього приводу слушно вказує О. Жаров, що держава, котра відповідальна за створення умов для зменшення рівня судових помилок, повинна забезпечити належну кваліфікацію фахівців та удосконалити судову практику в галузі інтелектуальної власності. Це в свою чергу повинно сприяти значно більшій ступені узгодженості та підвищенню рівня передбачуваності у правовідносинах в цій сфері [224, с. 64].

У Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, яку затверджено Указом Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки» від 11 червня 2021 року питання початку

його діяльності піднято на найвищий державний рівень, а саме наголошується на необхідності створення умов для початку роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності та його Апеляційної палати, а також завершення конкурсів на посади суддів цього суду [225].

Слід зазначити, що проблема формування у судовій системі спеціалізованих судів для України не є новою. Шляхи вирішення наявних проблем доцільно шукати з урахуванням ретроспективного огляду ідеї утворення спеціалізованої судової інстанції з вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності в Україні.

Законодавство СРСР з питань інтелектуальної власності у 1991 році, зокрема, Закон СРСР «Про винаходи в СРСР», Закон СРСР «Про промислові зразки», Закон СРСР «Про товарні знаки та знаки обслуговування» містили норми про Патентний суд. Однак у зв'язку з розпадом Радянського Союзу вказані нормативно-правові акти на території України не набули чинності.

У 2001 році питання утворення спеціалізованої судової інстанції з вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності було актуалізовано Указом Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» від 27 квітня 2001 року, яким доручено Кабінету Міністрів України вивчити питання щодо створення такого суду [226].

Верховною Радою України 27 червня 2007 року було схвалено рекомендації парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування», згідно з якими рекомендовано розглянути питання щодо віднесення справ, пов'язаних із порушенням прав на об'єкти промислової власності, до юрисдикції господарських судів, ураховуючи запроваджену спеціалізацію суддів, підготовленість суддівського корпусу таких судів, суб'єктний склад цих спорів та світовий досвід розгляду таких справ спеціалізованими судами [227].

До питання реформи захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності в Україні повернулися лише у 2015

році, коли було прийнято Указ Президента України «Про схвалення Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [228].

Верховна Рада України в 2016 році ухвалила закон «Про судоустрій і статус суддів», який передбачав функціонування двох вищих спеціалізованих судів у системі судоустрою. Ці суди діяли в якості судів першої та другої (апеляційної) інстанції і відповідали за розгляд окремих категорій справ. Один із таких вищих спеціалізованих судів – Вищий суд з питань інтелектуальної власності [134].

2017 рік став надважливим для сфери інтелектуальної власності, коли 29 вересня того року Указом Президента України було створено Вищий суд з питань інтелектуальної власності. Місто Київ було визначено як місцезнаходження цього суду [135].

З прийняттям закону «Про Державний бюджет України на 2020 рік» у 2019 році передбачалися кошти у бюджеті на забезпечення функціонування вищезазначеного суду, його адміністративної частини, а також сам процес здійснення правосуддя у зазначеній сфері [229].

Ретроспективний огляд підкреслює актуальність і значну необхідність розв'язання проблем, пов'язаних із діяльністю Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Навіть при наявності цього суду висловлюються деякі наукові зауваження щодо його назви.

Як зазначає А. Кодинець, суд як орган правосуддя взагалі не займається вирішенням питань, включаючи ті, що стосуються сфери інтелектуальної власності. При цьому кожний судовий орган повинен бути спрямований на розгляд і розв'язання суперечок у відповідній сфері, тому правильніше вживати терміни «суд зі справ інтелектуальної власності» або «суд у справах інтелектуальної власності» замість «суд з питань інтелектуальної власності» [230, с. 9].

Як підкреслює І. Коваль, що назва цього суду, яка використовує словосполучення «Вищий суд», може здаватися незвичною, оскільки вона може призводити до неправильного уявлення про його приналежність до судів касаційної інстанції. У реальності цей суд функціонує тільки у якості

суду як першої, так і другої (апеляційної) інстанції. До кола питань касаційного розгляду справ у сфері інтелектуальної власності здійснюється Касаційним господарським судом який є окремою структурною одиницею Верховного Суду. Таким чином, обравши назву для цього суду, було використано принцип спеціалізації судів, проте не враховано принцип інстанційності [231, с. 41].

М. Паладій зазначає, в інших країнах спеціалізовані патентні суди не вирішують суперечки щодо питань авторського права та суміжних прав. Проте ідея включення цього напрямку спорів до сфери впливу вищезазначеного суду, в даному випадку – Суду з питань інтелектуальної власності, теж може бути обґрунтованою [232, с. 7].

На думку автора інакша назва суду, якою б вона не була, – Суд у справах інтелектуальної власності, Спеціалізований суд з інтелектуальних прав, Суд з питань інтелектуальної власності й міжнародної торгівлі тощо – не є визначальною, оскільки компетенція таких судових інституцій хоча й зосереджена на вирішенні всіх спорів у сфері інтелектуальної власності, проте з концентрацією особливої уваги на патентних спорах.

Підтримуючи в цілому наведені вище аргументи, на думку автора, конструкція «Вищий спеціалізований суд» дає змогу забезпечувати розгляд справ та вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності як суд першої й апеляційної інстанції в окремих категоріях справ. Концепція Вищого суду з питань інтелектуальної власності, обумовлена специфікою спорів (унікальність предмету спору, у силу особливостей об'єктів права інтелектуальної власності, нематеріальність об'єктів інтелектуальної власності, дослідження яких вимагає застосування спеціальних знань, кількість справ, значимість справи для окремих галузей економіки тощо) та об'єктивною кількістю справ й географією їх розгляду, визначила, ймовірно, єдиний правильний шлях вирішення проблеми судової спеціалізації у цій сфері. Однак зважаючи на пропозиції про розширення компетенції Вищого суду з питань інтелектуальної власності конкуренційними справами, питання його приналежності до «Вищих спеціалізованих

судів», а також його найменування може знову постати на законодавчому порядку денному.

Досліджуючи питання організаційних засад діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності, не можна лишати без уваги його структуру, яка передбачає дію у його складі апеляційної інстанції. О. Коротун з цього приводу вказує, що Апеляційна палата цього суду буде відповідальна за перегляд рішень, прийнятих цим судом. Ця модель викликає певні сумніви стосовно ефективності, оскільки суд буде переглядати свої власні рішення. Крім того, такий буде обмежений затосуванням лише Господарського процесуального кодексу України, і розгляд таких справ матиме особливості, оскільки учасниками судового процесу мають можливість стати не тільки суб'єкти підприємницької діяльності, що є характерним для господарського процесу, а також фізичні особи та органи публічної влади, які прийматимуть участь у справах, пов'язаних із визнанням недійсними актів, котрі порушують у своєму змісті права інтелектуальної власності [233, с. 104].

Аналізуючи перспективи функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності, О. Блажівська зауважила, «потрібно розглянути модель функціонування такого суду, яка б дозволила чіткіше дотримуватися принципу інстанційності, а після початку роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності виникне низка питань щодо повноважень суду та за якими правилами будуть розглядатися спори, віднесені до його компетенції». Також О. Блажівська вказала, «практиками і науковцями має бути обговорена ідея поєднання, унормування, згрупування та, за можливості, виокремлення норм спеціального матеріального законодавства в сфері інтелектуальної власності, а також процесуального, виділивши останній в спеціальний закон (кодекс) інтелектуальної власності». На думку О. Блажівської, така конструкція уніфікації законодавства зробить його доступним і зрозумілим для подальшого застосування [234, с. 171-173].

О. Штефан також акцентує увагу на тому, що запропонована модель функціонування Вищого суду з питань інте-

лектуальної власності породжує більше питань, ніж надає відповідей. Перш за все, відкритим залишається питання юрисдикції, котре визначене Господарським процесуальним кодексом, згідно якого законодавець відокремив тільки визначенням категорії справ [235, с. 5-6].

Автор погоджується з позицією О. Штефан, та наголошує на тому, що діючі нормативно-правові акти, на жаль, не скеровані на вирішення проблем судоустрійного та процесуального характеру.

І. Коваль вказує, суд, що спеціалізований у справах інтелектуальної власності, у кожній країні, зазвичай, має основним завданням вирішення патентних спорів. Це обумовлено тим, що суперечки, пов'язані з технічними аспектами, вимагають від суддів специфічних знань технічного характеру та розуміння питань, що стосуються ексклюзивних прав на результати технічної творчості. Багато юрисдикцій включають в свої судові системи спеціалізовані патентні суди (наприклад, у Великій Британії, Південній Кореї, Німеччині). Особливу увагу заслуговує китайська практика, де на рівні всієї держави було організовано систему судів з інтелектуальної власності на різних рівнях. Ця система включає чотири регіональні суди у Пекіні, Шанхаї, Гуанчжоу, а також з нормативно закріпленною територією вільної торгівлі – Хайнані. Крім того, в Китаї функціонує Суд із інтелектуальної власності при Верховному народному суді. Останній був створений для узгодження апеляційних справ в сфері інтелектуальної власності, котрі мають відношення до патентів, та має на меті гармонізацію вимог та критеріїв до судового розгляду подібного роду справ. Всього було започатковано 24 трибунали з інтелектуальної власності, котрі відносяться до міжрегіональної юрисдикції у питаннях, що стосуються інтелектуальної власності. Однак, головним чином спорів, які розглядаються цими судами та трибуналами у Китаї, залишаються патентні спори [231].

Склад суддів, які мають не лише юридичну, а й технічну освіту є характерним саме для патентних судів. Однак країни, в яких спори з інтелектуальної власності розглядаються

судами, що спеціалізуються на праві інтелектуальної власності та існують у формі спеціалізованих судів загальної юрисдикції, комерційних судів, апеляційних судів з особливою юрисдикцією, адміністративних судів та окремих, що спеціалізуються на цій категорії справ, суддів, правосуддя зазвичай здійснюється суддями загального профілю, які мають звичайну юридичну кваліфікацію.

Відповідно до ст. 33 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» допускається можливість включення в суддівський склад осіб з технічною освітою [134]. Тобто, є всі підстави стверджувати, що в питанні про спеціалізований суд у сфері інтелектуальної власності українська державна політика спрямована на створення саме патентного суду.

Однак з огляду на перші результати конкурсу на посади суддів у Вищий суд з питань інтелектуальної власності, а також кваліфікацію кандидатів на посади суддів ймовірно Вищий суд з питань інтелектуальної власності буде функціонувати у складі суддів загальноюридичного профілю.

С. Глотов висловлює сумніви щодо вищенаведеного та вказує, відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», високий рівень професійності й експертність суддів стосовно правопорушень в досліджуваній сфері є необхідною тільки на першому рівні та рівні апеляційної інстанції. На рівні касаційної інстанції, а саме у Верховному Суді, діє окрема палата з метою розгляду справ, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, та антимонопольного й конкурентного законодавства. Склад цієї палати формується із числа суддів, які вже мають досвід роботи у Касаційному господарському суді Верховного Суду. Однак ці судді не обиралися за спеціальним критерієм глибокого розуміння конкретної сфери права, зокрема права інтелектуальної власності. Окрім того, під час розгляду справ у касаційному порядку, Верховний Суд виконує повноваження так званого «суду права» у відповідності до Конституції України. Це може створювати очікування від нього високого рівня розуміння питань пов'язаних з об'єктами інтелектуальної власності та нюансів здійснення таких прав. Проте, оскільки законодавець

не встановив спеціальних вимог до професійної обізнаності суддів Верховного Суду, що розглядають справи із захисту прав інтелектуальної власності, важко очікувати, що вони мають глибокі знання в цій сфері [236].

Вказане свідчить, що існує більш серйозна проблема, яка пов'язана з застосуванням Вищим судом з питань інтелектуальної власності обов'язкових правових позицій Верховного Суду, адже, як вже було зазначено, судді спеціалізованого суду за логікою закону повинні бути більш кваліфікованими в цій галузі права.

Згідно з ч. 2 ст. 416 Цивільного процесуального кодексу України правова позиція являє собою висновок про те, як саме повинна застосовуватися норма права, із застосуванням якої не погодилася колегія суддів, палата, об'єднана палата, що передала справу на розгляд палати, об'єднаної палати, Великої Палати [222].

Хоча правові висновки Верховного Суду не можна розглядати навіть як квазі-норми права, а лише як додаткове джерело обґрунтування суддівського рішення, вони обов'язкові для застосування судами нижчих інстанцій.

Вказане не вирішує питання яким чином судді Вищого суду з питань інтелектуальної власності зможуть покращити якість правосуддя, адже по суті будуть позбавлені можливості підняти на більш високий рівень практику правозастосування через обтяження вже існуючими правовими позиціями Верховного Суду.

Незважаючи на те що одним з головних завдань Верховного Суду є розв'язання суперечностей у судовій практиці для забезпечення єдності судової практики, щоб виправляти непослідовність і таким чином підтримувати громадську довіру до судової системи, Верховний суд у результаті більш високої кваліфікації нижчих судів у конкретній сфері потенційно сам буде виступати, за влучним висловом В. Комарова, «джерелом невизначеності й суперечливості судової практики» [237, с. 572].

Слід зазначити, що ефективність правового регулювання інтерпретується з огляду на принцип правової визначеності, а

новий рівень судової практики пов'язується з прецедентністю правових позицій Верховного Суду, оскільки рівень професіоналізму судової практики повинен підвищуватися в контексті практичного розмежування судового тлумачення позитивного і природного права.

Наявність правової невизначеності порушує право на справедливий судовий розгляд, унаслідок чого неминуче зруйнується суспільна довіра як до Вищого суду з питань інтелектуальної власності, так і до його суддів.

Однак незважаючи на вищевказані проблеми, створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності, в сучасних умовах, є невідкладною вимогою часу. Серед основних першочергових проблем, вирішення яких очікується, є:

1) конфлікт юрисдикцій, у спорах про право на об'єкти інтелектуальної власності. Спори про право на об'єкти інтелектуальної власності тривалий час розглядалися судами адміністративної, господарської та цивільної юрисдикцій;

2) строки розгляду спорів про право на об'єкти інтелектуальної власності. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, а також Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони містять вимоги до процедур захисту, які не повинні містити безпідставні часові обмеження.

Вказані проблеми можливо вирішити перш за все шляхом удосконалення правового механізму, зокрема прийняття відповідних нормативно-правих актів, які врегулюють діяльність Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Станом на сьогодні у Верховній Раді України зареєстровано проєкт закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності» № 6487 від 29 грудня 2021 року, який покликаний вирішити більшість нагальних проблем [238].

Зокрема, у проєкті закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності» № 6487 від 29 грудня 2021 року запропоновано доповнити ч. 2 ст. 20 Господарського процесуального кодексу України та поширити компетенцію Вищого суду з питань інтелектуальної власності на:

1) справи щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності, Національного органу інтелектуальної власності та його Апеляційної палати, з визначених цим пунктом питань;

2) справи у спорах щодо прав суб'єктів авторського права; оскарження рішень митного органу, пов'язаних з веденням реєстру об'єктів права інтелектуальної власності, та щодо призупинення митного оформлення товарів, що порушують право інтелектуальної власності [238].

Автор також звертає увагу на те, що проєктом закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності» № 6487 від 29 грудня 2021 року пропонується доповнити ст. 20 Господарського процесуального кодексу України частинами 3 та 4 такого змісту: Вищий суд з питань інтелектуальної власності вирішує справи, що потрапляють до його компетенції, при цьому немає значення чи є учасником цих правовідносин фізична особа, котра не є фізичною особою-підприємцем. У випадку, якщо позовна заява включає кілька вимог, котрі пов'язані з різними підставами або доказами, і одна з них підпадає під юрисдикцію Вищого суду з питань інтелектуальної власності, тоді саме цей суд розглядатиме справу [238].

Наведені положення по своїй суті спрямовані на запобігання юрисдикційним колізіям з господарськими судами.

Однак до наведених питань юрисдикції долучається також питання віднесення до компетенції Вищого суду з питань інтелектуальної власності кримінальних справ. Така пропозиція поки не отримала підтримки серед науковців, проте більш детальне її дослідження видається перспективним, оскільки можливо констатувати стагнацію кримінального-правового інституту захисту інтелектуальної власності. Пасивність правоохоронних органів, численні процесуальні вади, через недостатню компетентність слідчих, має наслідком те, що правовласники відмовляються від цього способу захисту прав. У свою чергу, віднесення кримінальних справ до компетенції

Вищого суду з питань інтелектуальної власності могло б сприяти підвищенню стандартів захисту прав інтелектуальної власності в Україні.

Питання юрисдикції Вищого суду з питань інтелектуальної власності тісно пов'язане з проблемою доступу до правосуддя, на яку часто звертає увагу наукова спільнота. На думку О. Світличного та В. Суліми, Указ Президента України «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» судова реформа не повністю забезпечила доступність до правосуддя та не врахувала принцип територіальності, котрий має передбачати створення судів, враховуючи необхідність зближення судочинства із громадянами. Цей принцип обумовлений потребою реалізації правосуддя, що поширене на всій території держави та його доступністю для всього населення [239, с. 198].

Крім того, Ю. Канарик і М. Банк серед проблемних питань діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності називають такі:

1) проблема професійності майбутніх суддів (до кандидатів не висувається вимога досвіду розгляду спеціалізованих спорів);

2) відсутність конструкції непозовного провадження відповідно до Господарського процесуального кодексу України;

3) відсутність у процесі спеціаліста (радника), який володіє спеціальними знаннями у сфері інтелектуальної власності [240, с. 186].

Зазначені зауваження щодо проблем функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності заслуговують на увагу, оскільки, наприклад, така категорія справ, як визнання торговельної марки добре відомою, не може обмежуватися виключно позовним провадження, тому що може бути пов'язана із застосуванням вимог щодо порушення права на об'єкт інтелектуальної власності як підстави звернення заявника до суду.

У проєкті закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності» № 6487 від 29 грудня 2021 року враховано питання

спеціалізації суддів цього суду та зазначається: Громадянин України, котрий відповідає установленим законом «Про судоустрій і статус суддів» вимогам, що висуваються до кандидатів у судді першої інстанції суду з питань інтелектуальної власності, повинен також відповідати одній з таких умов:

1) мати стаж роботи на відповідній посаді для розгляду справ у сфері права інтелектуальної власності не менше трьох років або стаж роботи на відповідній посаді протягом не менше п'яти років;

2) мати досвід професійної діяльності як представник у справах інтелектуальної власності (патентний повірений) протягом принаймні п'яти років;

3) мати досвід професійної діяльності як адвокат щодо представництва в суді у справах, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, протягом не менше п'яти років;

4) мати науковий ступінь у галузі знань, що пов'язані із сферою інтелектуальної власності, а також стаж наукової роботи в зазначеній області не менше п'яти років;

5) мати досвід діяльності як атестований судовий експерт у галузі інтелектуальної власності протягом принаймні п'яти років;

6) мати загальний стаж або досвід професійної діяльності, котрий відповідає вимогам, визначеним пунктами 1-5 цієї частини, протягом не менше п'яти років [238].

Щодо пропозиції введення до процесу спеціаліста (радника), який володіє спеціальними знаннями, то, на переконання автора, така пропозиція потребує більш детального опрацювання, оскільки створення спеціалізованого суду передбачає наявність у суддів спеціальних знань у сфері інтелектуальної власності. Щодо наявності відповідних технічних знань, то вирішення цих питань можуть займатися судові експерти, яких суд або сторони судового процесу мають право залучити для підготовки експертного висновку.

Також є важливим урегульовання перехідного періоду, а саме порядку завершення розгляду справ, що розглядаються іншими судами, уточнення меж юрисдикції Вищого суду

з питань інтелектуальної власності, зокрема у справах про визнання недійсним рішень Міністерства економіки України, Національного органу інтелектуальної власності, охоронних документів, оскарження рішень митних та податкових органів, притягнення до адміністративної відповідальності.

Щодо завершення розгляду справ, які віднесено до юрисдикції Вищого суду з питань інтелектуальної власності іншими судами, то відповіді на ці питання містяться також у п. 7-8 Прикінцевих та перехідних положень проєкту закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності» № 6487 від 29 грудня 2021 року, якими встановлено: Справи, які підпадають під юрисдикцію цього суду та в яких розпочато провадження судами першої та апеляційної інстанції до запуску Вищого суду з питань інтелектуальної власності, розглядаються за процесуальними нормами, які були чинними на момент набуття чинності цим законом. У випадку, якщо до початку функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності справа, яка підпадає під його юрисдикцію, не розпочата судами першої та апеляційної інстанції, відповідні матеріали передаються до Вищого суду з питань інтелектуальної власності відповідно до розпорядження керівника апарату суду, до якого вони подані, у тридцятиденний термін з моменту запуску Вищого суду з питань інтелектуальної власності [238].

Рішення Вищого суду з питань інтелектуальної власності можуть бути оскаржені у вищих судових інстанціях, і відповідно до цього в проєкті закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності» № 6487 від 29 грудня 2021 року вказано: Касаційний розгляд справ, які належать до компетенції Вищого суду з питань інтелектуальної власності та які не завершено до початку його діяльності, проводиться відповідно до норм Господарського процесуального кодексу України, якими керувались при ухваленні оскаржуваних судових рішень. Касаційний розгляд рішень у зазначених справах за касаційними скаргами, котрі були направлені до Верховного Суду і відносно яких не було розпочато провадження після старту Вищого суду з питань інтелектуальної власності,

відбувається відповідно до положень Господарського процесуального кодексу [238].

Проєкт закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності» № 6487 від 29 грудня 2021 року, який повинен вирішити наведені вище організаційні питання, не є єдиним актом, що забезпечить ефективну діяльність Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Крім того, Господарський процесуальний кодекс України має бути приведений у відповідність до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Станом на сьогодні національне процесуальне законодавство не передбачає положень щодо можливості витребування судом інформації про походження і мережі розповсюдження товарів чи послуг, що порушують право інтелектуальної власності, застосування попередніх судових заборон щодо посередників, чиї послуги використовуються відповідачем при порушенні права інтелектуальної власності, можливості застосування разового грошового стягнення замість способів захисту, можливості доведення до загального відома змісту судового рішення.

Однак слід зазначити, що у 2023 році Закон України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» та проєкт закону «Про Державний бюджет України на 2024 рік» видатки на Вищий суд з питань інтелектуальної власності, його апарат та здійснення правосуддя є недостатніми, порівняно з іншими судовими інстанціями, наприклад, Вищим антикорупційним судом України, що свідчить про неможливість забезпечити його функціонування найближчим часом [241]. Незавершення конкурсів на посади суддів у Вищий суд з питань інтелектуальної власності, а також його Апеляційної палати також не сприяють початку роботи цього суду.

Початок роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності є важливим кроком на шляху захисту інтелектуальної власності, але діяльність такого спеціалізованого суду потребує подальшого вдосконалення. В іншому випадку можливо досягнути зворотнього ефекту, який призведе до

ще більшої кількості порушень у цій сфері та дискримінації судового захисту. Міжнародний досвід свідчить про позитивні тенденції впровадження до системи державного управління спеціалізованого суду у сфері інтелектуальної власності, а перші результати вказують на обґрнтованість та прогресивність такого кроку. Діяльність Вищого суду з питань інтелектуальної власності дасть можливість суб'єктам прав на об'єкти інтелектуальної власності ефективно здійснювати захист порушених прав. Професійсність судового розгляду можливо досягти шляхом вдосконалення правового статусу цього суду та суддів, процедури підготовки та добору суддівського складу.

Все вищенаведене дає змогу констатувати, що до початку роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності першочерговим залишається питання удосконалення правового механізму державного управління у сфері захисту інтелектуальної власності, що можливо забезпечити за рахунок реалізації вказаних заходів:

внесення законодавчих змін до Господарського процесуального кодексу України та Цивільного процесуального кодексу України щодо питання розгляду справ про авторське право та суміжні права, справи, пов'язані з правом на винахід та раціоналізаторську пропозицію (ідею), а також спори щодо використання цих об'єктів інтелектуальної власності, у яких фізичні особи є позивачами за правилами цивільного судочинства;

1) внесення законодавчих змін до Господарського процесуального кодексу України та Цивільного процесуального кодексу України щодо закріплення можливості одночасного запровадження правил альтернативної підсудності, в тому числі й забезпечення реалізації права на звернення позивача до суду за захистом порушенних, невизнанних або оспорюванних прав інтелектуальної власності за місцезнаходженням (за місцем проживання чи перебування) такого позивача, у разі, якщо факт порушення відповідного права мав місце на тимчасово окупованих територіях України.

Питання, що пов'язані з початком роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності є лише питанням часу, та враховуючи це, такий час важливо використати задля удосконалення інституційного, організаційного, правового та фінансового механізмів державного управління у сфері захисту інтелектуальної власності шляхом реалізації наступних заходів:

1) приведення у відповідність Господарського процесуального кодексу України до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони;

2) прийняття та реалізація Закону України «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності» на підставі положень проєкту закону № 6487 від 29 грудня 2021 року;

3) віднесення розгляду кримінальних справ за фактами кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності до відання Вищого суду з питань інтелектуальної власності;

4) завершення конкурсів на посади суддів у Вищий суд з питань інтелектуальної власності;

5) збільшення видатків на Вищий суд з питань інтелектуальної власності, його апарат та здійснення правосуддя, які будуть достатніми для забезпечення початку його роботи;

6) інтеграція Вищого суду з питань інтелектуальної власності в систему міжнародної юстиції.

Створення та діяльність Вищого суду з питань інтелектуальної власності є не просто сучасним загальноєвропейським трендом, воно обумовлене поглибленням економічної глобалізації та швидким розвитком технологічних інновацій, що не лише сприятиме ефективному захисту інтелектуальної власності в Україні, а якщо цей суд буде інтегровано в систему міжнародної юстиції, ще й матиме результат інтернаціоналізації та відкритості захисту інтелектуальної власності в європейському просторі загалом.

ВИСНОВКИ

У монографії здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано науково-прикладне вирішення актуального завдання щодо удосконалення механізмів державного управління інтелектуальною власністю в Україні. Актуальність цієї проблеми зумовлена зростанням ролі інтелектуальної власності як важливого ресурсу інноваційного розвитку, економічної модернізації та посилення конкурентоспроможності держави. У сучасних умовах інтелектуальна власність виступає не лише об'єктом правової охорони, а й важливим інструментом формування економіки знань, розвитку науки, технологій, підприємництва та інвестиційної привабливості країни.

Доведено, що ефективне державне управління у сфері інтелектуальної власності є необхідною передумовою створення сприятливого інноваційного середовища, захисту прав творців і правовласників, а також активізації використання результатів інтелектуальної діяльності в суспільному та економічному розвитку України. Особливого значення це набуває в умовах європейської інтеграції, цифрової трансформації та потреби післявоєнного відновлення держави. Саме тому удосконалення відповідних управлінських механізмів має бути спрямоване не лише на посилення правової охорони інтелектуальної власності, а й на забезпечення її практичного використання, комерціалізації та перетворення на реальний чинник сталого розвитку країни

В роботі представлено наукові уявлення про сутність інтелектуальної власності, її роль у державному управлінні та значення для інноваційного розвитку. Також уточнено зміст понять «інтелектуальна власність», «ноу-хау», «інтелектуальний капітал», «механізм державного управління у сфері інтелектуальної власності». Механізм державного управління у цій сфері розглядається як комплексна система принципів, інструментів, методів і важелів, що використовуються органами державної влади для формування та реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності.

У розвиток цього положення обґрунтовано, що управління інтелектуальною власністю охоплює не лише правову охорону відповідних об'єктів, а й організацію їх створення, використання, комерціалізації та захисту. Така діяльність потребує узгодженої взаємодії держави, бізнесу, наукових установ, закладів освіти та інших учасників інноваційного процесу. Саме тому державне управління у сфері інтелектуальної власності має розглядатися як важливий інструмент формування інноваційного середовища, у межах якого створюються умови для розвитку науки, технологій, підприємництва та практичного впровадження результатів інтелектуальної діяльності.

Практичне впровадження результатів інтелектуальної діяльності безпосередньо залежить від того, наскільки держава здатна створити сприятливі умови для розвитку інновацій. У цьому контексті особливого значення набуває роль держави у підтримці інновацій, оскільки саме вона може забезпечити системність і послідовність розвитку цієї сфери. Йдеться про сприяння розвитку науки, підготовку наукових і науково-технічних кадрів, реалізацію програм підтримки інноваційної активності, державне замовлення на науково-дослідні роботи, застосування фінансових і регуляторних стимулів, а також забезпечення ефективної взаємодії між наукою, бізнесом і виробництвом.

З огляду на це, подальший аналіз дав змогу визначити концептуальні засади функціонування механізмів державного управління у сфері інтелектуальної власності. Встановлено, що державна політика в цій сфері реалізується через сукупність взаємопов'язаних механізмів: правового, організаційного, політичного, економічного, соціального та інституційного. Кожен із них виконує окрему функцію, однак лише їх комплексне застосування може забезпечити належний рівень розвитку, охорони й захисту інтелектуальної власності.

При цьому ефективність зазначених механізмів значною мірою залежить від ресурсного, ринкового, соціального, мотиваційного та науково-технічного чинників. Тому державне управління у сфері інтелектуальної власності має

бути спрямоване не тільки на регулювання правовідносин, а й на створення умов для появи нових ідей, їх практичного використання та перетворення на конкурентоспроможні продукти і технології.

У монографії також проаналізовано сучасний стан нормативно-правового, інституційного та функціонального забезпечення державного управління інтелектуальною власністю в Україні. Встановлено, що нормативно-правова база загалом відповідає міжнародним стандартам і поступово адаптується до сучасних викликів, зокрема в умовах воєнного стану. Водночас у цій сфері зберігаються проблеми, пов'язані з розпорошеністю повноважень між різними державними інституціями, недостатньою координацією їхньої діяльності, дублюванням функцій, кадровими та фінансовими обмеженнями.

У зв'язку з цим важливого значення набуває подальший розвиток дворівневої системи державного управління у сфері інтелектуальної власності, одним із ключових елементів якої є Національний орган інтелектуальної власності. Такий підхід дає змогу зосередити експертний потенціал, підвищити якість експертизи об'єктів інтелектуальної власності та посилити організаційну спроможність усієї системи.

Окремої уваги потребує питання захисту прав інтелектуальної власності. У монографії наголошено, що однією з найбільш відчутних проблем залишається відсутність повноцінного функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Це ускладнює забезпечення єдності судової практики, своєчасний розгляд спорів і належний захист прав суб'єктів інтелектуальної власності.

Поряд із питаннями охорони та захисту інтелектуальної власності важливим напрямом є стимулювання інтелектуальної та інноваційної діяльності. У дослідженні встановлено, що в Україні більше уваги традиційно приділяється саме правовій охороні та захисту інтелектуальної власності, тоді як питання її створення, використання й комерціалізації потребують подальшого посилення.

В роботі обґрунтовано необхідність активнішого застосування стимулюючих інструментів державного управління. Йдеться, зокрема, про розвиток державно-приватного партнерства, запровадження пільгового кредитування, податкових стимулів, цільового державного фінансування науково-технічних розробок, підтримку інноваційних підприємств, а також створення загальнонаціональної мережі програм Pro Bono у сфері інтелектуальної власності.

Особливого значення набуває примноження інтелектуального потенціалу держави як одного з важливих ресурсів післявоєнного відновлення України. Інтелектуальна власність, інновації, наукові розробки та їх комерціалізація можуть стати важливими чинниками економічного зростання, технологічної модернізації та посилення позицій України у світовому просторі.

Завершальним напрямом дослідження стало визначення шляхів модернізації механізмів державного управління у сфері правової охорони та захисту інтелектуальної власності. Обґрунтовано необхідність формування єдиної правової політики у цій сфері, що має базуватися на систематизації законодавства, узгодженні його цілей і принципів, а також усуненні суперечностей між нормативно-правовими актами.

Перспективним напрямом удосконалення правового регулювання є кодифікація законодавства у сфері інтелектуальної власності шляхом розроблення та прийняття Кодексу України про інтелектуальну власність. Це сприятиме формуванню цілісної нормативної бази, уточненню правових дефініцій, усуненню застарілих положень і забезпеченню єдності правового регулювання.

Водночас важливим є унормування стандартів діяльності Національного органу інтелектуальної власності, посилення його організаційної та експертної спроможності, а також підвищення прозорості процедур у сфері правової охорони інтелектуальної власності. Це дозволить зробити систему більш ефективною, зрозумілою та доступною для суб’єктів інноваційної діяльності.

Критично необхідним вектором інституційної трансформації є забезпечення повноцінного функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Для цього необхідно удосконалити процесуальне законодавство, врегулювати організаційні питання діяльності суду, завершити конкурси на посади суддів, забезпечити належне фінансування та визначити оптимальний обсяг його компетенції.

Отже, результати монографічного дослідження підтверджують, що удосконалення державного управління інтелектуальною власністю в Україні має здійснюватися комплексно. Воно повинно охоплювати оновлення законодавства, посилення інституційної спроможності, усунення дублювання повноважень, розвиток механізмів стимулювання інноваційної діяльності, забезпечення ефективного судового захисту та створення умов для комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.

Реалізація запропонованих підходів сприятиме формуванню ефективної національної системи управління інтелектуальною власністю, посиленню інноваційного потенціалу України, розвитку економіки знань і підвищенню конкурентоспроможності держави в європейському та світовому просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАННИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амосов О. Ю. Інтелектуальна власність в умовах економіки знань. *Теорія та практика державного управління*. 2011. № 2. С. 264-267.

2. Щокін Р. Г. Інтелектуальна власність у господарській системі розвитку України. *Наукові праці МАУП. Серія: Політичні науки. Юридичні науки*. 2013. № 2. С. 113-117.

3. Якубенко О. В. Інтелектуальна власність: особливості предмета дослідження. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки.* 2010. № 3. С. 401-406.

4. Паладій М. В. Характеристика та складові сфери інтелектуальної власності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 14. С. 74-76.

5. Андріяш В. І. Поняття інтелектуальної власності. Публічне управління та регіональний розвиток. 2022. № 18. С. 994-1017. URL: https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/327/295 URL: https://doi.org/10.34132/pard2022.18.01 (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

6. Жерж Н. А., Гелемей Н. О. Державне регулювання публічних відносин у сфері інтелектуальної власності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. № 43 (1). С. 109-112.

7. Кузьменко О. М. Інтелектуальна власність як фактор економічного зростання. *Водний транспорт*. 2013. № 2. С. 93-99.

8. Потоцький М. Ю. Право інтелектуальної власності як майно суб'єктів господарювання. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2013_2_21. (Дата звернення: 28.11.2023 р.)

9. Бабець І. Г. Інтелектуальна власність у системі економічної безпеки держави. *Науково-технічна інформація*. 2015. № 1. С. 25-30.

10. Вікулова А. Інтелектуальна власність як об'єкт комерціалізації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 11 (1). С. 22-28.

11. Когут Н. Д. Прогалини та аномалії в праві інтелектуальної власності. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 208-212.

12. Kateryna Teteruk, Nadiia Datsii, Evgen Kartashov, Ljudmyla Ivashova, Ganna Ortina Specificity of Forming Human Capital at It - Enterprises in Conditions of Concept Lifelong Learning [Специфіка

формування людського капіталу в підприємствах в умовах концепції безперервного навчання] *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE).*, Volume-9 Issue-3, January 2020 Retrieval Number: C8183019320/2020©BEIESP P. 1379-1387 URL: https://www.ijrte.org/wp- content/uploads/papers/v8i4/C8183019320. pdf ISSN: 2278-3075 DOI: 10.35940/ijitee.C8183.019320 [Scopus]. (Дата звернення: 28.11.2023 р.)

13. Ромат Т.Є. Захист інтелектуальної власності як об'єкт державного управління. *Держава та регіони*. 2011. № 1. С. 106-109.

14. Commission Regulation (EC) No. 772/2004 of 27 April 2004 on the application of Article 81(3) of the Treaty to categories of technology transfer agreements. WIPO. URL: https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/6390. (Дата звернення: 28.11.2023 р.)

15. International Association for the Protection of Intellectual Property. URL: https://www.aippi.org. (Дата звернення: 28.11.2023 р.)

16. Матвєєв П. С. Теоретико-правові аспекти охорони та захисту ноу-хау та комерційної таємниці як об'єктів права інтелектуальної власності при інноваційному векторі розвитку економіки. *Європейські перспективи*. 2015. № 2. С. 99-106.

17. Рудь Н., Шевчук І. Інтелектуальний ресурс: сутність і значення «ноу-хау». *Наукові нотатки*. 2016. № 53. С. 144-151.

18. Когут Н. Д. Прогалини та аномалії в праві інтелектуальної власності. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 208-212.

19. Цивільний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15. (Дата звернення: 28.06.2023 р.).

20. Дідук А. Порушення права на комерційну таємницю та ноу-хау. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 3. С. 39-46.

21. Уткіна М. С., Полулях О. В. «Ноу-хау» та комерційна таємниця: порівняльно-правовий аналіз. *Молодий вчений*. 2019. № 12 (2). С. 379-383.

22. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності: Міжнародний документ від 14.07.1967. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_169. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

23. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/632-2016-%D1%80. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

24. Штирьов О. М. Зміст поняття інтелектуальна власність у конституційному розрізі: досвід зарубіжних країн. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2023. №21. С. 741-751. URL: https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/377 (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

25. Васильєв О. Інтелектуальна власність: визначення, структура та роль у сучасних економічних умовах. *Економіка і суспільство*. 2016. № 6. С. 53-57.

26. Семенова В. Дослідження сутності інтелектуальної власності в сучасних економічних умовах. *Технологический аудит и резервы производства*. 2015. № 6/5 (26). С. 74-77.

27. Фесенко Н. Закордонний досвід забезпечення державою захисту інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. № 2 (50). С. 1-5.

28. Братчук Л. М. Економічна сутність інтелектуального капіталу та його облікове забезпечення. *Економічний аналіз*. 2015. № 21 (2). С. 262-269.

29. Партин Г. О., Загородній А. Г. Інтелектуальний капітал суб'єкта господарювання: сутність, складники, методи оцінювання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2022. № 45. С. 30-41.

30. Дунаєва В. В., Лісютін А. І. Особливості використання інтелектуальної власності в інноваційній сфері. *Менеджер*. 2016. № 3. С. 59-68.

31. Морозова Л., Слободянюк В., Олійник Б. Захист прав інтелектуальної власності в Україні та шляхи їх подолання. *Молодий вчений*. 2017. № 3 (43). С. 802-806.

32. Могилевська О. Ю., Братусь Г. А., Сідак І. В. Інтелектуальна власність як стратегічна складова бізнесу України. *Сучасні питання економіки і права*. 2020. № 1. С. 25-33.

33. Семенова В. Г. Складові системи управління інтелектуальною власністю підприємств. *Економіка: реалії часу: наук. журн*. 2015. № 3 (19). С. 159-165.

34. Коротюк О. В. До питання змісту понять «інтелектуальна власність» та «право інтелектуальної власності». *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 6. С. 125-138.

35. Шикова Л. Формування ефективного механізму управління інтелектуальною власністю. *Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і право*. 2015. № 1. С. 418-422.

36. Мішин Ю. Р., Паустовська Т. І. Інтелектуальна власність як складова інтелектуального капіталу в постіндустріальній економіці.

Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2016. № 21 (1). С. 20-23.

37. Васильєва О.І. Проблеми розвитку людського капіталу в Україні *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2021. № 1. С. 27-33. URL: https://doi.org/10.36.030/2664-3618-2021-1-27-33. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

38. Левковець О. М. Реформування сфери інтелектуальної власності в Україні: пошук оптимальної моделі. *Економічна теорія та право.* 2017. № 4. С. 116-129.

39. Кодинець А. О. Інтелектуальна власність та інформаційні відносини: теоретичні засади правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 16-20.

40. Антонова Л.В., Івашова Л.М. Сутність прав інтелектуальної власності відповідно до положень Хартії основних прав Європейського Союзу. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. № 18: С. 1018-1039 URL:https://pard.mk.ua/index.php/journal DOI: 10.34132/pard2022.18.02. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

41. Орлов В. В. Формування концепції державного управління інтелектуальною власністю в Україні. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності.* 2013. №1 (3). С. 115-119.

42. Сцібан О. Я. Державне регулювання захисту прав інтелектуальної власності. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління*. 2012. № 4. С. 241-246.

43. The 2017 International Property Rights Index (IPRI). URL: https://international property rights index.org/. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

44. The 2019 International Property Rights Index (IPRI). URL: https://international property rights index.org/. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

45. The 2021 International Property Rights Index (IPRI). URL: https://international property rights index.org/. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

46. Global Innovation Index 2019. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2019.pdf. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

47. Global Innovation Index 2023. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2023-en-main-report-global-innovation-index-2023-16th-edition.pdf. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

48. Давимука С. Інтелектуальна власність в інноваційному розвитку економіки України: стан та прогнозні оцінки. *Інтелектуальна власність: [Науково-методичний журнал]*. 2010. № 12. С. 31-38.

49. 2017 Special 301 report USTR. URL: https://ustr.gov/sites/default/files/2017_Special_301_Report.pdf. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

50. 2018 Special 301 report USTR. URL: https://ustr.gov/sites/default/files/2018_Special_301_Report.pdf. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

51. 2019 Special 301 report USTR. URL: https://ustr.gov/sites/default/files/2019_Special_301_Report.pdf. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

52. 2020 Special 301 report USTR. URL: https://ustr.gov/sites/default/files/2020_Special_301_Report.pdf. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

53. 2021 Special 301 report USTR. URL: https://ustr.gov/sites/default/files/2021_Special_301_Report.pdf. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

54. 2022 Special 301 report USTR. URL: https://ustr.gov/sites/default/files/2022_Special_301_Report.pdf. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

55. Васильєва О. І., Васильєва Н. В. Деякі аспекти державного управління об'єктами інтелектуальної власності. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1420. URL: 10.32702/2307-2156-2019.4.2. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

56. Бородата К. В., Коваль І. Ф. Суб'єкти прав інтелектуальної власності. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2020. № 2 (12). 2020. С. 157-161.

57. Божко В. П., Машкіна А. С., Омельченко О. Л. Інтелектуальна власність науково-технічної продукції в умовах економіки знань. *Часопис економічних реформ*. 2020. № 4. С. 10-15.

58. Новаченко Т. В., Дяченко Н. П., Демченко С. О. Модернізація механізмів державного управління у сфері інтелектуальної власності України в контексті глокалізаційних процесів розвитку. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 3. С. 118-124.

59. Манухіна М. Ю. Дослідження взаємозв'язку понять «інтелектуальна власність», «нематеріальні активи», «інте-лектуальний

капітал» в сучасних економічних умовах. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2017. Вип. 16. С. 326-333.

60. Лук'яненко О., Лук'яненко Л. Інтелектуальна власність у глобальній парадигмі економічного розвитку. *Ринок цінних паперів України*. 2014. № 11-12. С. 45-53.

61. Бошицький Ю. Л. Інтелектуальна власність в Україні: деякі питання публічного адміністрування. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 212-216.

62. Лихолат А. О. Інтелектуальна власність: стан і перспективи її розвитку в Україні. *Сторінки історії*. 2014. № 37. С. 159-170.

63. Васильєв О. Інтелектуальна власність: визначення, структура та роль у сучасних економічних умовах. *Економіка і суспільство*. 2016. № 6. С. 53-57.

64. Поляков С.Ю., Куртов А.І., Нікітюк О.Б., Зміївський Г.А. Деякі аспекти та принципи управління інтелектуальною власністю в Україні. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2010. № 60. С. 72-83.

65. Димов О. М. Інтелектуальна власність в інноваційному розвитку України. *Зрошуване землеробство*. 2014. № 61. С. 151-155.

66. Дяченко Н. П. Публічне управління у сфері інтелектуальної діяльності в Україні: стан та перспективи. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 2. С. 151-161.

67. Вербовська Л. С., Василишина Н. Є., Берлоус М. В. Інтелектуальна власність як об'єкт управління на підприємствах області. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2014. № 10 (1). С. 138-143.

68. Левковець О. М. Інтелектуальна власність і права людини: прояви дисонансу. *Економічна теорія та право*. 2015. № 4. С. 28-41.

69. Запорожець І. Г. Охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності: теоретичні аспекти. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2007. № 10. С. 45-50.

70. Штирьов О. М., Сухорукова А. Л. Правові аспекти відповідальності у сфері порушення прав інтелектуальної власності: світовий досвід і Україна. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. № 17. С. 867-904. URL: https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/323/278 URL: https://doi.org/10.34132/pard2022.17.10. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

71. The World Intellectual Property Organization. URL: https://www.wipo.int. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

72. Андріяш В.І. Пріоритети державного регулювання інтелектуальної власності в зарубіжних країнах: можливості для України. *Літопис Волині Всеукраїнський науковий часопис*. 2023. № 2. С. 340-346. URL: http://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/452/387. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

73. Андріяш В.І. Особливості та види об'єктів інтелектуальної власності. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2022, № 5 (65). С. 5-10. URL: https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-5(65)-1. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

74. Peter N. Income diversification and bank risk-taking: the moderating role of intellectual capital. 2022. URL: https://doi.org/10.1080/23311975.2022.2149142. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

75. Миколайчук І. П., Сичова Н. В. Інтелектуальний капітал як основа розвитку компетенцій підприємства торгівлі. *Проблеми економіки*. 2018. № 2. С. 221-227.

76. Кодинець А. О. Самозахист прав у сфері інформаційних відносин: проблеми теорії та практики. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2018. № 1. С. 42-47.

77. Ордулі Е. Є. До питання про правовий механізм захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 6. С. 55-64.

78. Барладян О. С. Інтелектуальна власність як різноманітність практичних правових інструментів правоохоронних органів України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. № 20. С. 66-68.

79. Зінченко О. В., Матвєєв П. С. Інтелектуальна власність в умовах інноваційної економіки. *Наше право*. 2016. № 2. С. 150-156.

80. Паладій М. В. Вибір методів державного управління сферою інтелектуальної власності в умовах інтеграції в міжнародні співтовариства. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2012. № 1. С. 3-12.

81. Паладій М. В. Система державного управління сферою інтелектуальної власності відбір методів. *Економіка та держава*. 2012. № 9. С. 89-91.

82. Криворучко Н. В. Інтелектуальна власність як ключовий фактор інноваційного розвитку. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2010. № 3. С. 251-254.

83. Романюк І. Інтелектуальна власність: кримінально-правові аспекти дослідження. *Вісник Національного університету*

«Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2017. № 876. С. 284-289.

84. Клімушин П. С., Григоряк М. В. Особливості управління інтелектуальною власністю в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Державне будівництво*. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2013_2_12. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

85. Васильєва О.І.., Антонова Л. В., Проблеми комерціалізації інтелектуальної власності та трансферу технологій між державними установами та бізнесом. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 10 (16) с. 175-185 . URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/6768. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

86. Бошицький Ю. Л. Проблеми оптимізації управління сферою інтелектуальної власності в сучасній Україні. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 186-190.

87. Череп О. Г., Кузнецова А. Є. Інтелектуальна власність та її вплив на конкурентоспроможність. *Економічний простір*. 2018. № 137. С. 180-189.

88. Дюндін В. Д. Інтелектуальна власність як головна складова інтелектуального потенціалу суспільства. *Ефективна економіка*. 2014. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_5_45. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

89. Слобдянюк Д. С. Актуальні питання державного управління інтелектуальною власністю в Україні. Ольвійський форум - 2019 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі : XIII міжнар. наук. конф. 6-9 червня 2019 р., м. Миколаїв : програма та тези доповідей : наукової конференції «Державна політика формування спроможних до самоврядування територіальних громад у процесі децентралізації як запорука національної безпеки». Чорном. нац. ун-т ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. С. 133-135.

90. Слобдянюк Д. С. Актуальні питання реформування системи колективного управління авторськими і суміжними правами в україні відповідно до вимог ЄС. Лісабонський договір – 10 років після набуття чинності. Що змінилося у функціонуванні ЄС? : Науково-практична конференція : тези доп., Миколаїв, 2 грудня 2019 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. – Миколаїв, 2019. С. 162-165.

91. Орлюк О. П. Проблеми та перспективи систематизації законодавства у сфері інтелектуальної власності в Україні. *Інтелектуальна власність: [Науково-методичний журнал]*. 2010. № 6. С. 8-13.

92. Слободянюк Д. С. Деякі аспекти вдосконалення правового механізму державного управління в сфері інтелектуальної власності в Україні. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. № 15. С. 186-209. URL: https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/291/246 URL: DOI: 10.34132/pard2022.15.09. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

93. Капіца Ю. М. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу: формування, інститути, напрями розвитку. 2-е вид. Київ: Академ періодика, 2020. 664 с. 89.

94. Господарський кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

95. Митний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

96. Податковий кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

97. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

98. Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

99. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21.04.1993 № 3116-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

100. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 № 3687-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

101. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15.12.1993 № 3688-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

102. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 № 3689-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

103. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

104. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав: Закон України від 15.05.2018 № 2415-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

105. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

106. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

107. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

108. Про розміри відрахувань до фондів творчих спілок України за використання творів літератури та мистецтва: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.1992 № 108 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108-92-%D0%BF. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

109. Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 № 72. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2003-%D0%BF. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

110. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

111. Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів: Закон України від 05.11.1997 № 621/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/97-%D0%B2%D1%80. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

112. Про правову охорону географічних зазначень: Закон України від 16.06.1999 № 752-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-14. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

113. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10.02.1995 № 51/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

114. Про видавничу справу: Закон України від 05.06.1997 № 318/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97-%D0%B2%D1%80. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

115. Про професійних творчих працівників та творчі спілки: Закон України від 07.10.1997 № 554/97-ВР. URL: https://zakon.

rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

116. Про кінематографію: Закон України від 13.01.1998 № 9/98-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

117. Авер'янов В. Б.; Шаповал В. М., Нижник Н. Р., Дубенко С. Д. Державне управління: теорія і практика: [Монографія]. К. : Юрінком Інтер, 1998. 432 с.

118. Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement). URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/intel2_e.htm. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

119. Селмон П. Короткий довідник з укладання міжнародних угод у сфері прав інтелектуальної власності. *У фокусі права інтелектуальної власності: електронний журнал Бюро інформаційних програм Держдепартаменту США*. URL: http://libinnovate.files.wordpress.com/ 2010/02/intellectual_rights_ukr1.pdf. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

120. Штирьов О. М. Медіація як правовий інструмент захисту прав інтелектуальної власності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 22. С. 98-102. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/803/811 URL: DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.22.98. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

121. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України. кол. Авторів: Ю.М. Капіца, С.К. Ступак, В.П. Воробйов та ін. К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. 1104 с

122. Ромат Т. Є. Міжнародні стимули для вдосконалення державної системи захисту інтелектуальної власності в України. *Західноукраїнський науковий вісник*. 2011. № 1. С. 21-24.

123. Бернатович О. С. Проблеми захисту інтелектуальної власності та шляхи їх вирішення. *Пріоритети*. 2002. № 4. С. 21-25.

124. Дригваль Н. П. Оптимізація державного управління інтелектуальною власністю у світлі основних положень концепції адміністративної реформи в Україні. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя Незалежності України*. 2003. № 4. С. 119-130.

125. Кірєєва О. Б. Захист інтелектуальної власності: управлінські аспекти. *Актуальні проблеми державного управління: збірка наукових праць*. 2004. № 4 (18). С. 181-195.

126. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і

промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями: Закон України від 21.07.2020. № 815-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-20#Text. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

127. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності: Закон України від 20.03.2023 № 2974-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2974-20#Text. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

128. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 01.04.2022 № 2174-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

129. Івашова Л.М., Антонова Л.В., Івашов М.Ф. Інституційний механізм захисту прав інтелектуальної власності в умовах інтеграції України до ЄС. Публічне управління та митне адміністрування. 2022. № 4 (35). С. 40-49 URL: http://www.customs-admin.umsf.in.ua/archive/2022/4/7.pdf. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

130. Дзвінчук Д. І. Державне управління: курс лекцій. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. 501 с.

131. Нижник Н. Р., Машков О. А. Системний підхід в організації державного управління. за заг. ред. Н. Р. Нижник. К. : Вид-во УАДУ, 1998. 160 с.

132. Орлюк О. П. Інтелектуальна власність в Україні: досвід, законодавство, проблеми, перспективи. *Право України*. 2011. № 3. С. 4-21.

133. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання: Постанова Верховної Ради України від 29.08.2019 № 19-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-20. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

134. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

135. Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності: Указ Президента України від 29.09.2017 № 299/2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299/2017. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

136. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

137. Про затвердження Положення про департамент інтелектуальної власності: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15.06.2017 № 871. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v0871731-17/conv/print. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

138. Питання Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.09.2019 № 838. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/838-2019-%D0%BF. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

139. Про затвердження Регламенту Апеляційної палати Міністерства економічного розвитку і торгівлі України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 19.02.2019 № 263. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0284-19. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

140. Про внесення змін до деяких законів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності: Закон України від 16.06.2020 № 703-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703-20#Text. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

141. Про утворення Ради з питань інтелектуальної власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 № 90. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennya-radi-z-pitan-intelektualnoyi-vlasnosti. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

142. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення, Перелік від 28.10.2015 № 878. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

143. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 № 267. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

144. Про затвердження Положення про Міністерство культури України: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2014 № 495. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2014-%D0%BF. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

145. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 630. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

146. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 № 281. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

147. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 375. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

148. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

149. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

150. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

151. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

152. Про Фонд державного майна України: Закон України від 09.12.2011 № 4107-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4107-17. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

153. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

154. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

155. Про прокуратуру: Закон України; Перелік від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

156. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту

споживачів: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 02.09.2015 № 667. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-%D0%BF. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

157. Статут Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» від 04.02.2020. URL: https://ukrpatent.org/atachs/statut-04022020.pdf. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

158. Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2022 № 943-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2022-%D1%80#Text (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

159. Статут Державного організації «Українське агенство з авторських та суміжних прав» від 04.02.2020. URL: https://uacrr.org/wp-content/uploads/2019/04/Statut-Derzhavnoyi-organizatsiyi-Ukrayinske-agentstvo-z-avtorskih-ta-sumizhnih-prav-vid-18.03.2019.pdf (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

160. Про затвердження Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.05.2002 № 674. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-2002-%D0%BF. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

161. Проблеми охорони інтелектуальної власності в Україні. Світові тенденції охорони інтелектуальної власності і Україна: аналіт. доп. УЦЕПД Національна безпека та оборона. 2001. № 10. С. 3-47.

162. Шишка Р. Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект. [монографія]. Х.: «Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ», 2002. 368 с.

163. Шевченко В. І. Теоретичне обґрунтування концепції ресурсного підходу до вдосконалення організаційно-функціонального механізму державного управління системою охорони здоров'я. *Державне будівництво*. 2009. № 2. URL: http://ww w.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2009-2/index.html. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

164. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%E2%F0. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

165. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України; Регламент від 10.02.2010 № 1861-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

166. Directive 2004/48/ EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property

rights. URL: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=O-J:L:2004:157:0045:0086:EN:PDF. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

167. Державне управління: основи теорії, історія і практика: навч. Посіб. [за заг. ред. П. І. Надолишнього, В. Д. Бакуменка, М. М Іжа, Г. І. Арабаджи]. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. 394 с.

168. Слободянюк Д. С. Система державного управління сферою інтелектуальної власності в Україні: структура та сучасний стан. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2018. № 1. С. 144-162. URL: https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/56/56 URL: DOI: https://doi.org/10.26693/pard2018.01.11. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

169. Слободянюк Д. С. Досвід формування правового механізму публічного управління у сфері охорони торговельних марок в країнах Європи: проблеми та перспективи його впровадження в Україні. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. № 17. С. 814-833. URL: https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/321/276 URL: DOI: https://doi.org/10.34132/pard2022.17.08. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

170. Слобдянюк Д. С. Організаційно-структурний механізм державного управління в сфері інтелектуальної власності в Україні: шляхи вдосконалення та перспективи розвитку. Ольвійський форум – 2022: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі : XVI міжнар. наук. конф. 23–26 червня 2022 р., Публічне управління в Україні в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів, Чорном. нац. ун-т ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. С. 23-25.

171. Ємельянов В. М. Слободянюк Д. С. Проблеми становлення державного управління інтелектуальною власністю в Україні. Публічне управління та регіональний розвиток. 2018. № 2. С. 322-344. URL: https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/89/68 URL: DOI: https://doi.org/10.26693/pard2018.02.322. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

172. Слобдянюк Д. С. Проблеми державного управління в сфері інтелектуальної власності в Україні. Могилянські читання – 2019 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти : XXII Всеукр. наук.-метод. конф. : тези доповідей. Публічне управління в Україні в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів, Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. С. 45-46.

173. Проєкт Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності України на період 2020-2025 роки / експертна група: Бутнік-Сіверський О. Б., Дорошенко О. Ф., Дубинський М. Й., Єгоров І. Ю., Капіца Ю. М., Кульчицький 1.1., Моркляник Б. В., Хаустов В. К. та ін. ; модератор та науковий редактор д.ю.н. Орлюк О. П. / НОІВ, Київ, 2019. URL : http://nipo.org.ua/activity/stvorenn-ya-efektivnogo-navchalnogo-centru-u-sferi-in- telektualnoi-vlasnosti-iv. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

174. An official website of the European Union. Joint Communication: Eastern Partnership policy beyond 2020: Reinforcing Resilience - an Eastern Partnership that delivers for all. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-home-page/76166/jointcommunication-eastern-partnership-policy-beyond-2020-reinforc- ing-resilience-%E2%80%93-eastern_en. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

175. An official website of the European Union. Joint Communication: Eastern Partnership: Commission proposes new policy objectives for beyond 2020. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_452. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

176. Цибульов П. М., Чеботарьов В. П., Зінов В. Г., Суіні Ю. Управління інтелектуальною власністю; заред. П.М. Цибульова. К.: «К.І.С.», 2005. С. 435-442.

177. Ільницький Д. О. Опорний конспект лекцій з курсу «Управління інтелекту-альною власністю». К.: КНЕУ, 2011, 307 с.

178. Економіко-правові проблеми в сфері інтелектуальної власності: монографія / кол. авторів: Орлюк О. П., Бутнік-Сіверський О. Б., Ревуцький С. Ф., Нежиборець В. І., Федченко Л. І. та ін.: за наук. ред. д.е.н. Бутнік-Сіверського О. Б. К. : НДІІВ НАПрНУ, 2007. 368 с.

179. Павленко Т. В. Процес управління інтелектуальною власністю підприємства. *Економічний вісник НТТУ «КПІ»*. 2012. № 1. С. 71.

180. Вірченко В. В. Зміст та особливості управління об'єктами інтелектуальної власності на підприємстві. *Теоретичні та практичні питання економіки*. 2012. № 27 (1). С. 225-236.

181. Семенова В. Г. Напрямки підвищення ефективності управління інтелектуальною власністю підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 6. С. 472-476.

182. Вачевський М. В. Організаційна структура системи управління інтелектуальною власністю. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 4 / (34). С. 155-162.

183. Пижова Л. Б., Савченко О. І., Чуксіна К. Р. Визначення механізмів управління інтелектуальною власністю на підприємстві. *Вісник НТУ «ХПІ» Технічний прогрес та ефективність виробництва*. 2010. С. 133-138.

184. Шикова Л. В. Теоретичні аспекти управління інтелектуальною власністю на підприємстві. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2014. № 1(10) / (2). С. 98-104.

185. Цибульська Л. О. Економіко-правові проблеми управління інтелектуальною власністю. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності.* 2013. № 1 (2). С. 248-252.

186. Данилишин Б. Як держава може підтримати бізнес в умовах війни. *Економічна правда*. 2022. № 3. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

187. Ucluster. Ukrainian Startup Fund. URL: https://ucluster.org/blog/2022/06/usf-nadali-pratsjue-zadlja-zberezhennja-startap-ekosystemy/#:~:text. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

188. Study of the Patent Pro Bono Programs; Notice of Public Listening Sessions and Request for Comments. URL: https://www.federalregister.gov/documents/2023/ 04/12/2023-07699/study-of-the-patent-pro-bono-programs-notice-of-public-listening-sessions-and-request-for-comments. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

189. Astebro T., Bernhardt I. The Social Rate of Return to Canada's Inventor's Assistance Program. URL: https://shs.hal.science/hal-00480038. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

190. Free personalised intellectual property support. URL: https://euipo.europa.eu/ohimportal/en/online-services/ip-support. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

191. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів: Конвенція Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 24.07.1971. Офіційний вісник України. 2007. № 75. С. 173. Ст. 2809.

192. Іващенок В. А. Розвиток законодавства з інтелектуальної власності в Україні у 2000-х рр. (історико-правовий аспект). Право та державне управління. 2017. № 4 (29). С. 19-24. URL : http: //www. pdu-jour- nal.kpu.zp.ua/archive/4_2017/tom_1/6.pdf. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

193. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства: Закон України від 21.07.2020 № 816-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816-20#Text. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

194. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

195. Шабалін А. В. Актуальні питання захисту права інтелектуальної власності: навчально-практичний посібник. Київ : НДІІВ НАПрН України. Київ : Інтер-сервіс, 2020. 160 с.

196. Стефанчук Р. О. До питання про кодифікацію законодавства у сфері інтелектуальної власності. *Право України*. 2016. № 11. С. 86-91.

197. Крижна В. Варіанти кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. № 1. 2010. С. 110-114.

198. Industrial Property Code. Decree; Law No. 16/95, of 24 January 1995. Web Site. URL: http://www.wipo.int/clea/en/details.jsp?id=3514. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

199. Industrial Property Code, Royal Decree; Law of July 26, 1929, as last amended by Law No. 12/1975 March 12, 1975. Web Site. URL: http://www.wipo.int/clea/en/details.jsp?id=1309. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

200. Copyright in the Digital Single Market 2016/0280. European Oonsili. URL: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-51-2019-INIT/en/pdf. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

201. Виборчий кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 19.12.2019 № 396-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

202. Земельний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 25.10.2001 № 2768-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

203. Кодинец А. О. Теоретичні аспекти юридичної природи права на результати інтелектуальної, творчої діяльності та засоби індивідуалізації. Альманах цивілістики: зб. ст. 2001. № 4. С. 250-262.

204. Верба І. І. Основи інтелектуальної власності : навч. посіб. / І. І. Верба, В. О. Коваль ; за ред. С. В. Чікін. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : НТУУ «КПІ», 2013. 262 с.

205. Орлюк О. Сфера інтелектуальної власності як предмет правового регулювання: проблема конкуренції законів. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2009. № 6 (50). С. 25-33.

206. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Поняття, зміст, сутність та види систематизації законодавства. *Правова держава*. № 14. 2003.

207. Ющик О. Правова реформа і систематизація законодавства України. Систематизації законодавства в Україні: проблеми теорії і практики : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ. 1999.

208. С. В. Бобровник, Н. М. Оніщенко та інші. Систематизація законодавства України: проблеми та перспективи вдосконалення : монографія - К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. С. 155.

209. Уварова О. О., Сидоренко О. О. Норми матеріального і процесуального права: функціональне співвідношення. *Юрист України*. 2012. № 4 (21). С.19-24.

210. Бисага Ю. М. Конституційно-процесуальне право України : підручник / Ю. М. Бисага, В. В. Гомонай, В. І. Чечерський. Ужгород : Ліра, 2011. 360 с.

211. Дашковська Т. М. Норми матеріального та процесуального права: до пи-тання співвідношення. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / редкол.: В. В. Завальнюк (голов. ред.) [та ін.]; відп. за вип. М. В. Афанасьєва. Одеса : Юрид. л-ра, 2015. Вип. 75. С. 90-96.

212. Братель О. Процесовзаємодіючі норми матеріального права в контексті реалізації процесуальних юридичних фактів при здійсненні цивільного судочинства. *Цивільне право і процес*. 2017. № 1. С.10-17.

213. Шабалін А.В. Про питання кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. № 6. С. 74-81.

214. Потоцький М.Ю. Двигун внутрішнього загоряння. *Юридична практика*. 2021. № 17-18 (1218-1219). URL: https:// pravo.ua/articles/dvyhun-vnutrishnoho-zahoriannia. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

215. Добробог Л. М. Види та зміст принципів кодифікації законодавства. Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування: матеріали наукового семінару (ДДУВС). URL: https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/3628. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

216. Селіванов В. М. Право і закон (філософський погляд на співвідношення права і закону). *Проблеми філософії права*. 2005. № 1-2.

217. Право інтелектуальної власності. Акад. курс : підручник для студентів вищ. навчальн. закладів / за ред. О. А. Підопригори, О. Д. Святоцького. 2-ге вид., переробл. та доповн. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 672 с.

218. Чурпита Г. В. Концептуальні засади захисту сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства: дис. д.ю.н. : 12.003. Національна академія внутрішніх справ. Київ. 2016. 32 с.

219. The Court of justice of The European Union. URL: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/sv. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

220. Шабалін А. В. Суд Європейського Союзу (CVRIA): повноваження та деякі питання організації діяльності суду. Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС : матеріали міжнар. наук.-практ конф., Київ, 8 червня 2018 року / за ред. проф. Р. С. Мельника, відпов. ред. к.н.ю. Л. Ю. Малюга. Київ : Гельветика. 2018. С. 373.

221. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

222. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

223. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власностіСОТ; Угода, Міжнародний документ від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

224. Жаров В. О. Право інтелектуальної власності в системі права України : навч. посіб. Київ : Інститут інтелектуальної власності і права, 2006. 108 с.

225. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України; Стратегія від 11.06.2021 № 231/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

226. Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні: Указ Президента України; Указ від 27.04.2001 № 285/2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285/2001#Text. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

227. Про Рекомендації парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого

забезпечення та правозастосування»: Постанова Верховної Ради України; Рекомендації від 27.06.2007 № 1243-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1243-V#Text. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

228. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України; Указ, Стратегія від 12.01.2015 № 5/2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text. (Дата звернення: 28.06.2023 р.).

229. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України; Бюджет, Розподіл, Перелік від 14.11.2019 № 294-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

230. Кодинець А. О. Захист прав інтелектуальної власності в умовах впровад-ження судової реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 9-13.

231. Коваль І. Ф. Щодо правового статусу вищого суду з питань інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. № 5. С. 39-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpiv_2016_5_5. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

232. Паладій М. В. Процедурне забезпечення управління сферою інтелектуальної власності в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2011. № 4 (11). С. 76-84.

233. Коротун О. М. Захист прав інтелектуальної власності: сучасний стан розвитку процесуального законодавства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 3 (28). С. 101-105.

234. Блажівська О. Є. Аналіз судових систем інтелектуальної власності Франції, США, Німеччини та України, перспективи створення Вищого суду з питання інтелектуальної власності в Україні. *Право України*. 2016. № 11. С. 167-175.

235. Штефан О. О. Деякі питання юрисдикції вищого суду з питань інтелектуальної власності щодо спірних авторських правовідносин. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 1. С. 5-10.

236. Глотов С.О. Вищий IP-Суд як елемент системи судоустрою в Україні. Contra Sententiam. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2022. № 4. URL: http://uran.inprojournal.org/article/view/265935 URL: DOI: https://doi.org/10.33731/42022.265935. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

237. Комаров В. В. Верховний Суд та єдність судової практики. Liber Amicorum Вячеслав Комаров /за ред. Т. В. Комарової ; упоряд. Т. В. Комарова. Харків : Право, 2020. 1192 с., С. 564-581.

238. Проєкт Закону про Вищий суд з питань інтелектуальної власності від 29.12.2021 № 6487. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

239. Світличний О., Сулима В. Про деякі проблеми удосконалення господарського процесуального законодавства. *Публічне право*. 2018. № 1 (29). С. 196-202.

240. Канарик Ю. С., Банк М. Ю. Юрисдикція суду з питань інтелектуальної власності. *Young Scientist*. 2018. № 6 (58). С. 185-187.

241. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України; Бюджет, Розподіл, Перелік від 03.11.2022 № 2710-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text. (Дата звернення: 28.11.2023 р.).

242. Квак С.А. Економічний механізм стимулювання інноваційної діяльності промислових підприємств України : дис. канд. екон. наук : 08.00.03. Львів, 2020. 289 с.

243. Майданик Л. Поняття та механізм комерціалізації інтелектуальної власності в праві України. *Юридична Україна*. 2014. № 7. С. 39-45.

244. Кравченко Т. В. Соціальний механізм державного управління ризиками в суспільстві. *Держава та регіони. Сер. Держ. упр*. 2011. № 1. С. 149-155.

245. Орлюк О. П. Дотримання прав інтелектуальної власності як моральна основа соціального прогресу. *Альманах права*. 2016. № 7. С. 33-37.

246. Поснова Т. В. Соціальний механізм економічної безпеки. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2014. № 1. С. 64-69.

247. Вірченко В. В. Інституційні засади реалізації відносин інтелектуальної власності в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. № 20 (1). С. 87-91.

248. Крук С. І. Методологія побудови інституційних механізмів державного управління у сфері національної безпеки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. Т. 29 (68), № 6. С. 8-11.

249. Скиба Т. Ю. Інституційні механізми державного управління розвитком системи вищої освіти. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу. Серія: Державне управління*. 2012. Т. 202, № 190. С. 183-190.

ДОДАТКИ

Додаток А

Визначення дефініції «інтелектуальна власність»

Автор	Тлумачення
В. Дюндін	Інтелектуальна власність – права на результати розумової діяльності людини в науковій, художній, виробничій та інших сферах, які є об'єктом цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. При цьому останні, будучи благом нематеріальним, зберігаються за його творцями і можуть використовуватися іншими особами лише за узгодженням з ними.
Т. Вахонєва	Інтелектуальна власність – комплекс прав на результати розумової діяльності людини в науковій, художній, виробничий та інших сферах, які є об'єктом цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися й розпоряджатися результатами власної інтелектуальної, творчої діяльності.
Цивільний кодекс України Стаття 418	Право інтелектуальної власності – право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений Цивільним кодексом України та іншими законами. Поняття права інтелектуальної власності об'єднує наступні дві групи прав.
С. Гордієнко	Інтелектуальна власність – права на результати розумової діяльності людини в науковій, художній, виробничій та інших сферах, які є об'єктом цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, які, будучи благом нематеріальним, зберігаються за його творцями і можуть використовуватися іншими особами лише за узгодженням з ними, крім випадків, зазначених у законі.
Наказ Міністра оборони України «Про затвердження Положення про патентно-ліцензійну, винахідницьку та раціоналізаторську роботу в Збройних Силах України» (Положення, п. 1.1) № 78 від 05.03.2001 м. Київ	Інтелектуальна власність – виключні права на результати інтелектуальної діяльності.
Договір до Енергетичної	Інтелектуальна власність – включає авторські і суміжні права, товарні знаки, географічні вказівки, промислові креслення,

Хартії (ст. 1) м. Лісабон, 17 грудня 1994 року (995_056).	патенти, проекти топології інтегральних схем і охорону необнародуваної інформації.
В. Семків, Р. Шандра	Інтелектуальна власність – результати інтелектуальної, творчої діяльності людини у виробничій, науковій, літературній, художній та інших сферах, права на які охороняються законом.
К. Ідріс	Інтелектуальна власність є комерційним застосуванням творчої думки для розв'язання технічного або художнього завдання. Вона не є продуктом сама по собі, а являє собою особливу ідею, що стоїть за цим продуктом, або спосіб, яким ця ідея виражена, або ж відмітний характер того, як цей продукт названий або описаний
А. Чухно	Інтелектуальна власність як наукове поняття має складну і довгу історію, сутність якої полягає у перетворені її із духовно-культурного поняття у визначальну складову системи виробничих відносин.
В. Вірченка	Інтелектуальна власність являє собою систему відносин між членами суспільства щодо привласнення-відчуження нематеріальних активів і результатів інтелектуального виробництва.
Л. Мельник	Інтелектуальна власність потенційно націлена на юридизацію та подальшу комерціалізацію, відповідно вона об'єктивно потребує правового закріплення та виявляється насамперед у комплексі прав суб'єктів інтелектуальної власності.
І. Мікульонок	Інтелектуальна власність – що пропонує розуміти її у широкому сенсі як закріплені законом права на результат інтелектуальної діяльності в науковій, літературній, художній і промисловій сферах.
І. Запорожець	Інтелектуальна власність – умовне поняття, яке використовують для позначення сукупності виключних прав на результати інтелектуальної (насамперед творчої) діяльності, а також прирівняних до них за правовим режимом засобів індивідуалізації учасників цивільних правовідносин.
В. Жукова	Інтелектуальна власність – характеризується як умовне явище і не відповідає суті правового явища – праву власності.
А. Кубаха	Інтелектуальна власність — це формалізований результат творчої інтелектуальної діяльності, що надає його автору або особі, яку визначено чинним законодавством, право власності на цей результат, яке набувається, здійснюється і захищається відповідно до законодавчо встановлених норм і правил. Врегульовані законом суспільні відносини стосовно володіння, користування і розпоряджання результатами інтелектуальної творчої діяльності становлять інститут права інтелектуальної власності.
В. Рибалкін та І. Лазня	Інтелектуальна власність - відносини належності, володіння, розпорядження та використання (в їх юридичному та економічному змісті) продуктів інтелектуальної діяльності.
А. Чухно	Інтелектуальна власність є особливою формою власності, оскільки вона створюється творчою, інтелектуальною працею і є ідеальним творінням, що ґрунтується на матеріальних носіях.

Хартії (ст. 1) м. Лісабон, 17 грудня 1994 року (995_056).	патенти, проекти топології інтегральних схем і охорону необнародуваної інформації.
В. Семків, Р. Шандра	Інтелектуальна власність – результати інтелектуальної, творчої діяльності людини у виробничій, науковій, літературній, художній та інших сферах, права на які охороняються законом.
К. Ідріс	Інтелектуальна власність є комерційним застосуванням творчої думки для розв'язання технічного або художнього завдання. Вона не є продуктом сама по собі, а являє собою особливу ідею, що стоїть за цим продуктом, або спосіб, яким ця ідея виражена, або ж відмітний характер того, як цей продукт названий або описаний
А. Чухно	Інтелектуальна власність як наукове поняття має складну і довгу історію, сутність якої полягає у перетворені її із духовно-культурного поняття у визначальну складову системи виробничих відносин.
В. Вірченка	Інтелектуальна власність являє собою систему відносин між членами суспільства щодо привласнення-відчуження нематеріальних активів і результатів інтелектуального виробництва.
Л. Мельник	Інтелектуальна власність потенційно націлена на юридизацію та подальшу комерціалізацію, відповідно вона об'єктивно потребує правового закріплення та виявляється насамперед у комплексі прав суб'єктів інтелектуальної власності.
І. Мікульонок	Інтелектуальна власність – що пропонує розуміти її у широкому сенсі як закріплені законом права на результат інтелектуальної діяльності в науковій, літературній, художній і промисловій сферах.
І. Запорожець	Інтелектуальна власність – умовне поняття, яке використовують для позначення сукупності виключних прав на результати інтелектуальної (насамперед творчої) діяльності, а також прирівняних до них за правовим режимом засобів індивідуалізації учасників цивільних правовідносин.
В. Жукова	Інтелектуальна власність – характеризується як умовне явище і не відповідає суті правового явища – праву власності.
А. Кубаха	Інтелектуальна власність — це формалізований результат творчої інтелектуальної діяльності, що надає його автору або особі, яку визначено чинним законодавством, право власності на цей результат, яке набувається, здійснюється і захищається відповідно до законодавчо встановлених норм і правил. Врегульовані законом суспільні відносини стосовно володіння, користування і розпоряджання результатами інтелектуальної творчої діяльності становлять інститут права інтелектуальної власності.
В. Рибалкін та І. Лазня	Інтелектуальна власність - відносини належності, володіння, розпорядження та використання (в їх юридичному та економічному змісті) продуктів інтелектуальної діяльності.
А. Чухно	Інтелектуальна власність є особливою формою власності, оскільки вона створюється творчою, інтелектуальною працею і є ідеальним творінням, що ґрунтується на матеріальних носіях.

Додаток Б

Індекс прав власності International Property Rights Index (IPRI) за 2018-2023 роки

Список країн за міжнародним індексом прав власності International Property Rights Index (IPRI)						
Країна	Міжнародний індекс прав власності (IPRI)					
	Оцінка/ Глобальний рейтинг					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Албанія	4,525/102	4,546/106	4,293/112	4,696/98	4,119/99	4,499/82
Алжир	4,140/113	4,435/108	4,389/107	4,611/100	4,209/94	4,105/99
Ангола	н/д	3,115/126	3,362/125	3,137/126	3,136/123	3,249/118
Аргентина	5,025/79	5,087/82	5,111/79	4,702/97	4,299/91	4,200/95
Вірменія	4,714/95	4,812/93	5,032/83	5,401/63	4983/63	5,246/52
Австралія	8,329/7	8,363/5	8,358/6	7,904/11	7,616/11	7,688/10
Австрія	8,004/15	8,089/14	8,145/12	7,925/10	7,665/10	7,632/11
Азербайджан	5,037/78	5,120/80	5,348/67	5,485/59	5,042/60	5,095/61
Бахрейн	6,174/45	6,195/44	6,388/38	6,317/38	5,959/38	5,722/42
Бангладеш	3,365/122	3,313/125	3,293/126	3,395/25	3,577/116	3,730/107
Бельгія	7,678/18	7,669/18	7,706/17	7,400/19	7,279/18	7,341/18
Бенін	4,510/104	4,525/107	4,650/101	4,590/102	4,327/89	4,279/91
Болівія	н/д	3,930/118	4,048/119	3,711/122	3,291/121	3,394/116
Боснія і Герцеговина	4,417/107	4,419/110	4,331/110	4,582/103	4,026/102	4,179/98
Ботсвана	5,999/49	5,963/53	5,934/51	5,750/54	5,288/56	5,566/44
Бразилія	5,746/55	5,564/62	5,478/64	5,214/74	4,622/78	4,467/83
Бруней Даруссалам	4,767/90	4,758/98	4,793/98	4,871/88	5,508/49	5,531/45
Болгарія	5,397/63	5,569/61	5,721/55	5,586/56	4,972/64	5,138/59
Буркіна Фасо	н/д	5,354/66	5,243/72	4,610/101	4,154/98	4,192/96
Бурунді	3,778/118	3,798/121	4,411/106	4,318/108	3,857/107	3,693/108
Камерун	4,323/109	4,307/115	4,205/114	3,988/117	3,156/117	3,632/112
Канада	8,294/10	8,264/11	8,046/14	7,748/14	7,473/14	7,420/16
Чад	3,770/119	3,886/119	3,991/120	3,741/121	3,071/125	3,084/121
Чилі	6,881/29	6,880/29	6,973/28	6,589/31	6,138/33	5,947/38
Китай	5,904/52	6,033/49	6,045/49	6,088/46	5,594/47	5,336/50
Колумбія	5,516/61	5,559/63	5,563/62	5,204/75	4,640/74	4,562/80
Конго	3,744/120	3,545/124	3,492/124	3,461/124	2,886/126	3,008/122
Коста - Ріка	6,571/31	6,488/34	6,404/37	6,091/45	5,705/44	5,821/40
Хорватія	5,171/73	5,162/75	5,232/75	5,422/62	4,916/65	5,191/56
Кіпр	6,237/41	6,407/37	6,355/41	6,345/36	5,838/40	5,975/37
Чеська Республіка	6,980/27	7,029/26	7,007/27	6,726/28	6,401/27	6,577/23
Кот д'Івуар	н/д	4,785/96	4,883/92	4,265/109	3,810/109	3,955/101
Данія	8,163/12	8,174/13	8,211/10	7,927/9	7,806/6	7,812/4

1	2	3	4	5	6	7
Домініканська республіка	4,837/87	4,894/87	5,031/84	5,007/83	4,388/87	4,627/75
Еквадор	4,711/96	4,803/94	5,001/87	4,715/94	4,113/100	4,213/94
Єгипет	5,062/77	5,281/68	5,506/63	5,379/64	4,721/70	4,355/88
Сальвадор	4,774/89	4,707/99	4,728/100	4,656/99	4,165/97	4,310/90
Естонія	7,181/24	7,173/25	7,179/24	6,946/24	6,731/24	н/д
Ефіопія	4,420/106	4,392/111	4,053/118	4,115/115	3,466/118	3,244/119
Фінляндія	8,692/1	8,712/1	8,654/1	8,078/4	8,173/1	8,090/1
Франція	7,184/23	7,384/21	7,212/23	6,977/23	6,783/23	7,056/20
Габон	н/д	н/д	4,804/97	4,203/112	3,744/110	3,817/105
Грузія	5,144/74	5,247/70	5,236/73	5,327/67	4,671/72	4,918/66
Німеччина	7,909/16	7,850/17	7,741/16	7,437/17	7,469/15	7,348/9
Гана	5,635/60	5,748/58	5,612/61	5,438/61	5,002/61	4,946/65
Греція	5,266/67	5,207/72	5,232/74	5,322/68	4,814/66	5,173/58
Гватемала	5,008/81	5,013/85	4,966/89	4,712/95	4,023/103	н/д
Гаїті	2,733/125	2,703/128	2,655/129	2,646/129	2,834/127	2,733/123
Гондурас	4,723/93	4,835/91	4,864/93	4,735/91	3,990/104	3,952/102
Гонконг	7,849/17	7,902/16	7,941/15	7,509/16	7,450/16	н/д
Угорщина	6,097/46	6,218/43	6,254/43	6,027/48	5,417/52	5,422/48
Ісландія	7,617/20	7,565/20	7,616/19	7,433/18	7,077/20	7,196/19
Індія	5,639/59	5,820/55	5,708/56	5,547/57	5,143/58	5,072/62
Індонезія	5,332/64	5,405/65	5,341/68	5,274/72	4,799/67	4,996/63
Іран	4,748/91	4,578/103	4,249/113	4,143/114	3,643/113	3,606/113
Ірландія	7,659/19	7,612/19	7,529/20	7,337/20	7,202/19	7,418/17
Ізраїль	7,130/26	7,181/24	7,120/25	6,926/25	6,635/25	6,388/25
Італія	5,993/50	6,126/46	6,152/47	6,099/44	5,658/46	6,038/35
Ямайка	5,991/51	5,999/51	5,934/52	5,739/55	5,176/57	5,251/51
Японія	8,231/11	8,323/6	8,362/5	7,893/12	7,677/9	7,583/13
Йорданія	6,192/42	6,181/45	6,286/42	6,173/43	5,717/43	5,429/47
Казахстан	4,835/88	4,855/89	5,006/85	5,275/71	4,629/75	4,640/74
Кенія	4,983/82	5,147/76	5,003/86	4,984/85	4,407/86	4,614/77
Королівство Есватіні	4,840/86	5,111/81	5,212/76	5,097/79	4,661/73	4,712/71
Корея	6,447/35	6,621/33	6,675/31	6,669/30	6,384/28	6,685/22
Кувейт	5,490/62	5,570/60	5,676/57	5,816/53	5,432/51	5,230/54
Латвія	5,718/56	5,936/54	6,030/50	6,274/40	5,943/39	6,183/30
Ліван	4,342/108	4,386/113	4,349/108	4,236/110	3,730/111	3,604/114
Ліберія	4,619/100	4,652/101	н/д	н/д	н/д	н/д
Литва	6,424/36	6,460/35	6,522/35	6,358/35	6,048/36	6,360/27
Люксембург	8,297/9	8,275/9	8,242/9	7,995/5	7,889/5	7,767/8
Мадагаскар	4,041/114	н/д	3,956/122	3,967/118	3,603/115	3,651/109
Малаві	4,660/97	4,785/97	4,757/99	4,712/96	4,335/88	4,588/79
Малайзія	6,491/34	6,623/32	6,717/30	6,699/29	6,300/29	6,174/31
Малі	4,722/94	4,568/105	4,532/103	4,164/113	3,613/114	3,641/111
Мальта	6,734/30	6,755/30	6,635/33	6,292/39	5,778/42	6,089/33
Мавританія	4,170/112	4,172/117	4,149/115	3,875/119	3,224/122	3,231/120

1	2	3	4	5	6	7
Маврикій	6,249/40	6,297/40	6,359/40	6,214/42	5,804/41	н/д
Мексика	5,173/72	5,228/71	5,261/71	5,265/73	4,623/77	4,627/76
Молдова	4,002/115	4,221/116	4,329/111	4,819/89	4,191/95	4,720/70
Чорногорія	4,650/98	4817/92	4,952/90	5,318/69	5,047/59	5,174/57
Марокко	5,644/58	5,762/57	5,926/53	5,845/52	5,342/55	5,233/53
Мозамбік	4,486/105	4,387/112	4,340/109	4,324/107	3,717/112	3,774/106
Непал	4,946/83	4,842/90	4,909/91	4,724/93	4,240/93	4,185/97
Нідерланди	8,325/8	8,273/10	8,281/7	7,963/7	7,777/8	7,853/3
Нова Зеландія	8,632/2	8,514/3	8,424/4	8,079/3	7,929/4	7,793/5
Нікарагуа	4,266/111	4,337/114	4,133/117	4,029/116	3,464/119	3,642/110
Нігерія	3,923/116	3,787/122	3,719/123	3,657/123	3,312/120	3,371/117
Північна Македонія	н/д	4,703/100	4,806/96	4,783/90	4,310/90	4,597/78
Норвегія	8,450/4	8,279/8	8,248/8	7,957/8	7,798/7	7,772/6
Оман	6,331/38	6,729/31	6,654/32	6,557/33	6,203/32	6,081/34
Пакистан	3,637/121	3,874/120	4,142/116	4,211/111	3,814/108	3,824/104
Панама	5,833/53	5,687/59	5,630/60	5,308/70	4,770/68	5,098/60
Парагвай	4,517/103	4,569/104	4,544/102	4,499/104	4,034/101	4,392/86
Перу	5,229/69	5,139/78	5,059/82	4,931/87	4,258/92	4,370/87
Філіппіни	5,217/70	5,309/67	5,322/69	5,018/82	4,495/83	4,396/85
Польща	6,092/47	5,996/52	5,661/58	5,486/58	5,414/53	5,458/46
Португалія	6,934/28	6,976/27	6,939/29	6,784/27	6,214/31	6,385/26
Катар	7,178/25	6,923/28	7,100/26	6,795/26	6,508/26	6,360/28
Румунія	5,812/54	6,028/50	5,880/54	5,993/49	5,476/50	5,786/41
Росія	4,890/84	4,989/86	4,998/88	5,055/81	4,466/85	3,935/103
Руанда	6,562/32	6,265/42	6,241/44	5,942/51	5,414/54	5,393/49
Саудівська Аравія	6,187/44	6,278/41	6,462/36	6,421/34	6,060/35	5,714/43
Сенегал	5,009/80	5,132/79	5,066/81	4,974/86	4,486/84	4,736/69
Сербія	4,611/101	4,785/95	4,820/95	5,153/77	4,575/80	4,669/73
Сьєрра - Леоне	4,641/99	4,860/88	н/д	н/д	н/д	н/д
Сінгапур	8,404/5	8,462/4	8,481/3	8,087/2	7,967/2	7,958/2
Словаччина	6,273/39	6,386/38	6,365/39	6,061/47	5,679/45	5,880/39
Словенія	6,085/48	6,102/47	6,149/48	6,318/37	6,002/37	6,025/36
Південна Африка	6,348/37	6,071/48	6,213/45	5,964/50	5,534/48	5,192/55
Іспанія	6,520/33	6,452/36	6,599/34	6,560/32	6,245/30	6,502/24
Шрі Ланка	5,239/68	5,163/74	5,159/77	5,190/76	4,699/71	4,836/67
Швеція	8,396/6	8,280/7	8,187/11	7,817/13	7,601/12	7,771/7
Швейцарія	8,618/3	8,571/2	8,530/2	8,148/1	7,940/3	7,619/12
Тайвань	7,311/22	7,306/23	7,391/22	7,190/21	6,947/21	6,731/21
Танзанія	5,174/71	5,192/73	5,265/70	5,111/78	4,584/79	4,513/81
Таїланд	5,317/65	5,455/64	5,474/65	5,442/60	4,735/69	4,778/68
Тринідад і Тобаго	5,714/57	5,816/56	5,657/59	5,352/65	4,987/62	4,974/64
Туніс	5,097/75	5,142/77	5,094/80	5,094/80	4,626/76	4,706/72

1	2	3	4	5	6	7
Туреччина	5,282/66	5,262/69	5,404/66	5,351/66	4,557/81	4,243/93
Уганда	4,852/85	5,052/84	4,863/94	4728/92	4,186/96	4,275/92
Україна	4,282/110	4,432/109	4,466/105	4,453/105	3,980/105	4,011/100
Об'єднані Арабські Емірати	7,572/21	7,348/22	7,495/21	7,135/22	6,794/22	6,162/32
Об'єднане Королівство	8,141/13	8,044/15	7,678/18	7,520/15	7,299/17	7,489/15
Сполучені Штати Америки	8,124/14	8,202/12	8,050/13	7,993/6	7,566/13	7,525/14
Уругвай	6,191/43	6,329/39	6,199/46	6,22/41	6,086/34	6,347/29
Венесуела	2,975/123	2,895/127	2,848/127	2,670/128	1,771/129	1,873/125
В'єтнам	5,075/76	5,084/83	5,132/78	4,995/84	4,497/82	4,414/84
Ємен	2,792/124	2,671/129	2,707/128	2,985/127	2,248/128	2,395/124
Замбія	4,732/92	4,592/102	4,504/104	4,453/106	3,928/106	4,316/89
Зімбабве	3,844/117	3,738/123	3,906/121	3,835/120	3,114/124	3,407/115

Джерело: [43; 44; 45].

Додаток В

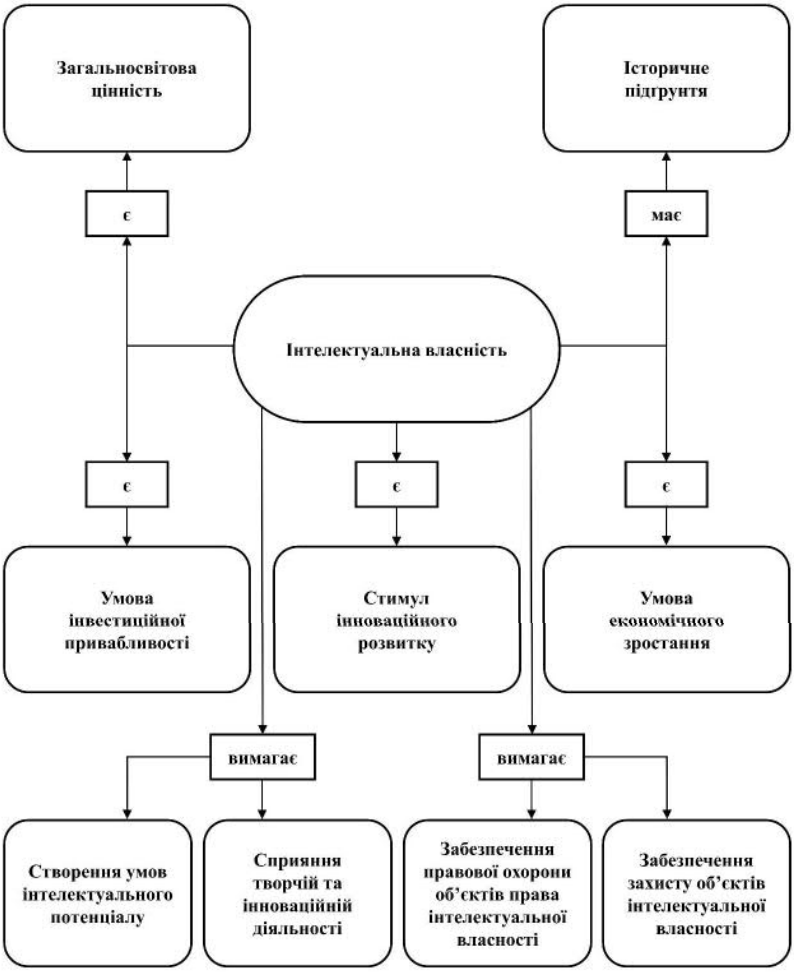

Рис. Структурна схема взаємодії складових інтелектуальної власності

Джерело: систематизовано автором.

Додаток Д

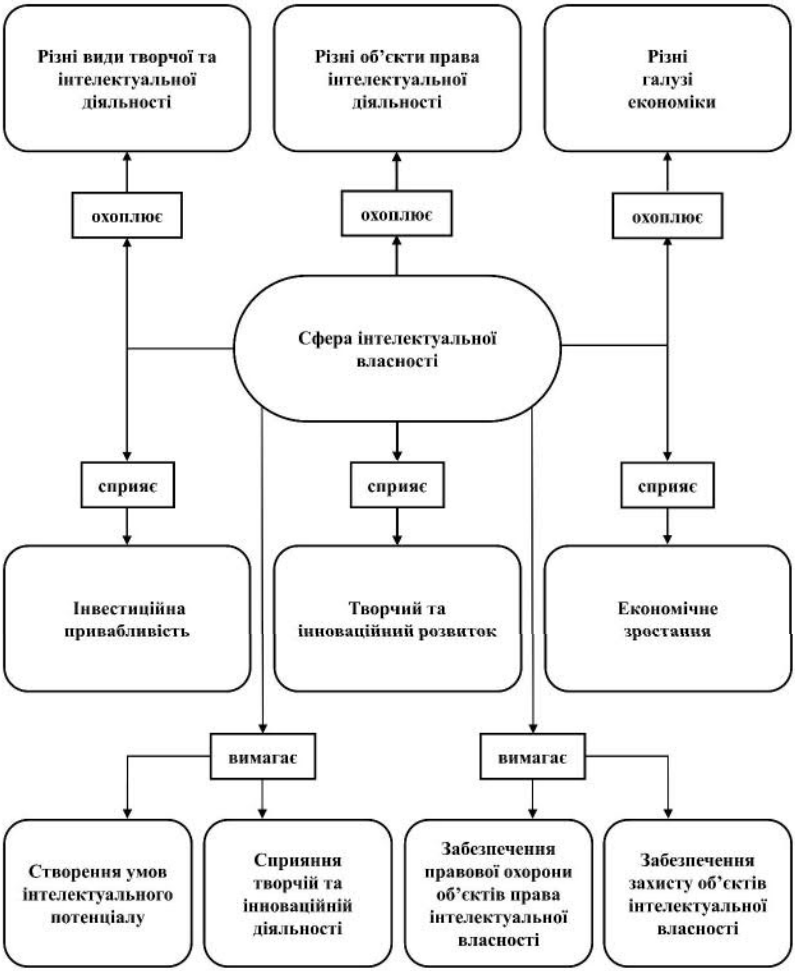

Рис. Ключові елементи сфери інтелектуальної власності
Джерело: систематизовано автором.

Додаток Ж

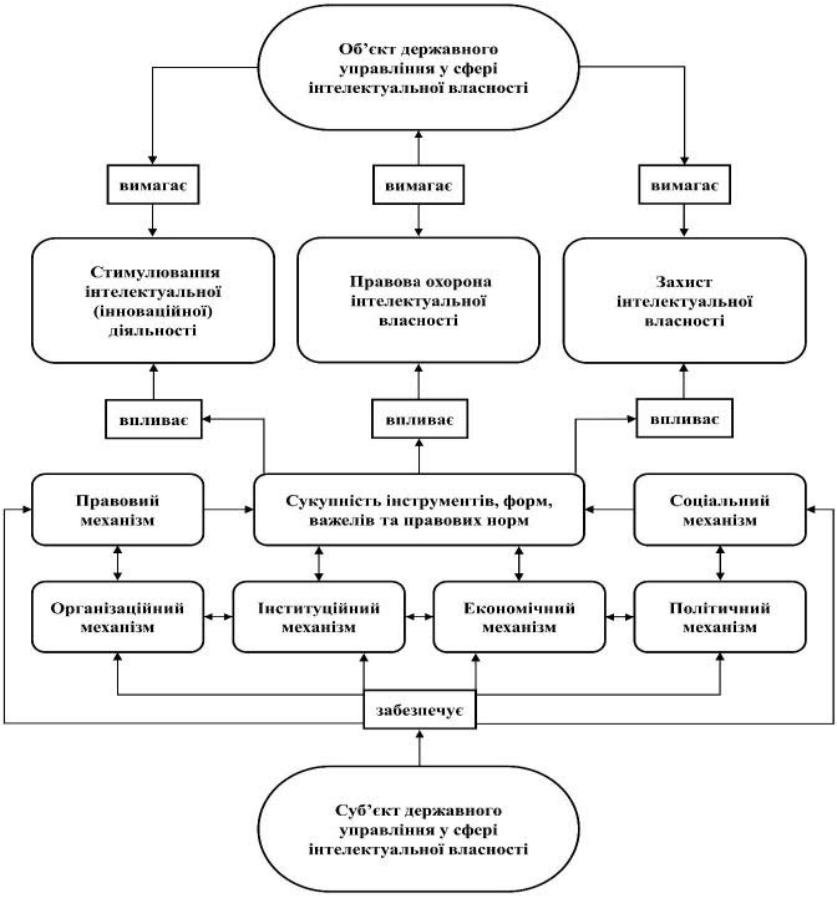

Рис. Схема впливу суб'єкта державного управління на об'єкт під час реалізації державно-управлінських функцій у сфері інтелектуальної власності

Джерело: систематизовано автором.

Додаток 3

Сутнісне напрвнення економічного, інституційного та соціального механізмів державного управління в сфері інтелектуальної власності

Механізм державного управління в сфері інтелектуальної власності	Тлумачення
Економічний	Представляє систему економічних засобів, які перетворюють права на інтелектуальну власність у товари чи послуги, котрі приносять прибуток. Це здійснюється через введення їх у економічний оборот та подальше отримання прибутку правовласниками від використання результатів інтелектуальної діяльності третіми особами. Ключовими компонентами цього механізму є різноманітні економічні методи, підходи, інструменти та важелі впливу на процеси інтелектуальної діяльності. Ці елементи спрямовані на забезпечення конкурентоспроможності окремого виробництва, галузі, та загалом держави, а також подальше сприяння сталому розвитку країни. Економічний механізм державного управління в сфері інтелектуальної власності має функціонувати з урахуванням наступних принципів: 1) передбачення пріоритетності державних інтересів та національної безпеки, підтримки високого рівня життя населення та підвищення загальних стандартів якості товарів і послуг; 2) розподіл повноважень між усіма суб'єктами із врахуванням специфіки інтелектуальної діяльності та особливостей усіх етапів життя інтелектуальної власності; 3) контроль за ефективністю економічних важелів впливу на інтелектуальну діяльність. Завдання: 1) постійний пошук перспектив використання результатів інтелектуальної діяльності з метою перетворення об'єкта інтелектуальної власності з ідеї на готовий товар чи послугу, що може мати економічний потенціал; 2) створення умов для ефективної системи державного управління в сфері інтелектуальної власності з врахуванням суспільних потреб; 3) залучення кваліфікованих кадрів, таких як менеджери, юристи, економісти, маркетологи тощо, для забезпечення стабільності функціонування усієї системи управління в сфері інтелектуальної власності [242, с. 123; 243, с. 42].

Соціальний	Розуміється як стійка система взаємодій різних соціальних суб'єктів, котрі мають вплив на управління в сфері інтелектуальної власності, результатом якої є задоволення конкретних суспільних потреб. Функціонування цього механізму знаходиться під впливом як з боку відповідних суспільних інститутів, так і від соціального статусу та культурних особливостей його учасників, таких як органи управління, організації, групи та індивіди. Соціальний механізм державного управління в сфері інтелектуальної власності представляє собою стабільну систему взаємодій між соціальними акторами різного типу та рівня, яка створює умови для фундаментальних змін у суспільній структурі. Взаємодії, які утворюють цю систему, регулюються як базовими інститутами суспільства, так і соціальною структурою, а також культурними особливостями її учасників. Соціальний механізм державного управління в сфері інтелектуальної власності визначається особливостями інституційної структури та функціональними потребами суспільства у відтворенні відносин, котрі склалися в межах існування інтелектуальної власності на всіх її етапах. Основу цього механізму становить сукупність зв'язків та об'єктивних залежностей між процесами та явищами соціально-економічного розвитку в їх динаміці. Крім того, функціонування цього механізму можливе тільки за наявності конкретних умов життя, які визначають різні форми та методи ведення інтелектуальної діяльності. Соціальний механізм державного управління в сфері інтелектуальної власності виступає як єдина ланка між органами публічної влади та населенням. Враховуючи соціальні настрої громадян і усуваючи помилки управлінських рішень, він змінює напрямок від негативного до позитивного, зменшує соціальні ризики, а також мінімізує можливість виникнення конфліктів у суспільстві, що можуть виникати на підгрунті використання прав на інтелектуальну власність. Основними елементами механізму можна назвати: 1) інноваційну культуру (сукупність норм, знань, навичок, цінностей та мотивів ведення інноваційної діяльності); 2) активність користування суспільством продуктів інтелектуальної діяльності; 3) рівень правосвідомості та правової освіти громадян [244, с. 151; 245, с. 35; 246, с. 67].
Інституційний	Інституційний механізм державного управління с фері інтелектуальної власності являє собою взаємодію формальних та неформальних інститутів та організацій, спрямовану на реалізацію принципів демократії, узгодження і коригування інтересів різних соціальних груп і координацію спільних зусиль для досягнення спільних цілей в сфері інтелектуальної власності. Управління інтелектуальною власністю поділяється на дві основні системи: систему органів державної влади та систему недержавних організацій. Взаємодія цих систем і їх згуртована робота складають апарат публічного управління. Наявність

	системи недержавних організацій, які беруть участь у регулюванні суспільно-політичних та політичних відносин, визначає демократичний характер суспільства. Ця система може впливати на ухвалення рішень в сфері інтелектуальної власності, що робить її першою і останньою ланкою в ухваленні та контролі за реалізацією управлінських рішень. Інституційний механізм державного управління с фері інтелектуальної власності виявляється у різноманітті дій різних суспільних та економічних суб'єктів, а також інституційних методів їх взаємодії. Інституційний механізм знаходить своє вираження також у формальних і неформальних правилах і процедурах, що гарантовані міжнародним і національним законодавством та втілені в практичних відносинах, реалізованих у сфері інтелектуальної власності відповідно до державних інтересів. Складна природа інститутів, що регулюють відносини інтелектуальної власності, виявляється у двох макроекономічних функціях. По-перше, інституції визначають структуру повторюваних взаємодій суб'єктів інтелектуальної власності, координують їх дії та зменшують витрати, пов'язані з правами на результати інтелектуальної діяльності. По-друге, інституції встановлюють загальні норми та межі взаємодії всієї сукупності суб'єктів в сфері інтелектуальної власності, а також регулюють трансакції з обміну правами на інтелектуальну власність, забезпечують санкційний механізм на ринку та здійснюють загальний контроль [247, с. 89; 248, с. 10; 249, с. 186].

Підписано до друку 01.09.2026 р.
Формат 60/84 1/16
Гарнітура «Times New Roman».
Ум. друк. арк. 12,03
Наклад 100 шт. Замовлення №09/2026
Виготовлювач: Ємельянова Т.В.
54001, Миколаїв, пров. Суднобудівний, 7
Тел.: (0512) 47-74-48, e-mail: printex_nik@ukr.net
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 6167 від 03.05.2018